

Değerli Kubbealtı Dostları

Hayâtını eserlerine, eserlerini Kubbealtı'na vakfeden” Nihad Sâmi Banarlı, doğumu-nun 100. yıldönümü münâsebetiyle muhtelif müesseseler tarafından hayırla ve şükranla yâd edilmeye devam ediyor. Son olarak Sâmiha Ayverdi Anadolu Lisesi öğrencileri, Seval Yardım'ın rehberliğinde Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nda bir araya gelerek Banarlı'nın Türk kültürüne ve edebiyâtına yaptığı hizmetleri andılar. Muhtelif radyo ve televizyonlar da edebiyat târihçimizin hayâ-tından ve eserlerinden bahseden programlar yaptılar. İstanbul Fetih Cemiyeti ise Doğumunun 100. Yılında Nihad Sâmi Banarlı Hayâtı Şah-siyeti ve Eserleri isimli eseri neşretti. Banarlı'nın vefâlı talebesi rah-metle andığımız Nermin Suner Pekin tarafından kaleme alınan eser-de edebiyatçımızın ilk defa neşredilen şiirleri, hâtıraları, fotoğrafları ve mektupları dikkat çekiyor. Zevkle okunan kitap, edebiyat târihçi-miz hakkında kaleme alınmış “ilk eser” özelliği taşıyor. 14 Ağustos 2007 târihinde mezarı başında anacağımız Banarlı hakkındaki faali-yetler 31 Aralık târihine kadar devam edecek. Bâzı kuruluşlar da muhtelif anma programları düzenleyecekler. Bu arada Nihad Sâmi Banarlı Bibliyografyası'nın hazırlanmasına da karar verilmiştir.

Mecmûamızın bu sayısını, ilk yazışleri müdürümüz Nihad Sâ-mi Banarlı'ya hasreyledik. Yazarımızın hayâtını, fikirlerini ve eserle-rini ele alan makâleler okuyacaksınız. Bu arada Banarlı'nın vakfımı-zın kurucu başkanı yazar mütefekkir Sâmiha Ayverdi ile olan mek-tuplarına da ilk olarak burada yer veriyoruz. Bu mektupların mec-mûamızda neşredilmesine imkân sağlayan Ayverdi Enstitüsü yöne-ticilerine teşekkür ediyoruz.

Kubbealtı kursları devam ediyor. Yaz Dönemi kurslarımız ara-sında Osmanlı Türkçesi, Hat Sanatı ve Mûsikî (ney) kursları öğrenci kabul ediyor. 2007 yılı yaz döneminde Hat ve Osmanlı Türkçesi kursları 19 Mayıs 2007 Cumartesi günü başladı. Cumartesi günleri saat 11.00-13.00 arası yapılan kurslar 14 hafta devam edecek ve tem-muz ayı içindeki dört haftalık tâtilden sonra 15 Eylül'de sona erecektir.

Kubbealtı'ndan çıkan eserler arasında Sâmiha Ayverdi Külli-yâ-tı'ndan bir eser daha kültür dünyâ-mıza kazandırıldı. Arkamızda Dö-nen Dolaplar Sâmiha Ayverdi'nin makâlelerinden meydana gelen bir eser. İsmet Binark'ın hazırladığı Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası'nın ikinci cildi de yayımlanmıştır. Yeni yayımlanan iki eserden biri Hic-ran Göze'nin çocukluk ve gençlik hâtıralarından meydana gelen Ka-dıköylü Yıllarım ile Zeynep Uluant'ın mecmuamızda neşredilen mü-lâkatlarından oluşan

Hasbihaller'dir. Her iki eser de büyük ilgi gör-müş, haklarında basın ve yayın organlarında yazılar yazılmış, prog-ramlar yapılmıştır. Bu ay içinde yayımlanacak iki eserimiz daha var. Hayri Bilecik'in, yıllar önce ilk baskısı yine vakfımız tarafından ya-pılan Mefhumlardan Tefekküre isimli eserinin ikinci baskısı yeni bir mizanpaj ve yeni bir kapakla yapıldı. Fevzi Samuk'un kaleme aldığı Attila Sendromu da bu ay içinde okuyucularımıza ulaşacak.

Bu arada size bir müjdemiz var. Kubbealtı sitemiz yenileniyor. Sitemizin yeni şeklini beğeneceğinizi ümid ediyoruz. Kubbealtı site-sinde vakfımızın faaliyetleri ile alakalı çalışmaların dışında kültür dünyamızın mühim haberleri de yer alacak. Böylece sitemize giren okuyucular, hem bütün çalışmalarımızdan haberdar olacak, hem de Türk kültür ve sanatına dâir gelişmeleri öğrenecekler. Kubbealtı si-temizde kitap satışları da başlıyor. Ziyaretçiler Kubbealtı ve Fetih Cemiyeti yayınları başta olmak üzere diğer yayınevlerinin de kitap-larını internetten satın alabilecekler.

Kubbealtı sohbetlerinin sonuncusu haziran ayında yapıldı. Prof. Dr. Suphi Saatçi "Irak'ta Türk Kültürünün İzleri" konulu dikkatle tâkin edilen bir konuşma yaptı. Kı-edecek. Yeni sayılarda b

Kubbealtı

İki aziz dost Sâmiha Ayverdi ve Nihad Sâmi Banarlı

Ayverdi Enstitüsü

Nihad Sâmi Banarlı ile Sâmiha Ayverdi'nin tanışmaları 1951 senesinin Kasım ayına rastlar.

Öyle ki, 1951 yılının 7 Temmuz'unda Sâmiha Ayverdi'nin muh-terem hocası 20.yüzyılın tanınmış maârifcisi ve devrini büyük mu-tasavvıflarından olan Ken'an Rifâi vefât etmiş ve hemen o günlerde Sâmiha Ayverdi, Nezîhe Araz, Sofi Hûri ve Safiye Erol ile birlikte mürşitlerinin hayâtını anlatan "Ken'an Rifâi ve 20. Asrın Işığında Müslümanlık" kitabını yazmaya başlamışlardır.

Aynı senenin Eylül ayında neşri tamamlanan kitabın edebiyat, kültür ve tasavvuf âlemine tanıtılması için 3 Kasım 1951 Cumartesi günü**

* Cevdet Perin, İstanbul Ekspres Gazetesi, Edebiyât Dünyâsından Haberler, Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, 5 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1951.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin evinde bir toplantı yapılmıştır.

Bu toplantı hakkında Cevdet Perin, İstanbul Ekspres gazetesinde şu bilgileri verir:

“Geçen cumartesi günü memleketimizin birçok fikir adamları Fâtih’de, eski üslûpla yeni üslûbu hârikulâde mezcederek döşenmiş, duvarları tablo-larla ve kıymetli eski yazılarla süslü bir evde toplandılar. Ne zamandır böyle edebî toplantıların hasretini çeki-yorduk. Prof. Mustafa Şekip Tunç, Prof. Ali Nihad Tarlan, Prof. Sabri Esad Siyâvuşgil, İsmail Habib Sevük, Şükûfe Nihal, Reşad Ekrem Koçu, Râif Ogan, Refî Cevad Ulunay ve daha birçok muharrir hep orada idiler. Sâmiha Ayverdi, Safiye Erol Nezîhe Araz ve Sofî Hûri tarafından üstadları Ken’an Rifâî'nin hayâtı ve eserleri hakkın-da neşrettikleri eserden bahsedildi, tenkitler yapıldı, temennilerde bulunuldu.”

Nihad Sâmi Banarlı da bu toplantıya dâvetlidir. Bu vesîle ile tanı-şan iki büyük kültür insanı arasındaki dostluk zaman içinde gittikçe kuvvetlenerek bir ömür boyu devam etmiştir. Nitekim bir sohbet sıra-sında Sâmiha Ayverdi bu toplantıdan bahsederken “ o toplantıya ede-biyat ve kültür hayâtımızın birçok mühim sîmâsı dâvet edilmişti. Top-lantı, bunlar arasında sâdece iki kişiye çok tesir etti ve bizimle derû-nî bir yakınlık kurdu. Bunlardan birisi Nihad Sâmi Banarlı idi.” demiştir.

Nitekim 26 Nisan 1953 târihinde Banarlı Hocamıza yazdıkları ve müsveddesi arşivimizde bulunan bir mektup* yeni başlayan bu dostluğun çok ince ve zarif bir ifâdesidir:

26 Nisan 1953

Muhterem Beyefendi:

Haftalardan beri şu birkaç satırı yazmak husûsunda çektiğim müşkilâtı, ancak talebinize has, imtiyazlı anlayış tahmîn edebilir.

Bir şükran ve minnetten gayri endîşesi olmayan bu arkadaşınızın korkusu, bilerek bilmeyerek, en küçük bir saygısızlık yapmak-tan başka bir şey değildir. Yalnız şu yüzden biraz müsterihtir ki, karınca ile Süleyman'ın muâmelesi gibi nisbet kabûl etmez hare-ketlerin mânâsı, sâdece teyîd-i minnet ve teşekkürden ibâret bir in-sanlık vazîfesi ve alâkasıdır. Şâyet bu cür'et sâhibinin bir taksîri varsa dervîşâne hüsn-i niyet ve samîmiyetine bağlamanızı ve hakî-katen bir karınca aczi ile takdim etmek istediği bu pek nâçiz hâtıra-yı kabul etmenizi ihtiramlarıyla berâber ricâ eder efendim.

Nihad Sâmi Banarlı'nın bu mektuba aynı hassâsiyetle verdiği cevap şöyle olmuştur:

01.05. 1953

Pek Muhterem Efendim,

Metinde geçen “geçen cumartesi” ifâdesine göre toplantı târihinin 3 Kasım 1951 veyâ 27 Ekim 1951 olduğu anlaşılmaktadır.

Bana hayâtımın en zevkli mahcûbiyetini tattıran, zarif hediye-nizi şükranla aldım. O kadar ehemmiyetsiz ve aslında beni müte-şekkîr bırakan bir mesâî arkadaşlığının bu ölçüde mükâfata lâayık görülmesi, ancak sizin mensup olduğunuz büyük insanlık terbiye-sinin tezâhürlerindedir.

Bununla berâber bir saate sâhip oluşum dahi, size vaktinde te-şekkür etmemi mümkün kılmadı.

Bunun sebebi devam eden mahcûbiyetimdir. Aynı sebep biraz daha zâil olunca sizi ziyâret fırsatını arayacağım.

Bu mükâfat bütün ömrüme yeteceği için size yeni bir hizmetim olabileceği zaman, beni bundan mahrum bırakmayacağınız ümidi, tek tesellimdir.

Tekrar teşekkür eder en derin hürmetlerimi yollarım.

Nihad Sâmi Banarlı

Zamanla ilerleyen dostlukları bu yıllarda, Ken'an Rifâî'nin Mes-nevî takrirlerinin basılmaya hazırlanması için Sâmiha Ayverdi, Sofi Hûri, Safiye Erol ve Nezîhe Araz ile birlikte her Salı gün yaptıkları çalışmalarla daha da derinleşir.

Bu çalışmalar 1970'li yılların başında tamamlanır ve 1973 de Hülbe Yayınlarının ilk kitabı olarak neşredilir. Sâmiha Ayverdi, Ba-narlı'nın bu mevzûdaki çalışması hakkında Şerhli Mesnevî-i Şerif kitabının önsözünde:

“Değerli edîb ve edebiyat târihcimiz Nihad Sâmi Banarlı'nın, bu çalış-maya başından itibâren iştirâkini ve kırk seneden bu yana durmadan kelime kaybeden Türk dilinin mâruz kaldığı yoksullaşma sebebiyle, eserin dil ve ke-limeleri üzerinde esirgemediği yardımlarını, kendisine olan derin saygı ve teşekkürlerimizle, burada anmak gerek.” ifâdelerine yer verir.

İlk baskısı 1980'de yapılan Dost kitabında da kendisinden Uzun seneler, karşılıklı güven ve müşterek inançlar içinde halleşip sohbet ettiğimiz ve gene, birlikte çalıştığımız bir arkadaşımız vardı: Nihad Sâmi Banarlı. Bir gün, söz arasında: “Günlük hayâtın en basit hâdiselerini dahi değerlendirip mânâlandırın iki büyük velî gördüm: Mevlânâ Ce-lâleddîn-i Rûmî ve Ken'an Rifâî...” demişti.

“Bu, son derece ölçülü ve gelişi güzel konuşmayan, fazlına ve fazîletine güvenilir dürüst adamın teşhîsi çok isâbetli idi.” diye bahseder.

Esâsen Nihad Sâmi Banarlı, Sâmiha Ayverdi'den isim zikretme-den dâimâ “ Hanımefendî ” diye büyük bir hürmet ve muhabbet ifâdesiyle bahsederdi. Aşağıya alınan arşivimizdeki mektuplarında da bu duygularının çok açık ifâdelerini görmek mümkündür:

18 Mart 1964

Muhterem Hanımefendî;

Büyük ve nâzik arayışlarınız benim en sevgili kuvvet kayna-ğımdır. Allahın izniyle bu hastalık ve mecbûrî istirahat devrini si-zin aziz duâlarınızın da inzimâmıyla atlatacak ve tekrar Salı top-

lantılarımızın mânevî, rûhânî huzûruna kavuşacağım.

Hazırlamış bulunduğum tezkere sûretini takdim ediyorum. Lütfen Aysel'e ulaştırırsanız bir an evvel hazırlanmış olur.

Bu vesîle ile en derin hürmetlerimi sunar, çok muhterem anneniz hanımefendinin ellerinden öperim.

Nihad Sâmi Banarlı

*

Bebek 22 Nisan 1964

Pek Muhterem Hanımefendi;

Benim hastahâne mâcerâm ancak hastahânelerimizin hazin hâlini daha yakından tanımaya, bu arada beyhûde kilo vermeme yaradı. Tekrar Denizcilik Bankası Hastahânesi'ne gittim. Oradaki mütehasıs doktorlar, böbreğimde taş olması ihtimâli üzerinde durdular; pazartesiye kadar tam bir istirâhat mecbûriyeti verdiler. O gün röntgenlerini alarak kat'î netîceyi bildirecekler.

Bu yüzden dün akşam da aziz toplantımıza katılma fırsatını kaybettim. Halsiz düştüğüm ve herhangi bir vâsıtaya binerek sarılmamaklığım tembih edildiği için bu günleri hep evde geçireceğim.

Bu gün, size Vedia'nın ve benim hürmet, teşekkür ve hasretlerimizi bildirme fırsatı bulduğum için sevinçliyim.

Bu yazılarım, size hem bu duygularımızı arzedecek hem duâlarınızı ricâ hem de muhterem annenizin ve sizin bayramınızı tebrik vazîfesi görecektir. En derin hürmetlerimle.

Nihad Sâmi Banarlı

*

İstanbul, 14 Ağustos 1965

Pek Muhterem Efendim,

Bize yıllar kadar uzun gelen bu devamlı tâlihsiz haftalardan sonra, inşallah aziz sohbetlerimize kavuşacağımız günleri beklemekteyiz. Bu sohbetlerin bizim için hâlâ ne büyük ne kıymetli bir mânevî mektep olduğunu, onsuz kaldığımız haftalar, rûhumuza daha derin hissettiriyor.

Sizin Bursa'da geçen şu günlerinizin sıhhat ve âfiyetinize faydalı olmasını Cenâb-ı Hak'dan niyaz ediyoruz. Bu arada dinlenme ve biraz da çalışma, huzur ve imkânı buluyorsanız bu, bizim için büyük kazanç ve müjde olacaktır.

Vedia en derin hürmetlerini arz ediyor. Ilgaz hürmetle ellerinizden öpüyor. Ben, mümkün olduğu kadar, sıhhî durumumun düzelmesi için ihtimam gösteriyorum. Hep birlikte duâlarınızı bekliyor, özleyişlerle dolu hürmet ve bağlıklarımızı bildiriyoruz, efendim.

Nihad Sâmi Banarlı

*

Bebek, 17 Mart 1966

Pek Muhterem Hanımefendi,

Benim için çok kıymetli iltifat ve arayışlarınızın şiddetle müteşekkiriyim. Sizi rahatsız duymanın elemi içindeyken birdenbire tam mânâsıyla tepeden inme gribal bir hastalıkla ve kırk derece ile yatmak zarûretinde kaldım.

Bugün haftası olduğu halde kendimde sokağa çıkmak kuvvet ve cesâreti bulamıyorum.

Akşam normale dönmüş gibi olmakla berâber, bu hal devamlı antibiyotiklerle sağlanmış durumdadır. Henüz ilâçların arkasını kesmedim.

Bu sebeple daha birkaç gün sokağa çıkamayacağım. Sol tarafında sebebi belli olmayan bir ağrı ve öksürük bunun zarûfi sebebi.

Mahrum kalacağım sohbetiniz için beni de hatırlamış olmanın saadetiyle daha çabuk iyi olmaya çalışacağım.

Size en candan geçmiş olsunlarımı sunar derin hürmetlerimi yollarım. Anneniz hanımefendinin ellerinden öper, Ekrem Beyefendi'ye, İlhan Hanımefendi'ye hürmetlerimi bildirmenizi bilhassa ricâ ederim.

Nihad Sâmi Banarlı

*

18.5.1966

Pek Muhterem Efendim,

Bir Salıyı daha sizden ayrı, an'anesiz ve rûhâniyetsiz geçirdik. Yegâne tesellimiz bu giden günlerin size sağlık ve iyilik getirmekte olmalarıdır. Günler geride kaldıkça her gün daha sür'atle düzelece-ğimize inandığımız ve bunun için bütün kalbimizle duâ ettiğimiz sıhhatinizi, büyük Yaratıcı bize ve bütün sızsiz olamayanlara ba-ğışlayacaktır.

Vedia ile birlikte, sizi tekrar başımızda göreceğimiz günlerin derin hasreti içinde en iyi dileklerimizi ve duâlarımızı yollar, Allah'tan size, kendilerinin de himmet ve delâletiyle büyük ve devamlı iyilikler dileriz.

Nihad Sâmi Banarlı

Londra'ya yazılmış mektup:

İstanbul, 16 Kasım 1966

Pek Muhterem hanımefendi,

Uzun süren ayrılıklara bir de gurbet hikâyesi katılması, her ız-tırâbın inşallah son merhalesidir.

İstanbul'da yapılan tedâvî ve müdâhalelerle bile zaman zaman

düzelme istidâdı gösteren, şu demek ki yerinde müdâhalelerle faz-la mukavemeti olmayan bir hastalığın orada tam bir şifâ bulmama-sı herhalde mümkün değildir.

Bu büyük tesellî ile yolunuzu beklemekteyiz.

Güzel ve kıymetli kitabınız, * şimdi ona ilâve edilen bir renk ve şekil güzelliği ile de elimizdedir.

Size takdim edilen nüshası hakkındaki fikirleriniz inşallah müsbet olacaktır.

Cumartesi günü -ne yazık ki- sizin gıyâbınızda onu memleket irfânına takdim edeceğiz.

Size en âcil şifâlar diler Vedia ile birlikte en iyi temennîlerimi-zi, duâlarımızı, selâm ve hürmetlerimizi yollarız efendim.

Nihad Sâmi Banarlı

Banarlı'nın gerek yazılarından gerekse talebelerinden ve husûsî sohbetlerindeki ifâdelerinden edinilen bilgilere göre edebî ve fikri yapısında Fuad Köprülü ve Yahya Kemâl'in, ruh yapısında ise Sâ-miha Ayverdi'nin büyük tesirleri görülür.

Nitekim Banarlı'nın ruh yapısındaki bu gelişmeler yazılarına da intikal etmiş ve onun 1948'den bu yana Hürriyet'te çıkan edebî makalelerini okuyan ve bu iki büyük insanın arasındaki dostluğu bilen es-ki talebelerinden Âgâh Beşeli, 4.12.1955 târihinde Sâmiha Ayverdi'ye yazdığı mektupta, "Nihad Sâmi Bey benim hocamdır. Kendisi o za-man sâdece milliyetçi idi. Herhalde sizleri tanıdıktan sonra yazıları daha câzip oldu."* ifâdelerini kullanır ki bunlar Banarlı Hoca'nın yukarıda Sâmiha Ayverdi'ye yazdığı mektupların zaman içinde gittikçe daha hürmetkâr ve inanmış olan ifâdeleriyle birleşir.

Banarlı Hoca'nın 13 Ağustos 1974' de vefâtı üzerine Sâmiha Ayverdi'nin yazdığı "Bir Atabek'in Ölümü" yazısı edebiyat ve kültür hayatımızın temel isimleri olan bu iki aziz dost arasındaki sevgi, hürmet ve kadir bilirliliğin de güzel bir tezâhürüdür.

* Sâmiha Ayverdi, Boğaziçi'nde Târih.

* Ayverdi Enstitüsü Arşivi

Doğumunun 100. yılında hâlâ yaşayan N. S. Banarlı

Prof. Dr. Birol Emil

(İbnülemin Mahmud Kemal için)
Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine
Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine
Yahyâ Kemal
Rüyâmâ girdi her gece bir fâtihâne zan
Yahyâ Kemal
Azîz-i vakt idik âd'â zelif kıldı bizi
Eski Zağra Müftüsü

Dün yaşamış gibi hâfızamda canlıdır: Kabataş Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra Yüksek Öğretmen Okulu'nun Türk Dili ve Edebi-yâtı bölümüne başvurmuştum. İki kademeli imtihanın yazılı olan birincisini kazanmış, ikincisine girmek için Çapa'daki okul binâsına gitmişim. Bütün adaylar heyecan içinde bahçede bekliyor, aramız-da konuşuyorduk. Bir ara sesler kesildi, başlarımız bahçe kapısına çevrildi. Orta yaşlı, ortaya yakın boylu, 60 yaşında biraz sağa eğik fötr şapka, yüzünde yumuşak bir tebessüm, bu tebessümün sağ ka-şına verdiği bir kalkıklık, sol elinde vücûduna yapıştırdığı bir evrak çantası, hafifçe yaylanır gibi yürüyen bir zat önümüzden geçti. Ge-çerken şapkasını çıkararak bizleri selâmladı. Arkasından bir fısıltı dolaştı: Gelen Nihad Sâmî Banarlı'ydı. Ben kendisini ilk defâ görü-yordum ve sıram gelip imtihan esnâsında tam karşısına oturduğum vakit, bu ilk müşâhedelerime yine ilk defa, o çok husûsî, âdeta her hece üzerinde vurgu yapar gibi bir telâffuzun ses intibâ da karış-mıştı. Dikkat etmişim, kelimeler ve cümlelerle değil, sanki hecelerle konuşuyordu.

Sorularından biri son okuduğum eserin hangisi olduğuydu. "Dante'nin İllâhî Komedi'si" diye cevap vermişim. Sağ kaşımı daha da kaldırarak: "Sonuna kadar mı?" demişti. "Evet efendim. Hamdi Varoğlu'nun tercümesini...", "Bu esere dâir bize neler söyleyebilirsi-niz?" Nihad Sâmî Banarlı'nın hemen solunda oturan Orhan Şâik Gökay -sonradan o olduğunu öğrenmişim- ben daha cevap verme-den gülererek araya girmiş. "Yaşın ne, başın ne ki bu eser hakkında konuşacaksın?" 18 yaşında bir genç buna ne cevap verebilirdi. Bu-nunla berâber heyecanlandığımı ama konuştuğumu hatırlıyorum. Son olarak, kürsüden ezbere bir şiir okumamı istemişlerdi. Fuzûlî'nin:

Benî candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

matla'ıyla başlayan gazelini okumuştum.

(Bunları kendimden bahsetmek için yazmıyorum. Benim lise yıllarımda, mesut bir tâlih eseri olarak, edebiyat öğretmenlerimiz inanılmaz derecede bilgili, kültürlü ve seviyeli hocalardı. Onlar bize edebiyâtı sâdece bir bilgi, şahsî ve millî bir zevk, bir tahassüs iklimi olarak değil, aynı zamanda geniş bir insan ve hayat ufku olarak da öğretiyorlardı. Lise II. Sınıfta Dîvan edebiyâtını Halis Erginer'den, III. sınıfta Tanzîmat sonrası Türk Edebiyâtını ve batı edebiyâtını Sır-ı Dadaş Bilge'den okumuştuk. Halis Erginer, Dîvan tarzı şiirler ya-zan ve –sonradan öğrendiğime göre-Yahyâ Kemal'in meclislerin-den eksik olmayan bir hocamızdı. Hep düşünmüş ve şu imkânsız hayâli kurmuşumdur: Dünyâya ikinci bir geliş olsaydı ve dâima rahmet ve minnetle andığım bu iki hocam hâlâ yaşasalardı ve be-nim de elimde mutlak bir güç bulunsaydı, onları hiç tereddütsüz büyük üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyâtı bölümlerinin başı-na getirirdim. Halbuki onlar, zamanlarında, mütevâzî birer lise edebiyat öğretmeni idiler.)

O vakitler Türk Dili ve Edebiyâtı öğrencileri bir taraftan İstan-bul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okurken, öte yandan Yük-sek Öğretmen Okulu'nda ya Nihad Sâmi Banarlı'dan yâhut Orhan Şâik Gökyay'dan haftada bir gün edebiyat dersi görürlerdi. Bizim hocamız Orhan Şâik Gökyay'dı. Onlar ne doyum olmaz derslerdi!.. Üç saat boyunca sanatkâr jestlerin refakât ettiği bir duygu, düşünce, hayal, zevk, tahassüs ve şiir çağlayanının köpüklerinde zihnimiz ve rûhumuz yıkanır. Önünde ne bir kitap, ne de bir not... Türk edebi-yâtının belli bir konusunu alır, anlatırken coştukça coşar ve bu coş-kunluğu bize de sirâyet ettirirdi. Ben eski ve yeni edebiyâtımızdan pek çok şiiri ilk defa hocamın ağzından dinlemiş, okuyuşundan et-kilenmiş ve sonra hemen ezberlemiştim. Şiir okumanın da bir nev'i sanat olduğunu bize Orhan Şâik Gökyay öğretmişti. Bir şey daha öğretmişti: Edebiyat dersi, fizik veya coğrafya dersi değildir. Kuru kitâbî bilgilerin aktarılmasından ibâret sanılan edebiyat dersi kadar cansız, tatsız, rûhu ve zihni karartan başka bir eğitim ve öğretim fa-aliyeti olamaz. Edebiyat hocası odur ki, mîzâcının, zihninin, rûhu-nun, muhayyesinin bütün şevk, zevk, ihtiras ve heyecanlarıyla ko-nuşur ve ele aldığı konuyu, fırsat düşürerek mutlaka şiirin iklimleri-ne taşır...

Nihad Sâmi Banarlı'nın dersleri ise bambaşka idi. Çerçevesi çok iyi tespit edilmiş konular... Bir lâhza bile konu dışına çıkmayış... Önümde daktilo edilmiş büyük fişler hâlinde muntazam notlar... Ancak yeri geldikçe notlardan okunarak zikredilen şiir veya nesir parçaları... Vâzih bir metot fikri: "Génétiq" veya "Généologique" metod (Bir edebî vâkıya yâhut meseleyi başlangıcından alarak târihî gelişimi içinde incelemek), ayrıca "mukâyese" metodu... Yalnız ona mahsus, öğrencilerinin ve muhâtaplarının dikkatini anında kendi üzerinde toplayan bir "diction" ve "intonation"la ders anlatımı... Hâlis İstanbul Türkçesi'nin yüksek düzeyde konuşma dili ve üslû-bu... (Onda konuşma dili bile bir üslûptu.) Hülâsa,

üniversite dışın-da verilmesine rağmen ciddi, disiplinli, ihâtalı, akademik dersler... Bunlar uzun yılların geniş bilgi ve kültür birikimi kadar hocalık tec-rübesinin de bizlere aktarıldığı derslerdi. (Yukarda söylediğim gibi ben Orhan Şâik Gökay'ın öğrencisiydim. Fakat zaman zaman Ni-had Sâmi Banarlı'nın da derslerine giriyor ve çok istifâde ediyordum.)

Dersin sonuna doğru sorularımız başladı. Onun âdeta yara-dılıştan zarâfet ve nezâketi asıl bu anlarda kendini gösterirdi. Bizle-rin saçma, ukalâca, haddi aşan sorularını sükûnetle ve ciddiyetle ce-vaplandırır, cür'etkâr cehâletimizi yüzümüze vurmazdı.

Ben 3. sınıfta iken Nihad Sâmi Banarlı müdürümüz olmuştu. İlköğretmen Okulu, Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Öğretmen Okulu aynı binâdaydı. Üçünün de müdürüydü ve statüleri farklı bu üç eği-tim kurumunu bir arada idâre etmek kolay değildi. Ayrıca şunun için ki, bu okullara her birisi Türkiye'nin en seçkin hocaları toplan-mıştı. Başarılı bir müdür müydü? Sanırım böyle bir kurumun yöne-ticisi olamayacak kadar zarîf ve nâzikti, tâvîzsiz prensiplerine dâi-ma sâdıktı, fikir ve davranış olarak eskilerin "hatt-ı müstakîm üzre" dedikleri hiç sapmayan, şaşmayan bir karaktere sâhipti. Nihad Sâmi Banarlı bir eğitim kurumunun değil, bir kültür kurumunun başında olabilirdi. Nitekim "İstanbul Enstitüsü" ve "Yahyâ Kemal Enstitü-sü" müdürlüğü şâheserler yaratan bir idâreciliğin emsalsiz örneğidir.

(Nihad Sâmi Banarlı'nın müdürlüğünden bir hâtıram vardır ki, hep gülerек hatırlarım: Devlet hesâbına okuyorduk. Her öğrenciye ayda 6 veya 7 lira veriliyordu. Gençlik; ihtiyaçlarımız vardı; âileleri-mizden pek az para geliyordu; okulda çok az öğrencinin kaldığı yaz tâtillerinde yemek çıkmıyordu. Bir gün Mehmet Akalın (Prof. Dr.), Necmettin Hacıeminoğlu (Prof. Dr.) ve ben makam odasına çıkarak bu miktarın arttırılması isteğinde bulunduk. "Efendim, her gün do-mates ekmek yiyoruz" dedik. Biz böyle tazallum karışık bir mâze-retle müdürümüzden az da olsa bir artış umarken, o ciddi bir yüz ifâdesiyle: "Efendim, domates mûcize gîdâdır. Devam ediniz..." demişti.)

*

Nihad Sâmi Banarlı'nın insan şahsiyetini ne zaman hatırlarsam onun şu kavramların nitelediği vasıflarla mümtaz ve bunların çok-tan kaybettiğimiz insan değerlerimiz olduğunu hasretle düşünürüm: Zerâfet-nezâket-asâlet- ciddiye- salâbet- necâbet-vekar... Günü-müzde değil bu vasıflara sâhip olanlar, hatta onların mânâsını bilen-ler bile ya hiç yok, yâhut varsa bile biz görmüyor, rastlamıyor, bil-miyoruz. Bunlar, eski İstanbul'un en asîl iki insan tipinden biri olan İstanbul Beyefendisi'nin - diğeri İstanbul Hanımefendisi'dir- temel nitelikleriydi. Bunlar, Osmanlı devlet terbiyesinin ve devlet tecrübe-sinin kazandırdığı seçkin vasıflardı. Bunlar, köklü ve soylu bir âile şeceresinden gelen meziyet ve hasletlerdi. Nihâyet bunlar, yalnız es-ki İstanbul kültüründe mevcut ve yalnız eski İstanbullu'ya mahsus bir hayat ve davranış üslûbu, çok ince bir muâşeret ve teşrifât tar-zıydı. Âile şeceresi tâ Fâtih devrine kadar gider. – Bilinen ilk ceddî Fâtih'in Trabzon fethinde, bu büyük hükümdârın "alemdâr"ı yâni

bayraktârdır- kahramanlar, devlet adamları, şâirler, tasavvuf ve ta-rîkat ehli şahsiyetler yetiştiren “Alemdarzâdeler”in soyundan Ni-had Sâmi Banarlı’nın mânevî varlığından irsiyet kânunları tam hük-münü yürütmüştür. Fakat bu sâdece biyolojik bir verâset değil, aynı zamanda, bir kültür verâsetidir. Buna İstanbul’da doğmuş, orada büyümüş, okumuş, yetişmiş ve yaşamış olmanın, İstanbul’un zen-gin kültür mîrâsının da vârisi olmanın, bu kültür iklimini beyninin kıvrımlarına kadar hissetmiş ve rûhuna sindirmiş olmanın üstün imtiyâzını ilâve edin. Bu imtiyaz, Yahyâ Kemal’in “Bir Başka Tepe”den şiirinde söylediği “rüyâ” gibidir:

Yaşamıştır derim en hoş ve güzel rüyâda
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan

Ben bu “rüyâ’yı, Nihad Sâmi Banarlı’nın varlığında, eski İstan-bul kültürünün ve onun şekillendirdiği insan tipinin üstün imtiyâzı olarak düşünüyorum.

Nihâyet psikologların şahsiyet yapısında irsiyet kadar önemli gördükleri çevre faktörü... Önce İstanbul, sonra yıllarca Yahyâ Ke-mal’in en yakınında olmak ve “Ayverdi’ler gibi bir âilenin yakın dost çevresinde bulunmak... Nihad Sâmi Banarlı, benim şahsen tanı-dığım son büyük ve hakîkî İstanbul Beyefendisi’ydi.

*

Şimdi yazacaklarımı düşünürken zihnim uzak bir çağrışım yap-tı. İlk bakışta ilgisiz gibi görünse de, Yahyâ Kemal’in Ziyâ Gökâl’ın ölümü dolayısıyla söylediği cümlelerin mânâsı ve biraz değişik şekli bana Türk millî eğitimi ve Nihad Sâmi Banarlı için de düşünülebilir zannını verdi. Cümle şudur: “Ziya Bey’in bir radyom olan zekâsı sön-düğü günden beri vatandaki ilimde karanlık vardır.”

Bu cümleyi niye hatırladım?

Çok sevgili arkadaşım ve meslektaşım Metin Has-Er -heyhât ki artık sâdece hâtîrâsını ta’ziz ediyorum- lise edebiyat öğretiminden konuştuğumuz bir gün şöyle demişti:

“-Nihad Sâmi Banarlı’nın edebiyat kitapları liselerimizden kaldırıldıktan sonra Türkiye’de zevksiz, hassâsiyetsiz, çapsız, dilsiz, kültürsüz, şiirsiz ve aydın olmayan nesiller yetişmiştir. Hâlâ da böyle...” Ben iki kelime ilâve etmiş ve hatırlatmıştım; “Ham-ervah nesiller... Avrupa’da aydın olmanın ölçüsü önce kendi milletinin di-lini, edebiyâtını ve târihini bilmektir.” (Nihad Sâmi Banarlı’nın ısrarla üzerinde durduğu “millî terbiye” kavramının esâsı da budur.) Hemen ekleyeyim ki, Metin Has-Er, uzun yıllar Millî Eğitim Bakan-lığı Tâlim ve Terbiye Dâiresi’nde çalışmış ve ders kitapları konusun-da da uzmanlaşmıştı.

Doğrudur. Çünkü Nihad Sâmi Banarlı’nın lise edebiyat kitapla-rı, gençlerimize en doyurucu bilgileri veren, millî benlik duygusunu en besleyici şekilde kazandıran Türkçenin ve Türk edebiyâtının zev-kini, inceliğini, derinliğini zihinler kadar ruhlara da nakşeden, her edebî şahsiyetten özenle seçilmiş ve o şahsiyeti en iyi tanıtan metin-lerle, onlar üzerindeki izahlar ve öğrencileri düşünmeye yöneltten sorularla Türk

edebiyâtının nasıl bir millî kültür mîrâsı ve değeri ol-duğunu gösteren, nihâyet kendileri de bir tür edebî eser olan kitap-lardır. Bu eserlerde tadılan Nihad Sâmî Banarlı üslûbu, öteki eser-lerinden farksız bir edebî üslûp güzelliğidir.

“Güllerde Tanrı’sını koklayan Yûnus Emre’nin...” cinsinden cümleleri lise çağında okuyan bir gencin kavrayacağı şahsî ve millî hassasiyet kadar millî zevk, millî ruh, millî kültür derinliğini düşü-nün. Ve yine düşünün ki, edebiyat kitaplarından bunları öğrenen öğrencilerin karşısında edebiyat öğretmenleri çok daha hazırlıklı olmak ve kuru kitap bilgileriyle yetinmemek tasasındaydılar.

Bu itibarla Yahyâ Kemal’in cümlesine benzeterek ben de diye-ceğim ki: Nihad Sâmî Banarlı’nın edebiyat kitapları liselerimizden kaldırıldığı gündün beri vatandaki lise edebiyat eğitiminde ve aydın rûhunda karanlık vardır.

*

Nihad Sâmî Banarlı’nın “*Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*” ve lise edebiyat kitapları da dâhil olmak üzere, bütün eserlerine hâkim tek bir “leit-motif”, bir tek ana fikir vardır: Türk millî romantizminin id-râki ve bu idrakte Türk edebiyâtının büyük payı... Çünkü ona göre “Bu idrak bütün milletlerden çok bugünkü Türkiye Türklerini yükseltecek-tir.” Ve Türk edebiyâtını bir bütün olarak bilmek “Türk milletinin mâzide çarpan kalbini, düşünen dimağını ve yaratan zekâsını tanımak” demektir. Bir millet için yegâne toplayıcı, birleştirici ve yükseltici kuvvet bu “millî idrak”tir.

Millî romantizm bir ekol veya akım olan “edebî romantizm” de-ğildir. Onu çok aşan ve onu da içine alan, bütün millî târîh ve millî coğrafyayı (Bizim için coğrafyaları) kapsayan ve onlardan çıkarıla-cak olan ‘Târîhî romantizm’dir. Milletlerin daha çok kriz dönemlerin-de doğan millî romantizm:

“Milletlerin dilde, kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri demektir... Bunun içindir ki, milletleri uyandırma ve kalkındırmada çelikten temel vazîfesi gören millî romantizm, bir milletin târihte ve coğrafyada vücûda getirdiği büyük eserlerin farkına varmasıdır.

... Evet, millî romantizmin idrâki her gün yanı başından körçesine ge-çilen bütün millî sanat eserlerinin, millî ve târihî zaferlerin ve faziletlerin, bir gün, bütün ihtişâmıyla farkına varmaktır. Bunu idrâk etmek, bununla gururlanmak ve bunlardan yeni millî-medenî hamleler için gereken gücü almaktır.

Türk milletinin ise, millî romantizmini idrâk etmesi için kütüphâne-ler, müzeler, şehirler ve vatanlar dolusu eseri vardır.” (Millî Romantizmin İdrâki)

Böyle bir idrak, Türk milletini yeniden “efendi millet” yapacak, ona, târihî büyüklüğünü yeniden hissettirecek ve bilhassa Türk gençlerini, yabancılar karşısındaki aşağılık duygusundan kurtara-rak, “haklı bir yukarılık duygusu”na sâhip kılacaktır.

Günümüzün vaad ettiği hiçbir millî ümit yoktur. Ne politikacı-lar, ne de aydınlar, hiçbir millî kültür değerimizi telâffuz dahi etmi-yorlar. Ancak bugünün siyâsî ve ekonomik huzursuzluk ortamında, Nihad Sâmî

Banarlı'nın bu fikri ve bu idrak, geleceğin "Büyük Tür-kiye"sine "çelikten bir temel" vazifesi görecektir. O zamân Türk po-litikacıları ve aydınları tam bir millî şuur ve idrâkle hakîkaten Türk, hakîkaten aydın, hakîkaten düşünen ve yaratan zekâlar olacaktır. Nihad Sâmî Banarlı'nın istediği budur ve ona göre, Türk olmak, bü-tün bunları bilmek, yaşamak ve yaşatmak demektir. Hatta bunun için milliyetçi olmaya da gerek yoktur. "Millî olmak, kâfidir. Çünkü esâsen milliyetçilik, başta devlet ve aydınlar olmak üzere, târihî ka-derin sevk ettiği coğrafyada bütün fertlerin topyekûn bir şuurla mil-lî kültür unsurlarına sâhip çıkmalarıdır. Bunun içindir ki bütün ev-renceliler, dünyâcılar, hü mânistler ve kozmopolitler tek ve ortak düşman olarak milliyetçiliği hedef almışlardır. Ancak "milliyetçilik-te üstün bir ısrârımız olamazsa bu "Kültür Milliyetçiliği olmalıdır." Dogmalara, "izm"lere dayanan milliyetçilik değil. Kültür milliyetçi-liği ise önce devletin ve aydınların işidir. Zîra bir milletin târihe ve gelecek nesillere karşı hesabını halk değil devlet ve aydınlar verir. Kaldı ki halkı da belki bir eğitim ve kültür düzeyine yükselterek ona bu rûhu aşılacak olan yine devlet ve devletin ve milletin sesi olması lâzım gelen millî aydınlarıdır. Türk aydınlar sosyolojinin te-mel meselesi budur.

*

Nihad Sâmî Banarlı'nın cilt cilt eserleri konu, fikir ve mesele olarak genel bir tasnife tâbî tutulursa, görülecektir ki, O, Türk dili ve edebiyâtından Türk Müslümanlığına, Türk tasavvufundan Türk târihine, Türk milletin mânevî kalkınmasında Türkiye Cumhuri-yeti devletin görev ve sorumluluğundan her şeyin esâsı saydığı "Millî terbiye"ye, Türk kültür ve edebiyâtının büyük şahsiyetlerin-den İstanbul'a, Türkiye'nin şiddetle muhtaç olduğu yeni bir insan tipinden yeni bir millî edebiyâtın hangi şartlarda meydana geleceği-ne kadar pek çok sâhada kalem ve fikir yürütmüştür. Hepsinin ana kavramı "millî" sıfatıdır. Ona göre son bin yıllık Türk târihinin en mühim vâkıası Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde, İslâmiyet de dâhil, "millî kalarak", dışardan alınan unsurların "millileştirilmiş olması"dır. Türk târihindeki kültür ve medeniyet değişmelerinin temel vasfı ve reddedilemez hakîkati budur. Zîra "millî olmak" ka-dar "millileştirmek" de önemlidir. Bunun mânâsı, kültür değişmele-ri terminolojisinde "aliénation" denen kültür yabancılaşmasına kar-şı yabancı kültürlerden alınan unsurları millî bir potada eriterek bir büyük millî terkip vücûda getirmektir.

Yahyâ Kemal, Resimli Türk Edebiyatı'nın ilk baskısı fasiküller hâlinde yayınlanırken Pakistan'dan gönderdiği mektuplarında Ni-had Sâmî Banarlı'ya şunları yazıyordu:

"Sizden ayrıldığımdan beri kim bilir güzel te'lifinizin ne canlı sahife-leri çıktı. Bu sahîfelerle gençlerin hayâline, kalbine, idrâkine bütün vatani ve kutsî milliyetimizi nakş ediyorsunuz.

Vatani ve milliyetimizi sevmekten fazla bir meziyetiniz var: Sevmeyi biliyorsunuz, bilerek sevmek dersini veriyorsunuz." (Karaçi, 15 Haziran 1948)

"Halkevi'nde verdiğiniz konferansta gençlerimizin emsalsiz heyecânından bahsetmişsiniz. Bu heyecan sizin ruhunuzun akisleriydi. Şüphesiz

başka biri bu tesiri hâsıl edemezdi.” (Karaçi, 15 Temmuz 1948)*

Büyük şâirimizin hiçbir yoruma gerek bırakmayan bu cümleleri bütün Nihad Sâmi Banarlı demektir. Onun hayatta, hocalığında, ya-zarlığında ve ilim adamlığında kendine seçtiği misyonu başka hiç-bir değerlendirme bu kadar tam ve doğru olarak ortaya koyamaz. Yahyâ Kemal’in bu teşhis ve takdirini Ahmet Hamdi Tanpınar’ın bir mısraî ile berâber okumak lâzımdır:

Hep aynı hayalin peşinde bu yolculuk

Buradaki “hayal” kelimesini “misyon” ile değiştirirsek, Nihad Sâmi Banarlı’nın Türk kültür ve edebiyâtında yapmak istediği ve yaptığı kendine seçtiği yegâne hayat gâyesi, tek fikir ve edebiyat aksiyonu daha iyi anlaşılacaktır. O gerek hocalığında, gerek yazarlı-ğında ve gerekse müellifliğinde -ki gazete, dergi sütunları ve kitap sayfaları bile onun için bir nevi sınıf kürsüsüydü- hep bu misyon peşinde olmuş -Yahyâ Kemal’in cümleleri bir defâ daha okunsun- ama onu hayal olarak bırakmamış, hayâtının ve şahsiyetinin en büyük hakîkati yapmıştır.

Bunun bir adı da Banarlı Lugatı’nın en temel kavramı olan “Millî terbiye”dir ve Nihad Sâmi Banarlı kendisini hep onun misyo-neri saymıştır. Buradaki “terbiye” kelimesinin alışlagelen eğitim ve öğretimle bir ilgisi yoktur. O halde nedir? Cevap: Önce Yahyâ Ke-mal’in yukarıdaki cümleleri, sonra bütün eserleri, nihâyet kendisin-den ve eserlerinden feyz almış binlerce, on binlerce Türk insanı, bil-hassa gençler... (Vaktiyle onlardan biri de bendim ve bu ben olmaya devam ediyorum. Hürriyet gazetesinde her hafta çıkan “Edebî Soh-betler”i bana ilk tanıtan, -Henüz lise öğrencisiydim- Tekirdağ’ın Çorlu ilçesinde İlkokul Öğretmeni olan dayızâdem Tevfik Yaman’-dır. Gazeteden kestiği “Edebî Sohbetler”i iki büyük dosya hâlinde saklamıştı. Sonraki yıllarda onlar üzerinde kimlerle konuşmadım!.. Doktorlar, avukatlar, öğretmenler -bilhassa öğretmenler-üniversite öğrencileri, ve “orta-okuyucu” dediğimiz geniş kitle... Azîz Hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın bir düşüncesi vardır: “Bir fikir binlere, yüz binlere, milyonlara mâledilmedikçe aktif bir kuvvet hâline gele-mez.” Dar bir çevrede kalan mücerret düşünceye ve düşünce spekü-lasyonlarına karşı bunu söylerdi. Bugün “Hayâta geçirmek” dediği-miz, fikri aksiyon hâline getirme düşüncesidir bu. Yâni, Nihad Sâmi Banarlı’nın yaptığı şey; Nihad Sâmi Banarlı’nın ömrünü dolduran fikir aksiyonu...)

Nihad Sâmi Banarlı “Millî terbiye”nin devlet ve millet hayâtın-da mucizeler yaratacağına inanırdı. Onun II. Dünya Savaşı’nın harâ-belerinden mâmûreler yükselten “Alman mucizesi”nin, “Japon mû-cizesi”nin arkasında “Alman terbiyesi”ni, “Japon terbiyesi”ni gör-mesinin sebebi budur. Türkiye 85 yıldır vatan toprakları üzerinde savaş görmedi. Teknik ve ekonomik kalkınmada büyük başarılar gösterdi. Fakat maddî kalkınmayla dengeleyemediği mânevî kalkın-mayı bir türlü beceremedi. Ve beceremediği için de, başta “Kudretli Devlet” olmak üzere, siyâsî ve

* Altan Deliorman’ın mükemmel bir kültür biyografisi olan Işıklı Hayatlar, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2004, s. 33-34.

sosyal huzursuzluklar günümüze ka-dar geldi. Ne uyanılmaz bir gaflettir ki, sosyologların, sosyal psiko-logların ve kültür târihçilerinin ortaya koyduğu şu vâkıayı hiçbir zaman öğrenemedik: Bir ülkedeki siyâsî buhranların, sosyal huzur-suzlukların, hatta ekonomik krizlerin arkasında kültür çözülmesi ve giderek kültür yabancılaşması hâdisesi vardır. Mânevî kalkınma dilden sosyâl ahlâka kadar bütün değerleriyle millî kültürün korun-ması, zenginleştirilerek devam ettirilmesi ve yabancı kültürlerin istilâlarından kurtarılması demektir. “Millî romantizmin idrâki” budur, “Millî terbiye”den maksat budur ve ihtimal ki, “Türk millî rönesansı” da bundan doğacaktır.

*

Dâima düşünmüşümdür: Elimizde ciltlerle eserleri olmasaydı bile sâdece Resimli Türk Edebiyatı Târîhi Yahyâ Kemal’in şiir ve nesir kitaplarını yayınlaması, Nihad Sâmî Banarlı’nın adını Türk edebiyâtı târihinde ebedî kılmaya kifâyet ederdi. Resimli Türk Edebi-yâtı Târîhi ...Havsalamızın alamayacağı 40 yıllık çileli bir sabrın, gay-ret ve araştırmanın mahsûlü olan bu eser, Nihad Sâmî Banarlı’nın Türk milletine, Türk kültürüne ve Türk edebiyâtına en değerli bir hediyesi ve himmetidir. Ziyâ Paşa “Harâbat mukaddimesi”nde Şeyh Gâlib ve onun “Hüs-n ü Aşk” mesnevisi için bir beyit söyler ki, hiç mübalâğasız, Nihad Sâmî Banarlı ve bu eseri için de tekrarlanabilir:

Gelmiştir o şâir-i yegâne
Gûyâ bu kitâb için cihâne

Uzaktan çağrışım la bir “irsâl-i mesel” daha:

Eğer maksûd eserse mısra’ı berceste kâfidir
Koca Ragıb Paşa

Şüphe edilemez ikinci bir hakikattir: Eğer Nihad Sâmî Banarlı’nın himmeti olmasaydı –hizmeti değil- Yahyâ Kemal bugün Türk edebiyâtında gördüğümüz dev şahsiyetine kavuşamaz, “tevâtür” olup kalır, yâhut en fazla üniversite kalesinin duvarları arkasında gömülü kalırdı. Onu Türk milletine de, Türk kültür ve edebiyâtına da mâleden Nihad Sâmî Banarlı’dır. O, bu hazineyi, 17 yıl, harf harf, hece hece, kelime kelime, hatta noktalama noktalama, az rastlanır bir dikkat ve titizlikle gün ışığına çıkarmıştır. Türk kültür ve edebiyâtına bundan büyük bir başka himmet düşünülebilir mi? (Yukar-dan beri kullandığım “himmet” kelimesi boşuna değildir. Filhakîka Nihad Sâmî Banarlı’nın Türk milletine, Türk kültürüne, Türk diline Türk edebiyâtına ve Yahyâ Kemal’e bağlılığında âdeta mistik bir inanış vardır.)

*

Doğumunun 100. yılında Nihad Sâmî Banarlı’yı anarken bu ka-dar satıhta kalan düşüncelere yer olmamalıydı. Ancak yeniden bası-lan üç kitabının başına konulan takdim ve tetkik yazılarımı hatırla-yınca bu mahcûbiyetimi bir ölçüde telâfi edebildiğimi sanıyorum. Türk milletine ve bütünüyle Türk kültürüne adanmış bir ömrün hâtırasını bir defâ daha ta’ziz

ederken, o yazıların son paragraflarını buraya aynen alıyorum:

“Nihad Sâmî Banarlı o sanatkâr ruhlu büyük hoca, ilim adamı, yazardır ki, eserlerini okuyanlar ‘fikrin tahassüsü’ ve ‘hissin tefekkürü’ nedir, bunu öğrenirler. Kendilerini fikrin, hissini, hayâlin ve hâtıranın zenginleştirdiği bambaşka bir ‘hâlet’ içinde mes’ut, doymuş, feyizlenmiş, derinleşmiş hissederler. Millî târihini, kültürünü, dilini, edebiyâtını bilerek sevmenin, kuru ilimle değil, aşkla, hazla, güzelliklerle sevdirmenin ne olduğunu anlarlar. Bir hoca, bir ilim adamı, bir yazar bunları öğretebiliyorsa, bu onun erişebileceği en büyük mazhariyettir. Nihad Sâmî Banarlı dil ve edebiyâtına bir ömür verdiği Türk milletinin vicdânında bu mazhariyetin de fevkine çıkmıştır.” (Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri- Takdim)

“Devlet ve Devlet Terbiyesi”ni sindire sindire, üzerinde düşünme düşünme, dil ve üslûbunun lezzetini tada tada okuyanlar, önce şunu anlayacaklardır ki, Nihad Sâmî Banarlı sâdece büyük bir Türk edebiyâtı târihçisi değildir. O, aynı zamanda, Türkiye’nin, başka bütün değerleriyle Türk kültürü olmak üzere, pek çok sosyal meselesi üzerinde düşünmüş, hiçbir ideoloji ve politikaya îtibar etmemiş, hiçbir dönemde ve hiçbir iktidar değişme-sinde şahsî haysiyetini ve fikir ahlâkını yerlere geçirmemiş, Türkiye’nin günlük meselelerini dahi târihin, kültürün ve edebiyâtın köklerine kadar inerek geniş bir perspektiften görmüş, sanatkâr hassâsiyetli, milliyetçi bir fikir adamıdır. Hayret ve hayranlık uyandıran bir başka cephesi ise, onun, yaşadığı zamânın hâdiselerine bakarken, onlarda 30 yıl, 40 yıl, 50 yıl sonra Türkiye’de olacakların da işâretlerini görmesidir.

Kâhinlerin işi de bu değil midir?” (Devlet ve Devlet Terbiyesi’ne Dâir)

“Resimli Türk Edebiyâtı Târihi”nin “Önsöz”ünü okuyanlar, orada, Nihad Sâmî Banarlı’nın nasıl bir vefâ ve minnet duygusuyla iki büyük Hocasını rahmetle andığını görecektir: Edebiyat târihî disiplinini, zevkini, metodunu ve kültürünü ‘tevârüs’ ettiği Fuad Köprülü ve şiiir zevkini, hassâsiyetini, Türkçe’ye dikkatini, Türk edebiyâtının devir devir meselelerine bakış tarzını şâirâne bir vukuf ve feyizle devraldığı Yahyâ Kemal... Bu iki büyük Hoca’nın feyzi ve tesiri Nihad Sâmî Banarlı’nın ömrünü doldurmuştur. Fakat o, buna rağmen, kendi kendisi olmayı bilmiştir. Bu feyiz ve tesirleri kendi şahsiyetine mâletmiş, onlardan kendince bir terkip yapmıştır. ‘Beyannâme’indeki fikirleri ve teklifleri, bir ömür, hiçbir sapma göstermeden, önce kendisi, kendi eserlerine tatbik etmiştir. Lise ve üniversite öğrencileri, öğretmenler, edebiyatsever aydınlar, orta okuyucular O’na çok şey borçludurlar. Onlar Türk dilinden, Türk edebiyâtından zevk almayı, Türk dilinin, Türk edebiyâtının inceliğini, büyüklüğünü, güzelliğini ve zenginliğini O’nun eserlerinden öğrendiler. O halde tereddütsüz söyleyebiliriz ki, yalnız Türk dili ve edebiyâtı câmiası değil, şâir tabiatlı, hassas ruhlu, vefâlı Türk milleti de Nihad Sâmî Banarlı’ya, ömrünü milletinin dil, kültür ve edebiyâtını araştırmaya, sevmeye ve sevdirmeye adanmış olan bu azîz evlâdına minnettardır.” (Edebiyat Sohbetleri’ne Dâir)

Nihad Sâmi Banarlı'nın 100. doğum yılı dolayısıyla

Aysel Yüksel

Kıymetli ve Muhterem Devlet Erkânı, Azîz Dinleyiciler;

Mâdemki bu sene Nihad Sâmi Banarlı Hocamızın doğumunun 100. senesini idrak ediyoruz, konuşmama hocamın dil hakkında söy-lediği şu cümlelerle başlayayım:

“Atalarımızın bize mîras bıraktığı en güzel iki şeyden biri bu-günkü Türk vatani ise ikincisi bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan Türkçe'dir. Çünkü yeryü-zünde diller kadar millet fertlerini birbirine bağlayan, onlara birbi-rini sevip anlamakta, hele sevgilerini dile getirmekte azîz yardımcı olan başka kuvvet mevcut değildir.

Çünkü diller, milletlerin en azîz, en tılsımlı, en kıymetli servet-leridir.

Dillerin bir ses güzelliği ile dalgalanıp bir duyurma, anlatma ve inandırma gücüne ulaşmaları, kısa zamanda olmamıştır.”

İşte biz de, Türkçe'nin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelişi ve bu-günlere erişti mâcerâsından kısa çizgilerle bahsedip Türkçe'nin sesi ve serencâmı konusunu berâberce hatırlamak dileğiyle huzurları-nızdayız.

Efendim, konumuz Türkçe'nin sesi olduğuna göre meseleyi bu yönü ile ele alacak olursak bütün dünyâda dillerin bir ses güzelliği-ne ermesi, bir mûsiki, bir âhenk kazanmasının kolay olmadığı görü-lür.

Eski devirlerde henüz dil kendi iç mûsikîsinden uzaktı. Bunun için söze ses katmak vazîfesi sazlara düşüyordu.

Nitekim, bilhassa ilk devir dünya edebiyâtında şiirlerin uzun müddet sazların eşliğinde söylendiğini görürüz. Meselâ bu sazlar Yunan'da lir, İran'da rebab, rud, çeng, İbrânîler'de mizmâr, Türk-lerde de kopuz, cura adıyla karşımıza çıkar.

Bunu sâdece şiirin özelliği olarak düşünmemek gerekir. Sazın söze eşlik etmesi, sazla sözün birleşmesi, sözün saza ihtiyâcından sese bir âhenk, bir müzikalite ve güzellik katarak sözü daha tesirli hâle getirmek anlayışından doğmuş, en eski çağlardan beri, şiirin ses bakımından eksiklerini, sazlar tamamlamıştır.

Diller zamanla mûsikî âletlerinden çıkan sesleri terk edecek ka-dar nağmeleri kendi kelimelerine yüklediler. Böylece kelimeler ses bakımından güzelleşti, daha bir âhenk kazandı.

Öyle ki aradan geçen asırlardan sonra sözün mûsikîleşmesiyle meydana gelen armoniye inanan Bâkî Türk edebiyâtına:

Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

mısrâlarını kazandırmıştır.

Bütün bunlar gösteriyor ki diller asırlar boyu sâde kelime sayısı bakımından değil, ses güzelliği bakımından da işlenmiştir. Onun için hocamız, “kelimeler, asırların ve asırlar içinde atalarımızın işledikleri birer söz mücevherleridir. Onları âdî boncuklarla değiştirmek La Fontaine’in horozu gibi, mücevherin kıymetini bilmemektir” der.

Edebiyat târihleri bize Türkçenin daha ilk şiirlerinden başlayarak, şiirde âhenkli ses tekrarları anlamındaki aliterasyonları kullanan ilk şiir dillerinden olduğunu ve dile ses katan kâfiyeyi îcat eden bir lisâna sâhip olduğumuzu, yâni kâfiyeyi ilk bizim bulduğumuzu müjdeler. Bu, dil anlayışımızın, dilde âhenge, güzelliğe olan dikkat ve hassâsiyetimizin de bir ifâdesidir.

Demek ki dillerin güzelleşmesinde ve âhenkli gelişmesinde sazlar kadar aliterasyonların, kâfiye ve rediflerin, cinasların ve tonla-manın da büyük rolleri olmuştur. Kelime sayısı bakımından bugün-kü Avrupa dillerinden hayli geri kalan Türkçemiz, ses güzelliği bakımından en ileri dünya dilleriyle yarışacak güzelliktedir. Esâsen diğer dillerdeki kelime sayısının fazlalığına karşı biz kelimelere çeşitli mânâlar yükleyerek onları zenginleştirmişiz. Meselâ düşmek kelimesi, İlhan Ayverdi’nin Misalli Büyük Türkçe Sözlüğü’nde de-ğişik mânâları, birleşik fiil ve şekilleri, deyimleri ile 150 anlamda kullanılmıştır. Edebiyat târihleri, Fuzûlî’nin, düşmek kelimesini, çeşitli mânâları, birleşik kelimeleri ve fiilleriyle 50 ayrı mânâda kullandığını söyler.

Ne yazık ki şimdilerde Türkçenin sesiyle berâber mânâ zenginliğini de kaybetmekte olduğunu düşünen Banarlı Hocamız, Türkçenin ses güzelliği yanında mânâ zenginliğine de dikkat etmek ve cinaslarla , mecaz ve secilerle zenginleşen dilimizin özelliklerini kelimelere yol vere vere kaybettiğimizi belirtir.

Biol Emil de bir Amerikalı Türkologun, bir Türkoloji kongre-sinde “ Siz nasıl milletsiniz? Yabancı dilleri öğrenmek için elinizden geleni yapıyorsunuz, ama kendi kültürünüze âit bin kadar eski kelimeyi öğrenmemek inadı uğruna muazzam bir hazînenin kapısına paslı bir kitit vurdunuz. Çağdaşlık bu değildir.” demek sûretiyle dil konusundaki gafletimizi yüzümüze vurduğunu büyük bir hüzünle ifâde eder.

Türk ırkı Orta Asya’da bir ordu millet idi. At besliyor, ömrü at üstünde geçiyor, bozkır ikliminin sertliği ve tabiatla uğraşmaktan uzun uzun konuşmaya fırsat bulamıyordu.

Onun için Orta Asya Türkçesinde gel, git, çık gibi tek heceli fiiller ve kelimeler daha çok yer tutuyordu. Bu yüzden eski Türkçede 2-3 heceli kelimelerde bile tok ve kapalı heceler hâkimdi.

Damak yerine tamgak, kayık yerine kadguk denmesi gibi. Za-manla Türkistan Türkçesinde kapalı hecelerin son harfi aşınarak açık heceler hâline geldi.

Kuyu kelimesinin: kud-huk, ku-yuğ, kuyu olması gibi.

Kanguluk kelimesi de asırlarca işlenerek kağnı şeklini almıştır. Günümüzde bâzı dil âlimleri Orta Asya Türkçesinde uzun hecenin bulunduğunu teorik olarak ispatlamaya çalışıyorlarsa da eldeki delillere göre bu tez henüz bir netlik kazanmamıştır.

XI. y.y. ın ikinci yarısında yaşamış olan dil âlimi ve Türkçenin âşığı Kaşgarlı Mahmud, bundan dokuz asır evvel Bağdat'da “Türk dilini öğreniniz. Çünkü Türklerin uzun sürecek saltanatları ola-cak” diyordu. Gene bir Türkçe âşığı olan Banarlı Hocamız da bu sözleri biraz değiştirerek şöyle de söylenebilir demiştir: “Türk dilini seviniz! Çünkü Türklerin en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacak ve bu gelecek o geçmişe dayanacaktır”

Bizim mevzûumuz Türkçenin sesi ve ses güzelliğini sağlayan unsurlar olduğuna göre gene konumuza dönersek, edebiyat târih-leri bize dillerin mûsikîleşmesi ve bir âhenk kazanmasında vatan topraklarının, iklim ve coğrafi husûsiyetlerinin de büyük tesiri ol-duğunu bildirir. Nitekim “Fransız dilini, bin yılda Fransa'nın top-rağı yarattı.” Diyen Fransız dil âlimleri bu bakımdan derin bir hakî-kati de ifâde etmişlerdir.

Bir imparatorluk dili olarak Türkçemizin bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki coğrafyasında asırlar süren bir zaman içinde işlenmesi de böyledir. Zîra dilimiz imparatorluk coğrafyasın-da nerede güzel bir ses bulmuşsa onu kendi bünyesine almakta bü-yük ustalık göstermiştir.

Uzun hecenin dilimize kazanılması da böyle olmuştur. Bugünkü bilgilerimize göre Orta Asya Türkçesinde uzun hece yoktur. Uzun hece sâdece Arapça ve Acemce'de değil, eski Akdeniz medeniyetine mensup İbrânîce, Yunanca ve Latince gibi dillerin sesinde de vardır. Bundan da anlaşılıyor ki uzun hece, Anadolu'ya geldikten sonra, imparatorluk kurduğumuz topraklarda bulduğumuz sesimizdir. Uzun hece, âdeta dilleri tek sesli olmaktan kurtarıp çok sesli yapan ve dillere büyük müzikalite sağlayan ses unsurları ve âdeta Türkçe-nin notası olmuştur. (bâzı-bâzı, vazîfe-vâzife, lisân-lîsan gibi..)

Öyle ki Anadolu'ya XI. asır sonlarında geldik, yeni vatanımızda kendi medeniyetimizi kurmaya başladık. XIII. Asra geldiğimizde Türkçenin Anadolu'daki gelişmesine büyük hizmetleri olan büyük Hak Âşığı Yunus Emre

Nîdem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin

veya,

Bu dünyâya kanmayalım
Fânîdir aldanmayalım
Bir iken aldanmayalım
Gel dosta gidelim gönül

mısrâlarında olduğu gibi Türkçede uzun sesli kelimeleri büyük bir başarı ile söylemiş ve dilimize ölmez mısralarını kazandırmıştır.

Uzun hece Türkçe'ye her şeyden çok Akdeniz ikliminin kazandırdığı bir estetikdir. Yukarıdaki mısraların yâre, çâre, âvâre, dünya, fânî sesleri bugün aynı güzellikle kullanılmaktadır. Yûnus Emre şiirlerini hem hece hem de aruzla söylemiştir. Bu örnekler ay-nı zamanda Türkçenin aruzla anlaşmasıdır.

Aruz Türkçenin müzikal gelişmesinde bir nota vazîfesi görmüş ve dilimizin bir ses güzelliğine doğru ilerlemesi târihinde bir baş-langıç olmuştur.

Nitekim Yahyâ Kemal de, "Türkçeyi bilmek için aruza âşinâ olmak gerekir", "Aruz bilmeyen, lisânımızdaki uzun heceli kelimelerin hemen hepsini yanlış okuyan vezinsiz, şekilsiz, notasız bir nesil yetiştirdik. Bu ciddî ve esaslı bir kulak ve kültür meselesidir" hük-müyle dikkatleri çekmek ister.

Türk halkı eğer uzun heceyi benimsemeseydi Arapçadan, Acemceden ve diğer dillerden aldığı uzun heceli kelimeleri kısa telâffuz ederdi. Halbuki Türk, başka dillerden aldığı kelimeleri kendi söyleyişine ve zevkine göre ayarlamış ve uzun heceyi dilimize kazandırmıştır.

Arapça'tan aldığı manârâ'yı minâre sesiyle söylemiş;

Farsça'dan aldığı şeftâlû'yu, şeftâli; zerdâlû'yu, zerdâli yap-mış; Yunanca'dan kastanonu almış fakat kestene dememiş de kes-tâne sesiyle söylemiştir.

Görülüyor ki kelimeler, asırlarca o kelimeleri konuşan, onlarla duyan, düşünen, sevenen, seven, sevilen vatan evlâtlarının yaratıp güzelleştirdiği, Türkçeleştirdiği canlı, âhenkli varlıklardır. Milletimiz kullandığı kelimelere nasıl mânâlar yüklemişse ses ve âhenk de koymuştur.

İş yalnız kelime almakta değil, aldığımız kelimelere millî dam-gayı vurmak, onları Türkçemizin sesi ve kendi estetiğimiz ile güzel-leştirip onlara kendi zevkimizi ve sesimizi katmaktır. Çünkü millî olmak kadar millîleştirmek de çok önemlidir. Hele günümüzün globalleşen dünyasında bu husus daha da önem kazanmıştır.

Türkçede uzun hecenin sevilmesinde ve kullanılmasında, Dîvan şi-irinin ve dolayısıyla aruzun önemli tesirleri vardır. Ama Türk zevki uzun heceyi halk şiirinde de hatta kendi kelimelerinde de tatbik et-miştir. Kelimeleri kendi zevkine göre seslendirmiştir.

Arapçadan aldığı sahîh kelimesini sâhi, sahlep kelimesini sâlep, na'na' kelimesini de nâne hâlinde telâffuz etmiş, Farsçadan pem-buk'u almış pamuk yapmıştır. Latince'deki sapo kelimesi Fransız-cada savon şekline girmiş Türkçede ise sabun olmuş, İtalya'nın roba'sı bizde urba hâline girmiş, gene İtalya'nın levantino'suna da levend demiş, bu levendlerle Akdeniz'i dize getirmişiz.

Yunanca'nın aftendis'i bizde efendi olmuş ve öyle beğenilmiş ki İstanbul konuşmasında "a cânım efendim" şeklinde tatlı bir mu-habbet ifâdesi olarak kullanılırken Nedîm'le beraber bir çok şâirin de şiirini süslemiştir.

Fenike dilindeki aleph, Yunancada alfa, Arapça'da elif hâline gelmiş ve bize öyle geçmiş. Allah sözünün ilk harfi olmuş ve nice genç kızlarımızın ismi olarak da gönülleri titretmiştir.

Yunancadaki Anatosos Anadolu; Aya Nikola İnegöl; Salani-kos Selânik olmuştur.

Eski medeniyetlerde zafer anlamındaki çapa mânâsına gelen anker sözü Ancira, Ankira, Engüri ve nihâyet Ankara olmuş, Grek-çe, Lâtince ve Bizans dilindeki alea, alarii sözü bizde önce âlây son-ra da alay şeklinde kullanılmış ve XVII. asırda Türkçeden Rusçaya geçmiştir. Böyle örnekleri çoğaltmak mümkünse de zamanımız bu-na müsâit değil. Bu birkaç örnekten anlaşılıyor ki biz başka millet-lerden aldığımız kelimeleri millileştirmiş ona kendi sesimizi işle-mişiz.

Ala gözlüm ben bu elden gidersem
Zülfü perîşanım kal melul melul

diyerek sevgilinin gözlerinden bahseden Halk edebiyâtının “ala” kelimesi Dîvan edebiyâtında elâ şekline girmiştir ki Hocamız Türk-çenin Sırları'nda lâ sesinin tamâmen millî olduğunu, lâ sesinin baş-ka dillerde kolayca telâffuz edilemediğini belirtir.

Gene Türkçe'de sonu ğ ile biten birçok kelimedede bu hece uzun kabul edilir. Bu yüzden Yahya Kemal:

Adalardan yaza ettik de vedâ
Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ
Seni hâtırlıyoruz vîranbağ

mısrâlarındaki dağ ve bağ hecelerini kapalı değil uzun hece olarak düşünmüş ve vedâ kelimesiyle kafiyeli olarak kullanmıştır.

Dilimiz işlenirken Türk halkı estetiğe çok önem vermiş ve sesle-ri biteviyelikten kurtarıp onu bir dantela gibi işlemiş, onları mono-tonluktan kurtarmıştır. Meselâ İstanbul'u alırken Cebe Ali adındaki kumandanın karargâhının olduğu yere onun adını verirken Orta Asya Türkçesi ile onu Cebeli veya Cabalı sesiyle söylemek yerine Cibâli sesiyle künyelemiştir.

Birçok kelimenin de mânâsı ile telâffuzunu âdeta aynileştirmiş-tir. Acem'in sesi ile mânâsı uyuşmayan guuşe kelimesini almış ve ona köşenin keskin mânâsını vererek köşe demiştir.

Dilimizdeki taş gibi bir sözün Bektâşî'de incelik uzaması, kur-şun sesindeki bir sözün kurşûnî âhengiyle seslendirilmesi de yeni coğrafyalardan kazandığımız estetik çizgilerden birer örnektir.

Kelimelerdeki bu ses değişikliği bir anda olmamıştır. Meselâ Farsçadan aldığımız neverd-i bâm sözü asırlar içinde:

Neverd-i bâm - nerd-bân - nerdüban - merdüven ve niyâyet merdiven şekline girmiş, eski Türkçede edgü şeklinde kullandığı-mız iyi sözü de gene asırlar içinde:

Edgü - ezgü - eyyü - eyü - iyi şekillerine girmiştir.

Bütün bunlar, milletlerin târihi gibi kelimelerin de bir târihi ol-duğunu gösterir.

Büyük Alman şâiri Goethe:” Bir dil kudretini, kendine yabancı olan şeyleri atmak değil, onları yutup hazmetmek gösterir” der.

Yahyâ Kemâl’in Edebiyâta Dâir, Banarlı Hocamızın da Türkçenin Sırları ve Edebiyat Sohbetleri’nde, Türkçenin sesine dâir üzerinde durdukları diğer mühim bir nokta da imlâmız ve gramer kâidelerimizdir. Şöyle ki: Türkiye Türkçesinin son asırda kazandığı ses güzelliğini köstekleyen büyük ses uyumu kâidesinin lisan ve âhenk anlayışına çok ters düştüğünü çeşitli misâllerle açıklamışlar-dır.

Orta Asya Türkçesinde geçerli olabilecek bu büyük ses uyumu kâidesinin yürürlükte olması demek; Anadolu Türkçesine verdiği-miz bunca emek ve kazandığımız sesleri dikkate almamak demek-tir.

Meselâ Türkçeye Soğdcadan kend ve kand sözleri girmiştir. Ama Türk zevki Semerkend yerine Semerkand, Taşkand yerine Taşkend demeyi dil zevkine daha uygun bulmuştur. Yalav’ın alev, maral’ın meral, yınanç’ın inanç, Selçik’in Selçuk olması da binlerce örnekten birkaçıdır.

Dikkat edeceğimiz nokta şudur ki, iki heceli kelimelerde bile söylenişte kalından inceye, inceden kalına geçmek ancak asırlarca süren bir tekâmülden sonra olmuştur.

Gene Hocamızın işaret ettiği bir başka husus da dil sertleşmesi-dir. Bu da asırlardır Türkçenin kazandığı yumuşaklığı sertleştir-mektir diyerek bu noktalara dikkat etmeyenlerden dert yanar ve şu fıkrayı anlatırdı:

Kelime sonlarındaki “D” lerin “T” olması uygun görüldüğü günlerde şâir Abdülhak Hâmid ile Müderris Ferid Kam Bey karşı-laşırlar. İsmi Hamit kılığına sokulan şâir, adı Ferit sertliğine sokulan Müderris Ferid Bey’e:

Nihâyet senin de kuyruğuna bir (it) taktılar demiş ve şu cevabı almıştı:

Benim hiç olmazsa (fer)imi bıraktılar. Senin adın hem (ham) hem (it) olmak tehlikesindedir.

Gramer kaideleri zamanla dilin gelişmesine göre değişebilir. Bu esneklik dilin gelişmesini ve daha güzelleşmesini sağlar. Demek ki diller de canlıdır, yaşayan varlıklardır. Ancak dilde gelişmeyi za-man içinde halk zevki , kullanım şekli tâyin eder, tepeden inme zor-lamalarla olmaz.

Dilde katı bir kâideciliğe demir atıp kalmak yerine dilin güzel-liklerini yaratan sırları aramak yoluna gidilmelidir.

Meselâ Fransız diline büyük hizmet etmiş Malharbe’in başarı-sında seslerin çeşitliliğine dikkat etmesi büyük rol oynamıştır. Bu büyük şâir mısra veya dörtlüklerinde sesli harflerin hepsini kullan-maya gayret etmiş, bir sestem ötekine geçerek, kalından inceye atla-yarak dilde bir mûsikî, bir âhenk yaratmıştır. Maalesef bizdeki bü-yük ses uyumu bu anlayışın tam zıddı olarak bir kelimedede hece ka-lın başlarsa kalın, ince başlarsa ince gider diyerek dilde ses mono-tonlaşmasına sebebiyet vermektedir. “Tasalanacak” sözünde üst üs-te 5 defa “a” sesi, “mutluluğumuzu kutluyoruz” sözünde ise on defa “u” sesi tekrar edilmiştir ki bu kelimelerde âhenk yerine bitevi-yelik var-dır. Demek ki gramer kâideleri dilde ses güzelliğine de dikkat edecek böylece asırlarca işleyerek kazandığımız seslerin bo-zulmasına dikkat edilecektir şekilde olmalıdır.

Milletimiz asırlarca bu kelimelerle duymuş, düşünmüş ve bu kelimeleri sevmiş, işlemiş güzelleştirmiş, kendi mûsikîsiyle seslen-dirmiş. Bizim de Türkçemizi bu duygu ve düşüncelerle sevmemiz, korumamız, hele hele bir müstemlekeymişiz gibi yabancı dillerin esiri etmememiz gerekir:

İstanbul'da bilhassa lüks semtlerde çarşı pazar gezerken Yahyâ Kemâl'in 1918'de yazdığı

Hürriyet inkılâbı olan vak'adan beri
Gurbette hür vatanda esîriz zavallı biz

mısrâlarını hatırlayarak içimiz yana yana

Vatanda hür kelimelerde esîriz zavallı biz

demenin ıstırâbını yaşıyoruz.

İmparatorluk dilleri, hâkim oldukları coğrafyalardan dillerine kelime alır, o dillere de kelime verirler. Ancak derledikleri kelimele-ri kendi dillerinin kelimelerine, estetiğine ve fonetiğine göre millî-leştirerek yaparlar ve o kelimeler artık onların malı olur. Nitekim İngilizler "Bahtiyardır o İngilizce ki onda her dilden kelime vardır" der ve bununla iftihâr ederler. Çünkü İngilizler bütün bu kelimelere İngilizcenin sesini vererek millîleştirmişlerdir.

Neticede dillerin kelimeleri değil sesleri millîdir. Her dilin iç ve dış mûsikîsi millîdir. Hiçbir medeniyet dilinin bütün kelimeleri millî olamaz, fakat sesi ve cümle yapısı millî olur.

Târihî seyri içinde Türkçeye bu anlayışla bakmak ve Türkçenin büyük bir millet ve gelişmiş bir imparatorluk dili olduğunu bilmek ve anlamak lâzımdır.

Sâmiha Ayverdi de "üç kıtaya yayılmış dördüncüye de sıçra-ma temâyülü gösteren Osmanlı Devleti'nin geniş hudutları içinde vaktiyle bir taraftan bir tarafa Türkçe konuşularak" gidilebildiği-ne dikkati çekerken Türkçenin çilesini anlatan bir yazısında da "bir kelimenin kökü mühim değil telâffuzu mühimdir. Sesi ve mîmâ-rîsi millî olduktan sonra mâdemki lisâna girmiştir, şu halde Türk-çe olmuştur" diye ilâve eder.

Öyle ki dilimiz eski Orta Asya bozkırlarından İdil Irmağından yükselen seslerle beslenirken Nil sularından Dicle, Fırat, Meriç ve Tuna'dan sesler almış, Karadeniz'den Macar ovalarına kadar uzan-mış, bütün bu coğrafyalardan aldığı seslerle dilimizi ve dilimizin mûsikîsini zenginleştirmiştir. Bu sebepten Yahyâ Kemal son devir Türkçesiyle yazdığı şiirlerini Kendi Gök Kubbe'miz adı altında toplama-ş ve İtrî şiirinde mûsikîmizle berâber âdeta kelimelerimizin de sesini İmparatorluk coğrafyasından dinlemiştir:

Tâ Budin'den Irak'a, Mısır'a kadar,
Fethedilmiş uzak diyarlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr
Ses götürmüş bütün baharlardan

O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan,

Türkçenin sesine hayran olan asrımızın büyük şâiri Yahyâ Ke-mal “Dilleri işleyenler o milletin evlâtları, bir de milletlerinin dilleri-ni seven, anlayan ve ilâhî güzellikte kullanan büyük şâirleridir de-miş ve şiirlerini en güzel mûsikî cümleleri hâlinde söylemiştir. Öyle ki; Süleymâniye’de Bayram Sabâhı’nı kırk sene, Açık Deniz’ i ise on beş sene uğraşarak böyle bir hassâsiyetle yazmıştır. “Hissettim ki asıl Türkçeyi dokuz yüz seneden beri yaza yaza değil, söyleye söyleye yaratmışız” diyerek dilimizi öğrenmede telâffuzun ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Telâffuzda da İstanbul Türkçesini, yâni İstan-bul’da konuşulan Türkçeyi esas almıştır. Çünkü İstanbul’da konu-şulan Türkçe, İstanbul medeniyetinin daha doğrusu İstanbul’da mihraklaşan Türk medeniyetinin eseridir.

Yahyâ Kemal bunu şöyle izah eder:

“İstanbul sâdece pâdişahlar ve halk tarafından binâ edilmiş de-ğildir. Vatanın dört bucağından, Konya’dan, Bursa’dan, Erzurum’-dan, Hicaz’dan, Bağdat’dan, Tunus, Trablus, Cezâyir gibi Mağrip topraklarından buralara gelip İstanbul’da kalan, burada yerleşen nice müslüman Türkler, kadınları, ihtiyarları, el sanatları, mûsikîleri ile, halk ve divan şiirleri ile, mîmârîleri ile, hâsılı vatanın her bucağı ile ve târihin her asrından getirdikleri hüner ve hâtıralarla bu şehri hep birden binâ etmişlerdir.”

Onun için de Bir Tepeden şiirinde:

Baktım, konuşurken daha bir kerre güzeldin
İstanbul’u duydum daha bir kerre sesinde

derken o güzelin konuşmasındaki Türkçenin âhenginde dilimizin mûsikîsini hissetmişti.

Dileğimiz bu âhenkli seslerin bozulup kaybolmamasıdır.
Daha nice yüz senelere azîz hocam.

Kaynakça:

Ayverdi, İlhan; Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İst., 2005,
Ayverdi, Sâmîha; Millî Kültür Mes’eleleri ve Maârif Dâvâmız, İst., 2003,
Banarlı, Nihad Sâmî; İstanbul’a Dâir, İst., 1986,
Banarlı, Nihad Sâmî; Türkçenin Sırları, İst., 1986,
Banarlı, Nihad Sâmî, Edebiyat Sohbetleri, İst., 2004,
Beyatlı, Yahyâ Kemal; Bitmemiş Şiirler, İst, 1976,
Beyatlı, Yahyâ Kemal: Edebiyâta Dâir, İst., 1971,

Beyatlı, Yahyâ Kemal: Kendi Gök Kubbemiz, İst.,1969,

“Kelimelerin Serdârı”

Nihad Sâmi Banarlı

Altan Deliorman

Zaman, hatâları ve sevapları olduğu gibi, çok kere bir kum fırtınası hızıyla, unutul-maması gereken değerlerin de üstünü örtüyor. Bu yüzden, bizim için kıymetli olan bir kısım şahsiyetin portreleri, zamânın merha-metsiz elinde canlı renklerini kaybedip gittikçe soluyor ve sislere bürünüyor. Kadirbilir bir dost çevresi de olmasa, bu şahsiyetler ne-redeyse tamâmıyla unutulup gidecek. Nihad Sâmi Banarlı, böyle bir çevrenin ısrârı ve gayreti sâyesinde hâlâ hatırlanmak tâlihine eriş-miştir. Kim bilir, belki de bu, onun Yahyâ Kemal’in şahsına ve hâtı-rasına gösterdiği vefânın bir mükâfatıdır.

Vefâ denilen kavram, Nihad Sâmi’nin şahsiyet örgüsünde zirve noktalardan biridir. Adı bile neredeyse unutulacak hâle gelmiş “ve-fakârlık”, onun nazarında tabî bir duygu, hatta bir vazifedir. Öyle olmasaydı, her cumartesi gününü, hayâtını Park Otel’de sürdüren Yahyâ Kemal’i ziyârete tahsis eder miydi? Bütün bir hafta ders ver-dikten, yazı yazdıktan sonra, tâtil gününü büyük şâirle birlikte ça-lışmak için ayırır mıydı? Daha çok bir mesâiyi andıran o sohbetler-den Kendi Gök Kubbemiz ve kısmen de Eski Şiirin Rüzgârıyla kitapları çıkmıştır. Yahyâ Kemal, bütün sanat hayâtı boyunca kitap hâline getirilememiş şiirlerinin yayımlanmasını –kendi görememiş bile olsa- Nihad Sâmi’nin sabrına ve titizliğine borçludur.

Sonra, Yahyâ Kemal külliyyâtının cilt cilt eserleri raflarda sıralan-maya başladı. Nihad Sâmi Bey de kendi kalemle onun hakkında eserler meydana getirdi. Bununla da yetinmeyip Yahya Kemal Mü-ze’si’ni kurdu. Yahyâ Kemal Enstitüsü yine onun gayretiyle hayat buldu. Bu enstitünün kitap hacmindeki dergileri de Nihad Sâmi Banarlı’nın himmetidir.

Yahyâ Kemal, Nihad Sâmi Bey’in kalbinde öylesine muhkem bir yer tutmuştur ki, üstâdının ikinci ölüm yıldönümünde, onu şu satırlarla anmıştır:

“Bir kat daha inandım ki yeryüzünde çok büyük bir dostluk, senin yakınlığınmış. Zihin ve gönül dolduran sohbet, senin musâha-benmiş. Senin millet dertleri, vatan sevgileri, millî ızdırâp çâreleri üzerinde konuştukla-rınmış. Bunu, senden öksüz kalmanın boşluğunu dolduranlar bilir.”

Nihad Sâmi Banarlı’nın ikinci karakteristik vasfı, “ciddiyeti”dir. Şahsî hayâtında olduğu gibi öğretim alanında, mesleğinde ve yaptı-ğı her işte bu ciddiyetin izlerini buluruz. Yahyâ Kemal’in arkasında kalan en küçük bir

kâğıt parçası bile onun açısından değer taşımak-tadır. Bâzen bu parçaları birleştirmekte, bâzen sâdece birini kartona yapıştırıp dosyalamaktadır. Eski gazete ve dergilerden topladığı makâleleri üzerinde dikkatle durmakta; bir deyim, bir terim için sözlüklere, atlaslara müracaat etmekte, çok kere kütüphânelerde araştırma yaptırmaktadır. İlmî titizliği en üst seviyededir. Kendi ya-zılarındaki dikkatli üslûp da onun ciddiyetine bir başka örnektir. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi'nde de aynı hassâsiyeti görürüz.

Nihad Sâmi Bey, “muztarip” bir adamdı. İztırâbı başlıca iki ko-nudan kaynaklanıyordu: Biri, çok sevdiği İstanbul'dan, diğeri yine çok sevdiği Türkçeden. İstanbul'un gitgide beton yığını hâline dö-nüşmesinden âdeta dehşet duyuyordu. Ona göre, bu beton yığınla-rı, içindekileri yan yana, üst üste, duvar duvara, kapı kapıya vere-rek yaşamaya mahkûm ediyordu. Böylece onların yalnız vücutlarını değil, ruhlarını da en sıkıcı, en rahatsız edici bir beton kalıbına hap-sediyordu. Apartıman yerine yeşil, güneşli bahçeler yapmaya, bah-çe ortalarında her taraftan ışık, aydınlık, hava alan ufak, büyük ev-ler kurmaya neden muktedir olmayacaktık? Öyle olsa, çocuklarımız güneşte ısınır, toprakta oynar, kelebek kovalar yavrular olarak ne güzel yetişirlerdi. Dar ve havasız yerlerde, kuytu apartıman hücre-lerinde geçen bütün bir kış hayâtı sağlığımızla berâber rûhumuzu da, ahlâkımızı da karanlığa sürüklüyordu. Rûhî gerilikler, yaşanılan yerlerdeki bozuk havaların, bu yerlere âit pervâsız ve lâubali gele-nek ve göreneklerin çâresizliği olarak ortaya çıkacaktı. Buraları enerji yoksunluğuna, neme lâzımcılığa, vazîfelerimizde görülen isteksizliklere ve başkalarına âit her şeye göz diken pervâsızlıklara sebep olacaktı.

İstanbul'u vatanın ve târihin özü bilerek, tam bir aşkla sevme-nin; anne gibi, sevgili gibi, vatan gibi sevmenin lüzumuna inanan Nihad Sâmi'nin ıztırâbı, şahsî olmaktan çok millî çizgiler taşımak-taydı.

Onun ikinci ıztırâbı, Türkçemize yönelen tehditlerden ileri geli-yordu. Dilimizin yanlış kullanımını gördükçe ve bu tür hataların te-lâffuza aksini işittikçe kahroluyordu. 700 seneden beri dilimize yer-leşmiş uzun seslerin verdiği âhengi yok etmenin ne anlamı olabilir-di? Hele yabancı kökten geliyor diyerek, günlük hayâtımıza kadar girmiş kelimeleri atmak ve yerlerine kimsenin anlamadığı başka ke-limeler koymak neyin nesiydi? Devrik cümle yeniliği ise, Türkçenin kurallarını hiçe saymaktı. Bir edebiyatçı ve bir Türk evlâdı olarak bu gidişten teessür duymamak mümkün müydü? Türkçenin Sırları onun bu konulardaki ikazlarını, endişelerini, hatta korkularını dile getiren bir şâheserdir.

Nihad Sâmi Banarlı'nın bir diğ er bâriz vasfı da çok sağlam bir “millî şuur” a sâhip olmasıdır. Bu şuura varmasında bilgi birikimi-nin de büyük katkısı olduğu söylenebilir. Vatanı bilerek sevmek, târihi bilerek sevmek, millî değerleri bilerek sevmek, şüphesiz sâde-ce Nihad Sâmi Banarlı'ya mahsus değildi. Ama, onda bütün bu va-sıflar kemâle ermiş gibiydi. Şiirimizde, mîmârîmizde, destanlarımız-da, edebî eserlerimizde öz varlığımıza has sesler, görünüşler, söyle-yişler arar ve bunları bulduğu zaman ne kadar mes'ut olurdu. O, bir ayağıyla bu topraklara sımsıkı basarken diğ er ayağıyla târihimizin, kültürümüzün, medeniyetimizin

izlerinde gezinirdi.

Nihad Sâmi'nin öteki vasıfları arasında “tahammül“ve “sabır” da vardır. Öyle olmasaydı eğer, kütüphâne dolusu kitaplar, makâle-ler, araştırmalar meydana gelir miydi? Bu sabır belki çile dahi sayı-labilir. Öyle olsa bile mübârek bir çiledir.

Otuz üç yıl önce, Nihad Sâmi Banarlı'nın gözlerini kapadığı günlerde çıkan yazımda, Yahyâ Kemal'e kavuşmasını şöyle belirt-miştim: “Tam Nihad Sâmi'ye yaraşır bir ölüm. Şimdi ikisi de oradalar: Boğaz'ın kuytu bir yamacında hasret gidererek, âdeta yan yana ve kol kola ‘aziz İstanbul’u seyreder gibiler.”

Merhum Ahmet Kabaklı da Nihad Sâmi'yi güzel bir benzetmey-le anıyordu: “Nihad Sâmi, kelimelerin serdârı idi. Kelimeleri şimdi onsuz, başıboş bir sürüdür.”

Onu Âşîyan'da toprağa verirken, arkasında bıraktığı boşluğun nasıl doldurulacağını düşünüyordum

Aradan geçen uzun yıllar, ne yazık ki fazla ümit vermiyor.

Nihad Sâmi Banarlı*

(1907-1974)

Kâzım Yetiş

Türk milletinin kültürünün, dilinin, edebiyâtının Nihad Sâmi Banarlı türünde ve ayarında on tâne şahsiyeti olsa sanırım bugün bir başka olurduk. Tabî burada hemen içinizden “Yapmayın, Nihad Sâmi gibi on kişi nasıl olmaz?” dediğinizi duyar gibi oluyorum. Bir bakıma haksız da sayılmazsınız. Fakata biraz sabreder, konuşmamı dikkatle tâkip ederseniz bana hak vereceksiniz.

Bir milletin maddî ve manevî kültürünün, irfânının, hayat ve dünya görüşünün en sâdik saklayıcısı ve gelecek nesillere aktarıcısı şüphesiz dil ve edebiyattır. Mîmârî, hat, tezhip vb. sanatlar sâdece kültürümüzün, medeniyetimizin bir tarafını yansıtır. Üstelik bizâti-hi kendisi vardır ve ister döneminde, ister daha sonra insanlar, ileti-şimi, doğrudan onunla kurarlar. Bir Süleymâniye Câmii, dünyânın en güzel kültür yadigârlarından kabul edilen Rüstem Paşa Câmii, hat ve tezhip örnekleri, duvarları süsleyen Yakupoğlu'nun resimleri ile temasa geçmek için bir aracıya ihtiyaç yoktur. Aziz Dost Prof. Dr. Muhittin Serin Beyefendi meselâ Aziz Efendi'nin hatlarını bir araya getirmiştir. Orijinalleri gibi olmasa da Muhittin Serin'in bura-daki hizmeti büyüktür, onları bir araya getirmiştir. Kolaylıkla ulaşılabılırız. Rahmetli Dr.Ekrem Hakkı Ayverdi, Dr. Aydın Yüksel mîmârî eserlerin envanterini yaptılar. Biz, zamâna direnmeyen eserler de dâhil mîmârî âbidelerin varlığından haberdar oluruz ve gerekli bil-gileri hâfızamıza depo ederiz. Belki o eserleri daha iyi anlayabiliriz. Ama meselâ Dr. Aydın Yüksel Beyefendi'nin Kanûnî Devri Mîmârîsi (İstanbul) eserinden Süleymâniye Câmii hakkında gerçekten faydalı bilgiler ediniriz, ecdâdımızın sanatı, gücü hakkında gururlanırız. Fakat Yahyâ Kemal'in Süleymâniye'de Bayram Sabâhı şiiri, Anadolu'-da ve İstanbul'da meydana getirdiğimiz bütün bir kültür ve mede-niyetimizin, maddî ve mânevî değerlerimizin, geçmişimizin, hâlimi-zin ve geleceğimizin, târih içindeki şahsiyetimizin, hâsılı bütün var-lığımızın müterennimi, yorumu, îzâhı, tahlili, dökümüdür ve şahsi-yetimize tutulmuş bir aynadır. Üstelik bu bir bilgi dağarcığı değil, îman, heyecan, estetik ve coşku ile çağıldayan, kabına sığamayan bir feyiz menbaı ve deposudur. Sanırım bu konuda bir anlaşmazlı-ğımız yoktur. Yalnız yine hemen ifâde

* 12 Mayıs 2007'de Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nda “Doğumunun 100. yılında Nihad Sâmi Banarlı ve Kültür Köprüsü Kitabı'nın Tanıtımı”nda yaptığı konuşmanın metnidir.

edeyim ki ne Aydın Yüksel ne Muhittin Serin Beyefendilerin ne rahmetli Ekrem Hakkı Ayver-di'nin dünyâlar değer hizmetini azaltmak gibi bir niyetim var. Sâde-ce mâhiyet farkına dikkatinizi çekmek isterim. Konuyu açık örnek-lerle daha anlaşılır kılmak istedim.

Demek ki dil ve edebiyat bir milletin en sâdık aynasıdır ve mî-mârî, hat, tezhip, resim gibi doğrudan insana hitap eden bir olgu veya güzel sanat değildir. Dilini bilmezseniz edebî eser size hiçbir şey söylemez. Paris'te meşhur katedrali gezer, birtakım estetik he-yecanlar duyarsınız. Ama Victor Hugo'nun Notre Dame'ın Kamburu eseri Fransızca bilmezseniz size hiçbir şey söylemez. Ancak dilinize tercüme edilirse onu okuyabilir, zevk alabilirsiniz. Tabii eseri kendi dilinden okumanın ayrı bir zevki vardır.

Şimdi konunun bir başka cephesine geelim:

Edebiyat dile dayalı, esas malzemesi dil olan bir güzel sanattır. Dil ise ses, harf, alfabe, kelimeden ve bir anlam ifâde eden birimler-den, cümlelerden oluşur. Evvelâ dil yazıya geçirilirken bir alfabe kullanılır. Alfabe tanımak gerekir öncelikle. Türk milleti, târihinde dört resmî alfabe değişikliği yapmıştır: Gök Türk, Uygur, Arap ve Lâtin alfabeleri. Kril, Rum, Ermeni, Gürcü alfabelerini saymayalım. Aslında bugün bilinen Türk Cumhuriyetleri uzun yıllar Kril alfabe-sini kullanmışlardır, hâlâ kullananlar da vardır. Yâni Türkler resmî dört alfabe değil, beş alfabe değişikliği yapmışlardır. Her biriyle ya-zılmış edebiyat eserleri bulunmaktadır. Bu alfabeleri bilmeden ede-biyat eserlerini okuyamayız bile. Halbuki zevk almak için tezhip, hat, resim ve mîmârîde kullanılan malzemeleri tanımaya ihtiyaç bile duymayız. Aynı şekilde dilin eserleri yüzyıllar içinde değişiklikler geçirir. Bu da bilinmelidir ki söylenen ve söylenmek istenen anlaşılabilir. Nitekim Özbek, Türkmen metinlerini doğrudan anlayamaz. Tabiatıyla kelimelerde ve cümle şekillerinde de değişimler olur. Bunun için de bir birikime ve bir bilgiye ihtiyaç vardır. Görülüyor ki edebiyat metinlerine doğrudan nüfuz edemiyoruz. Ayrıca söz ve anlam bir iç içe katmanlar yumağıdır. Bunu açacak, okuyacak anahtarlar ihtiyaç vardır. Şu hâlde edebiyat doğrudan anlaşılabilir, ilişki kurulabilecek bir güzel sanat değil.

Öte yandan şâir veya yazarlar eserlerini oluştururken, sâdece kendilerine değil, dönemlerinin duygu, fikir, anlayış, dünyâyı algı-layış vb. bakımlardan onlara tercüman olurlar. Söyledikleri şahsî görüşler olduğu kadar dönemlerinin de aynasıdır. Bu bakımdan es-kiden beri sanatın bir yansıtma olduğu kabul edilmiştir. Yâni döne-mini yansıtır yazar. Hat, mîmârî vb. güzel sanat dallarındaki yansı-ma edebiyata nispetle çok daha basit ve sâdedir. Halbuki edebiyat karmaşıktır ve bir yığın unsuru içinde gizler. İşte temsil kâbiliyeti bakımından bütün güzel sanatlardan daha derin, geniş ve kompleks olan edebiyâtı, edebiyat eserlerini anlatacak, tanıttacak, yorumlayacak, konuşturacak zekâlara ihtiyaç vardır. Bu zekâların anlaması yeterli değildir, aynı şekilde anlatabilmesi de gerekir. Yazar-şâirle, geniş kitlelerin arasında köprü olacak, köprüler kuracak insana ihti-yaç vardır.

İşte bunun için konuşmamın başında “Türk milletinin, kültürü-nün,

dilinin, edebiyâtının Nihad Sâmî Banarlı'nın türünde ve aya-rında on tâne şahsiyeti olsa sanırım bugün başka olurdu" dedim.

Bütün bu söylediklerimi düşünürseniz ne demek istediğimi ko-layca anlayabilirsiniz.

Nihad Sâmî Banarlı, daha çok erken yaşlarda üniversite yılların-da çok kuvvetli hocalardan Türklük bilimi dediğimiz Türkolojiyi tahsil etmiş, özellikle Mehmet Fuad Köprülü'den dilimize, târihimi-ze, edebiyâtımıza, bütünüyle kültürümüze metotlu bakmayı öğren-miş, yıkım yıllarının da psikolojik etkisiyle kendi kültürüne sâhip çıkmayı ve onu sevmeyi şahsiyetini tamamlayıcı bir unsur olarak kazanmıştır. Yahyâ Kemal, ona, kendi millî kültürüne, diline, edebi-yâtına estetik bakmayı sağlamıştır. Tabiatıyla daha sonraki yıllarda İstanbul Fetih Cemiyeti'nde rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi ile berâ-ber çalışmaları, yine rahmetli Sâmîha Ayverdi Hanımefendi ile be-râber tekkelerin açık olduğu zamanlarda Altay Dergâhı'nda Kenan Rifâî Hazretleri tarafından verilen Mesnevî takrirlerinin kitaplaşma çalışmaları ona mânevî-spirtüel bir derinlik kazandırmıştır. Bu şart-larda Nihad Sâmî Banarlı aldıklarını, kazandıklarını güzel bir üs-lûpla verme yolunu seçmiş, verici olmuştur.

Edebî eserlerimiz, dilimiz, edebiyatımız onun yorumlarıyla gü-ne taşınmış, dönemin buhranları, sıkıntıları, aksamaları Banarlı'nın geçmişe tuttuğu ayna ile hafifletilmiş, giderilme yolları aranmıştır.

Konuyu biraz daha açayım:

XIX. yüzyılda batının sür'atle gelişmesi, buna karşılık Türk ve İslâm dünyâsının süregelen mağlûbiyetleri ve kayıpları aydınımızı büyük bir buhrâna ve aşağılık kompleksine sürüklemiştir. Bu duru-mun iki büyük ve tâbirimi mâzur görün korkunç sonucu olmuştur.

- Türklerin kültür ve medeniyet alanında insanlığa bıraktıkları bir değer yoktur. Edebiyâtımız, mîmârîmiz, mûsikîmiz taklitten baş-ka bir şey değildir, üstelik bunları yapanlar Anadolu'daki Rum, Er-meni, Yahûdi vb. kavimlerdir. Hatta Osmanlı Devleti'nin terkîbinde de bunlar vardır.

- "Biz adam olmayız". Bu geçmişte adam olmadığımız anlamına da geliyordu.

İşte Mehmet Fuad Köprülü'nün Türk kültür, edebiyat ve mede-niyetindeki en büyük hizmeti -burada bir parantez açayım, bu bu-gün hâlâ kavranabilmiş değil, öte yandan günümüzde zaman za-man gördüğümüz Köprülü düşmanlığı buradan kaynaklanır- Ana-dolu ve Balkanlarda meydana getirilen Türk edebiyat, kültür ve me-deniyeti, devleti bütünüyle kendinindir, orijinaldir ve Orta Asya'-dan getirilerek burada geliştirilmiş, olgunlaştırılmıştır. İşte Türk Edebiyâtında İlk Mutasavvıflar, işte Türk-İslâm Medeniyeti Târihi, işte Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, işte Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu. Peki bunun Nihad Sâmî ile ilişkisi ne?

Nihad Sâmî Banarlı bunun için hiçbir aşağılık kompleksine ka-pılmadan hatta bir üstünlük gururu ile - ki ferdî ahlâk bakımından gereksiz, hatta zararlı olan gurur burada gerekli idi, çünkü millî gu-rur bir toplumun yaşama kaynağı idi - Türk milletini, Türk milleti-nin değerlerini, dînini,

edebiyâtını, dilini, târihini, güzel sanatlarını, bütünü ile hayatını seviyordu, ona hayranlık duyuyordu. Onun gü-zelliklerini, hoca olması hasebiyle öncelikle gençlerden başlayarak bütün bir millete anlatıyordu. Millî Mücadelenin yapıldığı, Anado-lu'nun Anadolu insanının daha yakından tanınıp sevildiği, memle-ketçi edebiyat diye bir akımın başlayıp en güzel meyvelerini verdiği bir dönemde meselâ bir Yâkup Kadri çıkar, Yaban romanını yazarak Anadolu insanını olabildiğince küçültürken Banarlı bu tavrı çok za-rif fakat keskin bir dille tenkit eder. Dilimize büyük saldırılar yapı-lır, Arapça-Farsça'dır diye bütün kültür kelimelerimiz tukaka edilirken Nihad Sâmi şahâne bir buluşla "İmparatorluk Dilleri" sözünü icat eder; hizmet götürür, baç-vergi alır gibi fethedilen kültürlere kelimeler verdiğimizizi, kelimeler aldığımızızı söyler, hemen hiçbir ta-viz vermeden medeniyetimizin dilini sonuna kadar savunur, onun güzelliklerini anlatır ve yaşaması için mücâdele eder. Evet, dilimiz, edebiyâtımız, medeniyetimiz, kültürümüz için gerçekten bilgin araştırmacılar, arkeologlar çıkmıştır. Arkeolog tâbirinin altını çizi-yorum. Ne yapar arkeolog? Kazı yapar, bulduğu objeleri tanıtır, sa-nat değerini anlatır ve onu bir müzede sergiler. Halbuki Banarlı, bulduğu güzelliklerin hayâtımızdan kopuşunu acı bir şekilde dile getirir ve onun hayâtımıza yeniden ışık katması, güç vermesi için uğraşır, didinir. Türk târihinde ve kültüründe zümreler vardır. Bu zümreler aslında müstakil değildirlere. Bütünün, tek başına da temsil kabiliyeti olan tamamlayıcılarıdır. Yalnız zaman zaman bu zümreler âdeta bir meslekî veya zümrevî gayret içerisine girerler ve aynada gördüklerine sınımsız sarılırlar. Nihad Sâmi Banarlı hiçbir zaman bir zümrenin adamı olmadı. Onun zümresi, kültürü, medeniyeti, târihi, dili, edebiyatı, insânî değerleriyle Türk milleti idi. Kültür değerleri-miz onun için bir arkeolojik malzeme değildi. Bunu tekrâren söyle-dim. Çünkü bilim adamı kaftanına bürünmüş pek çok insan - bilgin için dilimiz, edebiyâtımız, bütünüyle kültür değerlerimiz bir obje hükmündedir. Bunları kesinlikle küçük görüyorum veya değersiz buluyorum sanılmasın. Hatta bu tür bilginlere, aydınlara, insana gerçekten çok ihtiyaç vardır. Çünkü bu gözle, metotla, anlayışla yak-laşılan her varlığımız pırlanta hükmündeki gerçek değerini bulacak-tır. Halbuki on yıllardır yetişen insanımız hep kendisi ile kavgalı ol-muştur. Kendi kabuğunu beğenmeyen böcek misâli düşmanca ta-vırlar takınmıştır. İşte Banarlı'nın farklılığı, burada karşımıza çıkar. Kültür ve medeniyetimizin, o kültür ve medeniyeti ortaya koyan in-sanımızın güzellikleri vardır onun nazarında. Burada şöyle bir fikir ileri sürülebilir: Bu şovenist bir yaklaşım değil mi? Bu şovenizm bi-ze ne kazandırır?

Evet, insan kendini aşırı beğenir ve severse narsizm, mensubu bulunduğu milleti aşırı beğenir ve severse şovenizm olur. Elbette her ikisi de sağlıklı bir davranış değildir, hastalığın işâretidir. Yalnız unutmayalım ki insanın kendini hiç beğenmemesi, sevmemesi, tah-kir etmesi, küçük görmesi de hastalıktır. Aynı şekilde milletini tah-kir etmesi de sağlıklı olmak demek değildir. İnsanın kendinden ve toplumundan nefret etmektense sevmesi elbette tercih edilir. Bura-da çok kısa bir ayrıntıya gireceğim. Kendini beğenme meselesini bir tarafa bırakalım. Yalnız bu

konuda “kabağın sâhibinin râzı olmama-sını” hatırlayalım, Allah’ın insana verdiği yüceliğe sâhip çıkmamanın bütünüyle insan olmanın bir gereği olduğunu ekleyelim.

Gelelim toplumunu beğenme meselesine.

Bilindiği gibi 1683 Viyana bozgunu ve onun arkasından gelen 1699’daki Karlofça Antlaşması insanımızda büyük bir buhran, komp-leks, toplumunu hakir görme duygusunu getirdi. Ne yapmalıydı? Toplum çöküntü içinde ve hâlinde idi. Üç kıt’aya adâlet ve insanlık götürmüş bir toplumu târih sahnesinden silmek için sistemli bir fa-aliyet başlatılmıştı. Şöyle bir hatırlayalım.

Dilimiz Türkçe değildi,

Edebiyatımız taklitti,

Mûsikîmiz Bizans mûsikîsini taklitti.

Mîmârîmiz de kezâ Bizans mîmârîsine bir özenme idi ve mîmârî âbidelerimizi yapanlar Türk değildi.

Bunu artırabilirsiniz. Kısaca bizim kültür ve medeniyete her-hangi bir katkımız yoktu.

Yerli ve yabancı bütün bilginler, aydınlar böyle söylüyordu. Bu anlayışın yaygın olduğu bir dönem ve ortamda Nihad Sâmi nasıl davranmalıydı? Elbette bu bir inatlaşma değildi. Bir tarafta üç kıt’a-ya yayılmış kültür ve medeniyet eserlerini bu geniş coğrafyaya ser-pip saçmış bir millet ve târihi; diğer tarafta ona yapılan saldırılar. Banarlı gerçekleri gördü ve onları dile getirdi. Süleymâniye, Selimi-ye, Sultan Ahmet, Rüstem Paşa gibi âbideleri insanlığa hediye etmiş; Fuzûlî, Bâkî, Nedîm, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi gibi âbide şahsiyet-ler yetiştirmiş, Itrî, Dede Efendi, Karahisarî gibi dâhileri insanlığa hediye etmiş bir toplumun-milletin güzelliklerini görmemek hasta-lıktı. Aslında Banarlı son derece haklı idi. O, güzellikleri gördü ve gösterdi. Mehmet Emin Yurdakul’dan îtibâren o güzellikleri, yadi-gârları, bergüzârları görenler hep oldu. Banarlı’nın onlardan farkı bütünü görüp kucaklayabilmesidir. O, ne bir dönemi, bir zümreyi özel olarak tercih etti, ne de şu veya bu olanı benimsedi. Elbette za-aflarımız da vardı. Elbette Banarlı bu za-afları pertavsızla araştırma-dı. O, bunalmış, kendine güvenini yitirmiş insanımıza ayna tuttu. Belki şartlar müsâit olsaydı za-aflarımızı da teşhir etmekten sakın-mazdı. Üstelik ortalık saldırganların çıkardığı tozdan dumandan geçilmiyordu. Elinde pertavsızla dolaşan o kadar çok saldırgan var-dı ki onun gördükleri cimmin karnında bir nokta bile değildi. Bunun için Nihad Sâmi Banarlı, bütün hayâtı boyunca Türk milletinin mey-dana getirdiği değerleri hayranlıkla anlattı. Bu anlatışta o hiçbir za-man şovenist olmadı. İlmin kuru kalıplarının cenderesine ne kendi-sini ne okuyucularını soktu.

İşte Nihad Sâmi Banarlı, Türk milletinin en ihtiyaç duyduğu bir zamanda onun değerlerini kendisine tanıtmıştır. Millî haysiyet ve şahsiyetini korumuş ve koruması için ona yardımcı olmuştur. İşte bu noktada onun yaptıklarını başlangıçtaki giriş noktamıza dönerek anlatmaya çalışacağız.

Öncelikle şunu belirtelim ki edebiyat, edebî eserler her okuyu-cuya

açılmazlar. Onun şifrelerini çözecek, yorumlayacak birilerine ihtiyaç vardır. Edebî eseri çözmek için mutlak bir kültüre, birikime ihtiyaç vardır. Tabiatıyla bu da yetmez. Sanat eserini anlamak ve hele anlatmak için sanatkâr olmak gerekir. Banarlı bunlara sâhiptir. Üstelik anlamak ve anlatmak çilesini yaşayacak sevgiye de sâhiptir. Bu noktada o sıradan bir edebiyat araştırmacısı değildir. Bilen, anla-yan, duyan, duyuran, anlatan, yorumlayabilen bir şahsiyettir o. Bü-tün bir ömrünü bu uğurda harcamıştır. Edebî eserler, onun, geçmi-şin yâni o eserlerin dönemlerine göre anlamlandırılmış, yaşanan olaylar onların tefsirine tâbi tutulmuştur. Geniş kitleler, gençler, ay-dımlar edebî eserlerin ilk veya sözlük anlamlarını bile onları târihin içine oturtup anlayamazlar. Hele günde yaşananlara o eserler ışık, aydınlatıcı olamazlar. Ama bir bilen, geçmişî, edebî eserin sosyal, târihî, estetik mânâsını bilen bir şahsiyetin yardımıyla o eserler önem kazanırlar.

Bir edebî eser, geçmişin depolandığı hâfızadır. Yalnız kilidi açacak birine ihtiyaç vardır. Hâfızanın açılması ile geçmişin bütün gü-zellik, zaaf, sevgi vb. his ve fikir dünyâsı karşımıza çıkarır. Bir milletin dünyâyı, tabiatı, insanı, Tanrı'yı, varlığı-yokluğu algılayışı, idrâki hep edebî eserlerde gizlidir. Eskilerin "tahtında mustatır" de-dikleri bir durum vardır. Edebî eserlerin içinde bütün bir hayâtımız, sevgimiz, nefretimiz, bağlılığımız, değer verdiklerimiz gizlidir. Onu herkesin çözmesi mümkün değildir. İşte Nihad Sâmî'nin özelliği o kilidi açması, bulmacayı çözmesi ve onu çok güzel bir yorumla gü-nümüze taşımasıdır. O, geçmişimizle aramızda bir köprüdür, aynı zamanda geçmiş-gün-gelecek üçlüsünü birbirine sıkıca bağlayan; geleceğe geçmişten getirip attığı ilmiğe sonsuzluk, ebedî varlığı-mızın köprüsünü kuran insandır. Bunun için sözlerimin başında onun Türk dili, kültürü ve edebiyatı bakımından önemine vurgu yaptım. Ayrıcalığı ise aşikârdır. Çünkü onda sevgi, bağlılık, bilgi, sanat, geçmiş ile hâl ve gelecek üçlüsünde rol alma, görev yapma ihtirası, isterseniz arzusu diyelim vardır.

O nasıl hizmet etmiştir?

Evvelâ hocadır. Yüzlerce öğrenci yetiştirmiş. Sınıfta onun duy-duğu, yaşadığı heyecanı aynı zevkle öğrencilerine taşıdığını söyle-meliyiz. O, iyi bir öğretici olduğu kadar, zarafeti, çelebiliği, kibarlığı ile de öğrencilerine hep örnek olmuştur. Kendi derdi ile değil, mille-tinin derdi ile hemhal olmuştur.

İkinci olarak yazdığı Türk eğitim târihinin en mükemmel eğitim kitapları ile bütün bir Türk gençliğini eğitmiştir. Bunun için onun öğretmenliği dört duvar arasında kalmamış, bütün bir Türkiye sat-hına yayılmıştır.

Üçüncü olarak, gazete-dergi yazılarıyla Türk halkına kendi kül-türünü, kültürünün güzelliklerini tanıtop sevdirmiştir. Bütün bir milletin hocası olmuştur. Görüldüğü gibi sınıfta, bir okulun sınıfla-rında başlayan hocalık, bütün memleket okullarına yayılıyor, daha sonra gazete ve dergilerle okullu okulsuz herkesi içine alıyor. Ba-narlı, derslerinde, kitaplarında ve yazılarında geçmişin hâfızası olan edebî eserlere ayna tutar. Onları

öğrencilerinden başlayarak bütün bir topluma-millete anlatır. Bunu yaparken hiçbir zaman meslek, bilgi gayreti içine girmez. Malûmatfuruşluk yapmaz. En ağır kültür, dil ve estetik meseleleri herkesin anlayacağı bir seviye ve dil ile anlatır. Burada onu dikkat-titizlik-incelik-zarâfet-hassasiyet gibi birta-kım sıfatlarla muttasıf görürüz. Bayağılaşmaz, lâubalileşmez. Ele aldığı konunun inceliğini, derinliğini, güzelliğini üslûbunu aynen ak-settirir. Elbette ele aldığı konularda veya şahsiyetlerde aksamalar, zaafılar vardır, olmalıdır da. Fakat o bunları ya görmez, daha doğru-su o konunun, o şahsiyetin o tarafına hiç girmez, ya çok zarif bir şekilde - özellikle bu şahsiyet ise - onu öyle söylemeye veya davranmaya iten sebepleri, şartları, durumu açıklar, ya da yine çok kibar, zarif bir şekilde o zaafı hatta tenkit etmeden, yapılması gerekenin ne olması icap ettiğini söyler. Biliyorum, biraz karışık oldu. Konunun tabiatında bu var. Örneklerle anlatırsam belki daha iyi anlatmış ola-cağım.

Bilindiği gibi Nâmık Kemal Klasik edebiyâtımızı bir hayli hırpa-lar. Tenkit noktaları daha sonrakiler tarafından tekrarlanır. Bu ten-kit noktalarından hareket ederek Klasik edebiyâtımızı tenkit edenle-re cevap verir veya Klasik edebiyâtımızın güzelliklerini anlatırken Nâmık Kemal'in tavrını yumuşak bir üslûpla yorumlar. Banarlı 1955'te Hürriyet Gazetesi (4 Haziran)'nde "Parça Bohçası" başlıklı bir yazısında "Eskiler, Avrupalıların bütün bir şiirde söyledikleri sözü bir tek beyitte ifâde etmenin sırrını aramış ve bulmuşlardır. Bu se-beple yek-âhenk olmayan divan gazellerinde her beyit zâten bir şiir incisi hâlinde billûrlaşmış bir "bütün şiir"dir. Bu beyitlerin toplan-dığı gazel şekli gibi forma âit, simetrik ve geometrik çizgilerden örülmüş "bütün"ü ise bir "parça bohçası" gibi değil, bir "mücevher kutusu" gibi görebilmek hünerdir. (Edebiyat Sohbetleri, s. 81-82) der.

Klasik edebiyatın tenkit edilen noktalarından biri gazellerdeki, tabîi yek-âhenk olmayan gazellerdeki her beytin ayrı anlamda ol-ması idi. Banarlı bunu bir kusur değil, bir değer, özellik olarak gö-rüyor. Bunun için de tenkidini-değerlendirmesini şöyle sürdürür: "... son yıllarda yazılan bir başka edebiyat kitabında... "Gazelde dü-şünceler birer beyit içinde toplanır. Her beyit başlı başına bir bütün sayılır." gibi doğru dürüst anlatılırken ve hatta "şiirde" "bütün gü-zelliği" yerine "parça güzelliğine" önem veriş divan şiirinin başlıca özelliklerinden biridir" görüşüne uyulmuşken, söz birdenbire şu cümle ile tamamlanır: "İşte bu özelliği yüzündendir ki Nâmık Ke-mal, divan şiirini 'parça bohçası'na benzetmişti. (a.g.e., s. 82) Ona göre, bu cümlelerde, çocuk ve gençlik terbiyesi bakımından, akılda kalan "parça bohçası" tâbiri olacaktır. Halbuki bu zâlim, yanlış ve alaylı tâbir, bir mektep kitabında yer almamalıdır. Üstelik Nâmık Kemal bu sözü maksatlı ve şiddetli bir anında ve tabîi yanlış olarak söylemiştir. Kaldı ki ders kitabı eski edebiyatı çocuklarımıza "taraf-sız, ilmî ve bedîî bir görüşle" tanıtmalıdır. Klasik şiirimiz hakkında Nâmık Kemal'in başka "şiddetli hücumları"na da yer verilmesini değerlendiren Banarlı, Nâmık Kemal'in çocuklarımıza tanıtılacak o kadar mühim cepheleleri varken bunda ısrar edilmesini kasıtlı bulur. Banarlı, Nâmık

Kemal'in divan edebiyâtına hücumlarının bir "nass" olarak alınmasına karşı çıkar. Ayrıca onun Divan edebiyâtı hakkın-da söylediği güzel sözleri de hatırlatır. (a.g.e., s. 81-85)

Görülüyor ki Nihad Sâmî Banarlı, kültür değerlerimizi sevdirmeyi esas almakta, bir şekilde bu değerlere saldıranları da bir kültür değeri kabul ederek, onların o değere, mîrâsa katkılarına yer verme-yi tercih etmektedir, onların zaafalarını görmezden gelmiyor fakat eğitimde faydalı olmadığını düşünmektedir. Burada bir hatırlatma-da bulunmama izin verin. Bunlardan birincisi "Putları yıkıyoruz" kampanyası ile Nâmık Kemal gibi, Abdülhak Hâmit gibi, Mehmet Emin ve Mehmet Âkif gibi değerlerimize saldırılar yapılmış ve bu şahsiyetler, dolayısıyla Türk kültürüne hizmetleri yok farz edilmek istenmiştir. Normal şartlarda geçmişimizle aramıza konulan perdelerin toplumumuza ne kadar pahalıya mal olduğunu sanırım en iyi biz biliyoruz. Geçmiş bir bütündür. Bu bütünün içinde Banarlı bir ayırım yapmaz, odalar-bölmeler oluşturmaz. Bütünlüğü görür. Genç-lere, topluma kendi mazisini güzellikleriyle tanıtır. Putların yıkıl-ması bir anlamda toplumu mâziden koparmaktır. Bu kopukluğa Banarlı râzî olmaz.

Şimdi bunun bugüne faydası nedir? Geçmişteki olumsuz görüş ve davranışların aksinin doğruluğunu söyleyerek insanları geçmi-şiyile bağını koparmadan, geçmişine olumsuz bakmasına imkân vermeden gerçekleri anlatabilirsiniz. Bu bir yoldur, metottur. İşte bir eğitimci olarak Banarlı'nın tavrı bu olmuştur.

Tevfik Fikret, kültür ve edebiyat hayâtımızda bir nirengi nokta-sıdır. Bâzıları onun Türk kültürü, târihi, medeniyeti ile uyuşmayan görüşlerini bayrak yaparak günümüze taşımışlardır. Kendi ideoloji-leri için Fikret'i araç yapmışlardır. Bâzıları belki bu tavrın da etki-siyle Fikret'i ya çok hırpalamışlar ya yok farz etmişlerdir. Öncelikle belirtiyim ki Banarlı bu dönem edebiyatçıları, hatta bütün şâir ve yazarlarımız içinde Yahyâ Kemal'den sonra en çok yazıyı Fikret için yazmıştır. Çünkü Fikret, Türk edebiyâtının bir vâkıasıdır. Bu vâkıa-yı yok farz edemezsiniz. Onun hizmetlerini anlatan Banarlı, zaaf-la-rına da yumuşak yumuşak dokunur. Ama hiçbir zaman ona ideo-lojik yaklaşmaz. Çünkü Fikret ideolog değil, şâirdir.

Bu konuda son bir örnek Banarlı'nın Yâkup Kadri Karaosman-oğlu için yazdığı tek yazıdır.

Nihad Sâmî Banarlı 1947'de ("Yâkup Kadri", 7 Gün Mecmuası, 2.11.1947) yazdığı yazısında Yâkup Kadri'nin Türk nesrindeki yeri-ni tatlı ve zaman zaman sert fırça dokunuşları olan bir üslûpla anla-tır. Zaaflarla güzellikler yan yana verilir. Ayrıca konu örneklerle zenginleşir. Sonra Yaban romanına gelinir. Banarlı'nın Yaban ile ilgili değerlendirmeleri çok dikkate değer: "Bu yaban, bütün görünen ku-suru savaşta kaybedilmiş bir kol eksikliği olmasına rağmen, -bura-da Küçük Ağa'daki Çolak Salih'i hatırlayalım, Yaban aydın, Çolak Salih halktır, tabî bu yazı yazıldığında Küçük Ağa yazılmamıştı- kendisini İstiklâl Savaşı bölgesine götürmek isteyen Kemalist zâbit-lere takılıp gitmeyi bir nevi "köpekleşme" sanacak kadar bedbaht ve mütereddittir. Bu adam, iki köy çocuğu arasında kendi

gözünün önünde cereyan eden ve “canavarca” diye tarif edilen en iğrenç bir “cinsî tecavüz” hâdisesine müdâhale edemeyecek kadar uyşuk ve mütereddittir. Ve Yaban, elbette köylünün iyi cephelerini görebilecek bir karakter değildir. “... O kadar ki köylünün bu insana verdiği “Yaban” sıfatı kadar yerinde kullanılmış bir söze çok az tesadüf olur.” Bunun için olacak Banarlı, kahramanın adını hiç anmaz. Hep Yaban der.

“Fakat, işte bütün bu sakat taraflarına rağmen, Yaban kendisini bü-yük bir alâka ile okutan, üstün kıymette bir eser olmak vasfını kaybetmi-yor.” Banarlı, Yakup Kadri’nin Türk köylüsü, Türk insanı hakkında söylediklerini “marazî bir infial” olarak değerlendirir. Şu hâlde tek-râren ifade edelim: Banarlı, bir eğitimcidir. Güzellikleri görür, gü-zellikleri anlatır. Zaaflara, eksikliklere çok gerekmedikçe dikkati çekmez. Eğitim psikolojisi bakımından bir çocuğa babasının hırsız veya katil olduğunu söylemenin vereceği zararı sanırım hesap ede-biliriz.

Dördüncü olarak, edebiyat târihçiliği alanında kültür hayâtımız bakımından fevkalâde önemli bir esere imzâ atmıştır: Resimli Türk Edebiyatı Târîhi. Denebilir ki bu eser, türünde tek örnektir. Evet Fuad Köprülü bir edebiyat târihi yazmıştır. Evet Ahmet Hamdi Tanpınar bir edebiyat târihi kaleme almıştır. Bunlardan birincisi Türk edebi-yâtını başlangıcından alır ve 12.-13. yüzyıla kadar getirir, ikincisi Şi-nâsi’den Nâci’ye kadar çok kısa bir zaman dilimini söz konusu eder. Doğrusunu söylemek gerekirse ikisi de önemlidir. Ama Türk edebi-yâtını bütünü ile vermekten çok uzaktırlar. Banarlı başlangıçtan dö-nemine kadar getirir konusunu. Bu, tek başına esere bir ayrıcalık ka-zandırmaz. Banarlı’nın edebiyat târihinin asıl ayrıcalığı bütünlüğü-nün ötesinde Türk kültürünü, edebiyâtını bir baba şefkatiyle kucak-laması, bağrına basması, sevmesi ve sevdirmesidir. İlmin kuru, sıkı-cı, soğuk tavrından bütünüyle uzak olmasıdır. Ayrıca belirtelim ki Banarlı edebî eserleri dönemlerinden dönemine en iyi yorumlayan bir hazîne sunar Türk okuyucusuna.

Beşinci olarak, onun varlığımızın ve kültürümüzün taşıyıcısı, ifâdesi olan dili, Türkçeyi sevdirmesi, güzelliklerini hayranlık uyan-dıracak bir kucaklayış ve anlatışla sevdirmesidir. Türkçenin Sırları gibi bir eserin defâlarca basılması bunun en güzel göstergesidir. Bu konuda Nihad Sâmî’nin tek olduğunu söylemek kesinlikle bir abartı değildir. Nice yazarımız, edebiyatçımız, şâirimiz Türkçe karşısında maalesef yeterince hassas olamamışlardır. Banarlı, hassasiyetinin ötesinde bu duygusallığını yüzlerce yazı ile, hepsinden önemlisi edebiyat târihinde göstermiştir. Şunu da çekinmeden diyebilirim ki hiçbir edebiyat târihçisi Banarlı kadar ele aldığı yazarların, şâirlerin dili, Türkçeyi kullanmadaki başarısını yorumlayamamıştır. Gelecek-te Türk dili târihini yazacaklar Banarlı’ya en önemli yeri verecekler-dir.

Altıncı ve son olarak söyleyelim ki Nihad Sâmî Banarlı olma-saydı bugün Türk dil, kültür, şiir, edebiyat, tefekkür hayâtında bir Yahyâ Kemal olmayacaktı. Bu konuda da bir abartı yapmıyorum.

Yahyâ Kemal vefât edince Park Otel’deki odasını resmî kanal-larla mühürleterek eşyâsını ve hepsinden önemlisi müsveddeleri-nin, el

yazılarının envanterini yapan, Ekrem Hakkı Ayverdi ile berâ-ber ve Fetih Cemiyeti olarak şâirimizin vârisleri ile anlaşılan, onlara önemli miktarda paralar verilerek özel eşyalarını ve eserlerinin telif haklarını alan Nihad Sâmi Banarlı'dır.

Konuyu tersinden düşünelim, Banarlı'nın hassasiyeti ve titizliği olmasaydı çok muhtemeldir ki Yahyâ Kemal'in el yazıları darmada-ğın olacaktı. O zaman da şâirimizin sâdece süreli yayınlarda yayım-lanmış şiir ve yazıları elde olacaktı. Bu ise bugün elimizdeki 12 cilt-lik külliyâtın dörtte biri bile değildir. İşte Banarlı'nın olmamasının, o gayreti göstermemesinin Türk kültürü ve edebiyâtı için ne büyük bir kayıp olduğu böylece ortaya çıkmaktadır. Tabii kurulan müze, Yahyâ Kemal Müzesi, Yahyâ Kemal Enstitüsü, Yahyâ Kemal'in müsvedde ve el yazılarının, süreli yayınlarda çıkan yazı ve şiirleri-nin titizlikle ve yıllarca süren çalışmalarla ortaya konması hep Ni-had Sami Banarlı'nın himmeti ile olmuştur. Bugün Yahya Kemal hakkındaki bilgi ve çalışmaları Banarlı'ya borçluyuz. Yahya Kemal'-in olmamasının Türk kültür ve tefekkür târihi için ne büyük bir ka-yıp olduğunu söylemeye sanırım gerek yok. Bunun için konuşma-mızın başındaki sözlerimi hatırlatıyor ve iyi ki vardın Nihad Sâmi diyor, hocayı rahmetle yad ediyor, Türk kültürü, Türk milleti adına şükranlarımızı sunuyoruz. Allah ganî ganî rahmet eylesin.

N. S. Banarlı'nın kitaplarında soru sorma usulleri

Sema Uğurcan

Nihad Sâmî Banarlı 1940-1944 yıllarında Hıfzı Tevfik Gönensay ile Başlangıçtan Tanzîmat'a Kadar Türk Edebiyatı Târîhi, Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Edebiyatı Târîhi kitaplarını hazırlar. 1949'da Gönensay'ın ölmesinden sonra edebiyat târihi, ders ki-tabı yazma işine tek başına devam eder. 1950'den itibaren lise edebiyat kitabı olarak Metinlerle Türk Edebiyatı, 1954'den sonraki adıyla Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı'nı ve Metinlerle Edebî Bilgiler yardım-cı ders kitabını yazar. Lise kitapları tespit edebildiğimiz kadarıyla 1951, 1955, 1963 târihlerinde Millî Eğitim Bakanlığı izniyle Türkiye liselerinin tamâmına yakın bölümünde ders kitabı olarak okutulur. Kitaplar Nihad Sâmî Banarlı'nın vefâtından sonra da önemini korur. 1970'lerin sonlarına doğru Millî Eğitim Bakanlığı'nın değişik zamanlardaki yeni müfredat kararlarıyla yerini başka kitaplara bırakır. Fa-kat 1993'e kadar okunmaya devam eder.

Lise birinci sınıf kitabı Türk edebiyatına dâir; tür, teknik, yazar, söz sanatı, üslûba âit genel bilgilerin temsil edici örnekleri okutma esâsına dayanır. İkinci ve üçüncü sınıfta Türk edebiyatı metinleri, edebiyat târihi tarzında, kronolojik sırayla okutulan metinlerden oluşur. Lise ikinci sınıf kitabında Eski Türk Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatı ve Dîvan Edebiyatı örneklerine özel bölümler ayrılır. Bu-nu az da olsa Avrupâî Türk Edebiyatı adı verilen sâhanın örnekleri tâkip eder. Son sınıf kitabında ikinci sınıftaki ilk bölümler az yer tu-tarken, Avrupâî Türk Edebiyatı bölümü en geniş yeri tutar. Serbest okuma parçaları kitapların antoloji mâhiyetini zenginleştirir, bu parçaları batı edebiyatı örnekleri, son iki kitapta edebiyat târihi bilgileri, nihâyet kelimeler ve isimler cetveli başlığıyla lugatçe tâkip eder.

Üç kitabın önsözü de şöyle başlar: "Bu kitap öğrencileri metinlerle ilgilendirip, metinler üzerinde çalıştırarak, onlara edebiyat zevki ve edebiyat kültürü vermek hedefindedir. Kitaba seçilen parçalar, Türk edebiyatının belli başlı hareketlerini ve sanat değerlerini tanıtan, öteden beri tanınmış, sevilmiş ve üzerinde durulmuş parçalardır. Bunlar liselerimizde edebiyat kültürü alacak gençlerimizce mutlakā bilinmesi gereken örneklerdir. ...Metin üzerinde çalışmalar bölümlerinde, soruların her metnin altında aynı klişeleşmiş sorular olmasından şiddetle kaçınılmıştır. Bunlar, her metnin kendi özelliğine, kendi fikir ve sanat yapısına göre değişen birtakım açıklayıcı ve bütünleyici sorulardır. Bir kısım sorular da öğrencinin evvel-

ce okuduğu parça ve eserlerden kalan hâtıralarını tazeleyecek özellikteki çağrışım ve mukāyese sorularıdır. Bunlar yeni metinleri daha çabuk kavramak ve metinler üzerinde daha alâka ile düşünmek kolaylığını hazırlar, öğrencinin edebiyat ufkunu genişletir."

Nihad Sâmi Banarlı, metin üzerinde çalışmalar başlığını taşıyan sorular kısmını Tâlim Terbiye'nin tavsiye ettiği gibi dört madde içinde düzenlediğini belirtir: 1. Dile ve ifâdeye dâir sorular. 2. Metni mana bakımından parça parça anlamaya 3. Metni bütün hâlinde an-lamaya yarayan sorular. 4. Metin üzerinde öğrencileri şahsî düşün-ceye, çalışmaya ...araştırma yapmaya sevk edecek sorular.

Metinlerle Türk Edebiyatı adındaki kitap Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı adını aldıktan sonra, neşredildiği ve yürürlükte kaldığı yıl-lardaki yeni baskılarında kelime sâdeleşmesi, birkaç metin eklenme-si dışında, düzenine yönelik büyük değişme arz etmez. Biz bu ki-taplardaki soru soru tarzlarını incelerken, üç sınıfın değişik baskı-ları arasında, bir nevi orta zamanda yayınlanmışları temel aldık. Bi-rinci sınıf için 1963, ikinci sınıf için 1964, üçüncü sınıf için 1966 yıllarının kitaplarından hareketle metinlere dair sorular üzerinde durduk.

Okuyucunun bizzat kendisinin bir edebî metine soru sorarak yaklaşması, onu anlamasının en kısa yoludur. Ancak lise çağındaki bir genç için bu iş kolay değildir. Metne ve onun bağlı olduğu yaza-ra, döneme, zihniyete, filoloji bilgisine vâkıf bir Hoca'nın pedagojik yoldan soracağı sorular bu hizmeti daha iyi görür. Nihad Sâmi Ba-narlı'nın soruları kısa değil uzundur, izahlıdır, çoğu kere cevabın anahtarı sorunun içindedir. Metinlerin arkasındaki kısa bilgi-ede-biyat bilgilerinden, kitap sonlarındaki edebiyat târihi notlarından daha açık bir şekilde, dikkati metnin bizzat içine yöneltmekte ve anlamayı sağlamaktadır.

Nihad Sâmi Banarlı önsözde de belirttiği gibi metin üzerinde çalışmalar kısmında dile büyük değer verir. Türkçe edebiyatı anla-mada, edebiyat ise dilin kullanımındaki çeşitlilik ve zenginliği gös-termede bir vasıta'dır. Dille ilgili sorular arasında öğrenciye kelime kazandırma ve doğru telâffuz maksatlı soru, izah, tavsiye dâima ilk sırayı alır. Birinci sınıfın ilk metni olan Hâlid Ziya Uşaklıgil'in "Türk Dili İçin" yazısının ilk sorusu böyledir. Bâbiâli, divan, ibâret... gibi kelimelerin "nasıl söyleneceği, aşığıda noktalar ve çizgilerle gösterilmiş-tir. Noktalar kısa okunacak heceleri, çizgiler uzun sesli veya kapalı heceleri gösterir." (1/s.10) diyerek hem telâffuza dâir bilgi, hem sonra öğreni-lecek aruz veznine kısa bir giriş yapar. Kelimelerdeki seslinin uzatıl-ması kadar inceltilmesi şartını veya sâdece birinin yapılmasının ge-rekliliğini gösteren noktalamaları hiç ihmal etmez. Gencin kelime dağarcığını zenginleştirmesi, metnin anahtarının elde edebilmesi için, metindeki anlayamadıklarını tahmin ettiği kelimeleri sıralar ve kitabın arkasındaki kelimeler cetveline bakmalarını tavsiye eder. Es-ki Türkçe metin örneklerindeki bâzi kelimelerin aynısını, bugün bir-takım ses değişikliği ile kullanmamıza dikkat çeken filolojik bilgileri aktarır, "ilgerü, kirü" gibi örnekleri kendisi verip öğrenciden ben-zerini bulmasını ister. Çeşitli yüzyıllara ait metinlerde *Dede Korkut*

Hikâyeleri'ndeki, Yûnus Emre'nin şiirlerindeki Türkçe'nin güzellik, zenginlik ve ifâde kudretinin, bugün de devam edip etmediğini so-rar. Fuzulî'nin gazellerinden sonra, "Fuzûlî kaç tane öz Türkçe, kaç ta-ne Türkçeleşmiş, kaç tane de yabancı kalmış kelime kullanmıştır? Sayınız ve Fuzûlî'nin dili hakkında küçük bir istatistik sonuç elde ediniz." (2/s.68) sorusuyla, divan edebiyâtını külfetli dili yüzünden tenkit edenlere cevap verir. Yanlış olarak yazılı edebiyâta geçen halk söyleyişinden kelime (mevlûd, helc ü melc gibi) dikkati çeker. Bu dikkat, Nihad Sâmî Banarlı'nın yazı dilini oluşturan unsurları öğretmek istemesi kadar kelimenin doğrusunu gösterme şeklindeki görev bilincinin ifâdesidir. Bir şiirde atasözü hâline gelmiş-gelebilecek ifâdeleri an-lamak ister. Tiyatroda dil sâdeliği esas prensip olduğuna göre Vatan yahut Silistre oyununun "sahne dili" olarak anlaşılıp anlaşılmadığını, İntibah romanından alınan parçada hangi anlatım biçimlerinde dilin sâde, hangisinde külfetli olduğunu sorar. Dilimizdeki bâzı kelime-lerden hareketle bir milletin yaşama tarzına âit genel sonuçlar çıka-rır: Oğuz Kağan Destanı'yla ilgili bir soruda mâden isimlerinin öz Türkçe olmasına dikkat çekerek eski Türklerin mâdenleri işletme kâbiliyetleri arasındaki ilişkiyi sorar. Böylece öğrencinin dil ile ha-yat tarzı arasında ilişkiyi, eşyâyı kullanma ile onlara ad verme ara-sındaki bağlantıyı anlamasını sağlar. Böylece Türk dilinin eskiden beri varolan, işlek bir dil olduğunu öğrencinin hâfızasına nakletmek ister. Aynı veya birbirine yakın medeniyet dâiresine mensup Dede Korkut, Yûnus Emre yâhut Pir Sultan Abdal'ın metinlerindeki ortak kullanışları belirtir. Aynı ruh hâlini Dede Korkut'ta "arlanma", Pir Sultan Abdal'da "gönülleme" kelimesiyle ifâde eden örneklerden "incelikli" olanı sorarak, öğrenciyi hakem tâyin eder. Böylece öğren-cilerde edebiyat-dil zevki oluşturmaya başlar. Metnin temasını be-lirtip buna dâir ifâdeleri metinde kendisinin bulmasını ister. Özel alanlara ait terimler, deyimler için kaynaklar gösterir.

Liseye yeni başlayanlara zor gelebilecek edebî sanatların büyük bir kısmı, metin üzerinde çalışmalardaki soruların içinde, bizzat îzahlarıyla berâber yer alır. Nihad Sâmî Banarlı, metinlerdeki edebî-estetik yönü fark etmeleri için sözün gündelik hayattakinden deği-şik ifâdelerine dikkati çeker ve o sözdeki incelikleri fark etmelerini ister İlk metinlerden Ok şiirindeki söyleyiş inceliğine örnek "En er kemankeşe yetti üç atım. /.../ Hünkâr dedi "Koca! Pek yaman saldın!" (1/s.20) mısralarındaki er, yetti, koca ve yaman kelimelerinin mânâ-larına dâir soruların cevabının sözlükten çok, metnin bizzat kendi-sinde bulunduğunu söyler. Okumakla kazanılacak bir edebiyat-dil sezgisinin ilk adımlarını öğrencilerine attırır. Bu tarz soru-cevap, kitabın çok metinli antoloji niteliğinin sebebini de gösterir. Müfre-dat da öğrenciyi edebiyâtımızdaki mümkün olduğu kadar çok ko-nu-ifade çeşitliliğiyle karşılaştırmak istemektedir.

Edebî sanatları anlatmak için soru kısımlarında, yazarların keli-melerle çizdikleri tabloları bir daha târif eder. Meselâ Leylâ ile Mec-nun'dan alınmış bir parçada, "Mecnun ceylânı kurtarmak için üzerinde-ki elbiseyi avcıya veriyor. Şâir bu sahneyi nasıl tasvir etmiş? Buradaki gü-zel teşbihi bulup gösteriniz" sorusunu sorar. Öğrenciden: "Mecnun yapra-ğından

sıyrılan bir dal gibi üzerinde ne varsa çıkarıp avcıya verdi., vücut ağacının yaprakları temizledi." (1/s.102) cevâbını vermesini ister. Za-ten sorularla metin "siyak-sebak"ı paralel olduğundan öğrenci ko-layca cevap verebilir. Fikret'in "Çınar" şiirindeki temsili teşbih'in açıklanması metin üzerinde çalışmaların üç sorusunda da, parça parça somut örnekler hâlinde mevcuttur. Sonra temsili teşbih cevâ-bını kendi verip alttaki edebî bilgilere bakmalarını ister. Nedim'i işlerken onun "Görelim ab-ı hayat aktığın ejderhâdan" (1/s.107) mısra-ını söyleyip, yılan ağzından zehir yerine ebedî hayat verecek bir su akmasındaki mânâ çarpışmasına dikkat çeker. Böyle zıt mânâlı söz-lerin, ifâdeyi kuvvetlendirmek için bir araya getirilişindeki sanata ne ad verildiğini sorarak, öğrenciyi uygulamadan kavramlı bilgiye götürür. Sınıflar ilerledikçe "Kısa Bilgiler"de, metinlerdeki hüsn-i talil, tenâsüp, leff ü neşir gibi sanatların yapılarını açıklar, sonra yi-ne isimlerini sorar. Böylece uygulamadan yâni müşahhasan târife, târiften kavramın ismine geçer. Yâni öğreticiliğinde, gencin yaşı ve bilgisiyle mütenâsip şekilde uygulama-sonuç çıkarma formülüyle somuttan soyuta doğru yürümeyi hedef alır. Mübalağa sanatını Şeyhî'nin Hârâmî'sindeki "vaka kahramânı olan her iki eşeğin tanıtılışında büyütülmüş bir taraf görüyor musunuz? Bu mübalâğaların, hikâye-nin üslûbuna ve içinde bulunduğu **masal havası**'na uygun olup olmadığını düşünün." sorusuyla öğretmek ister. (2/s.260) Sanatı anlatırken kullandığı "masal havası" ifadesi, öğrenciyi "gibi-sanki edatının, rivâyet anlatımı"nın varlığını duyurur, gerçek dışılık vâkiasını fark etmesine yol açar. Nihad Sâmi Banarlı'nın bu soruş tarzı, Nâmık Kemal'den beri en tenkit edilen sanat olan "mübalâğa"nın etrafında, divan edebiyâtının estetiğini de savunmak demektir.

Nihad Sâmi Banarlı, birinci sınıfta aruz bahsini anlatırken, bu-nun şiirde mûsikî yaratma yollarını sağladığını açıklar. Ahmet Hâ-şim'in Karanfil şiirinin açık ve kapalı hecelerine karşılık nokta ve çizgileri gösterip, "nasıl ve ne muntazam bir nöbetleşme ile yer aldıkları-na dikkat ediniz." (1/s.81) ikâzını yapar. Burada soru değil hüküm vardır. Kelime hecelerindeki bir takım ses değerlerinin "muntazam nöbetleşme" ile mûsikî oluşturduğuna dikkat çekerken, âhenk unsu-runa yâni şiirin en temel niteliklerinden birine temas eder, ayrıca şiir yazmanın nasıl bir gayrete bağlı olduğunu göstermiş olur. Kâfi-yeye öğrenci daha önceki sınıflardan alışık olduğundan, nazım şe-killere bağlı şemalar yapmakla yetinir. Bâki'nin bir gazelinin söz-leri yeni ve orijinal olmadığı hâlde çok beğenilmesinin sebebini so-rar. Sorunun cevabı, yeni bir soruyla hemen diğer cümlede verilmiş-tir: "Şiirde söz mü yoksa söyleyiş mi daha önemli sayılır? Söyleyiş kelimesi nasıl bir kavram ifâde ediyor?" (2/s.73) *Tanrı'ya Sesleniş, Dede Korkut Hikâyeleri*'ne dâir sorularda, kâfiyenin sanatkârâne nesirdeki varlı-ğına işâret eder: (2/s.35) Edebiyat ile diğer güzel sanatlar arasında ilişki kurar. Oğuz Kağan Destanı'nda resim, mûsikî, heykel, şiir gibi güzel sanatlara konu teşkil edecek olay, manzara, düşünceler olup olmadığını sorar. Bu soru gençlerden de bu alanda fikir almak, en önemlisi onların muhayyilelerini işletmek amacıyla sorulmuştur. Aynı zamanda,

milletin köklerine inmek demek olan Romantizm'in öteki sanatlara da tatbikini tavsiye etmektedir. Yahyâ Kemal'in öğrencisi Nihad Sâmî Banarlı, sanatın varlık şeklinin plâstik sanatlarla daha müşahhas gösterileceğini, en eski mâziye âit eserleri daha ta-nıttıcı, etkileyici hâle getireceğini düşünür. Kendi târihinin adı da Resimli Türk Edebiyatı Târihi'dir. Böyle bir soru, öğrencinin sanat faa-liyetlerine seyirci olarak veya bizzat aktif rolle katılmasını sağlayabilir.

Şiir, roman-hikâye, tiyatro, deneme, mektup, hâtıra gibi türler-de muhtevayla ilgili sorular, daha kolay cevaplanacak sorulardır. Hikâyelerde edebiyâtın terbiye edici vasıflarını göstermek istercesi-ne kıssadan çıkacak hisseleri sorar. Bu türde çarpıcı sonun yarattığı estetik gerginliğe dikkat çeken açıklama ve sorulara da yer verir. (3/s.154) Roman, hikâye, tiyatro metinlerinde kahramanın yâni ola-yın etrâfında döndüğü insanın fizikî-rûhî özelliklerine yer veren so-ruları çoktur. Mecnun'un "bütün yaratılmışlar için sevgiyle dolu rû-huna dikkat çekerek bir karakter nitelemesi yapar ve onun ayrıntı-larını belirleyecek sorulara geçer: "Yazar bu rûhu Mecnun'un hangi duyguları ve hangi sözleriyle ifâde ediyor? Mecnun'un yaralı ceylânı kur-tarmak için avcıya yalvarışlarında başka ne gibi sebepler vardır?" (1/s.100) Özellikle batı edebiyâtı sorularında, belli bir hayat sahnesinden ha-reketle kahramanların karakterinin belirlenmesini ister. Metinler-deki şahısların, ideallik yâhut gerçeklik özellikleri, devirlerinin temsilcilik özellikleri de sorulanlar arasındadır. Benzer temanın farklı işleniş biçimlerine dâir sorular sık geçer. Mukâyeseye daya-nan sorular çağrışım-hatırlama kapasitesinin gelişmesine, geniş kül-türe ulaşmasına yardımcı olur. Kültür ve zihniyetimizdeki devamlı-lığı göstermek gâyesiyle, Mevlid'deki Hz. Peygamber'in doğuşu ile eski Türk destanlarındaki millî kahramanların doğuşu sırasındaki efsânelerin benzerliğini sorar. (1/s.98) Nâmîk Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahyâ Kemal'e âit beyitlerde "birleşen duygular, düşün-celer var mı?" (1/s.23) sorusunu, hangi sevgileri, anlayışları, heye-canları belirttikleri sorusu takip eder. Aynı sınıf yahut önceki sınıf kitabındaki metin veya bilgilere gönderme yapmak için de soru so-rar. "Tanrı varlığı karşısında yokluğu seçmek, insanın kendi maddî hırsla-rını yok edip her türlü ruh ve beden kirlerinden temizlenmesi inaniş(inin) niteliğini, kitabınızın Yûnus Emre bölümündeki bilgileri okuyarak anla-maya çalışınız." (1/s.18) . Böyle farklı dönemlere, medeniyetlere dâir hatırlatma-karşılaştırma soruları öğrenciye değişenin içinde değiş-meyeni göstermesi açısından önemlidir.

Yahyâ Kemal'in öğrencisi, metin üzerinde araştırmalarda İs-tanbul'a çok değer verir. Bu, yazarın İstanbul'u yaşadığımız ve ya-şamakta olduğumuz medeniyetin bütün güzelliklerinin toplandığı merkez olarak görmesinden kaynaklanır. İstanbul Türkçesi de Türk kültürünün bütün değişik güzel retoriğini dil vâsıtasıyla kendinde toplar. Birinci sınıfın ilk metni "Türk Dili İçin"de "okuduğunuz par-çadaki semt isimleri hangi şehrimize âittir" (1/s.12) sorusu yer alır. Nedim'in Lâle devrine dâir şiirinden hareketle "bu vâsıtaların (deniz vâsıtalarının) o asırlardaki çokluğunu, güzelliğini, İstanbul Boğazı ile Ha-liç'i bir deniz caddesi hâline

getirdiklerini biliyor musunuz? Araştırınız." (2/s.86) şeklinde, İstanbul'un kültür-zevk târihiyle ilgili bir sorusu vardır. Kanaatimizce, "biliyor musunuz?" sorusu "bilmiyorsanız öğrenin, biliyorsanız âferin!" demek isteyen bir sorudur. Sorunun muhâtabını, eğer duyarlıysa, bugün var olmayan güzel bir hâtıraya götürür. Nedim'in İstanbul kasidesi, Yahyâ Kemal'in İstanbul şiir-leri de benzer dikkatle üzerinde soru oluşturduğu metinlerdir.

Nihad Sâmî Banarlı bu kitaplarda metin seçip-işlerken, edebi-yat târihi-teknîği-müracaat kaynaklarına dâir bilgileri verirken, öğ-rencisine edebiyâtımızın içindeki millî-mânevî kültür değerlerini telkin etmek istiyordu. Reşat Nûri Güntekin'in "Tanınmayan Adam" hikâyesini boşuna kitabına koymamıştı. Hikâyenin yansıttığı gibi yakın dönemlerde, dil başta olmak üzere millî kültür değerlerinden tâviz verilmesi onu çok üzmüştü. Banarlı, yukarıda örneğini verdi-ğimiz muhtevâlî soruları, cevaplara dâir işaretleriyle destanlar, kitâbeler döneminden zamanımıza "büyük insan"a, "büyük devlet adamı"na has retoriği vurgulayan sorular sorar. Halkın irfânına, nükte gücüne, fedakârlığına ve tabîî hatâlarına dâir retoriği de vur-gulayan sorular sorar. Öğrencinin dikkatini metinlerin işaret ettiği târihî, coğrâfî, siyâsî bilgilere, milletlerarası ilişkilere, bu milletin dünyâya bakış tarzına çeker. Aşk hikâyelerini, eski Tanrıların birbir-leri veya insanla mücâdelesini gösteren metinleri işlerken, biz Do-ğulular ile Batılıları zihniyet bakımından mukâyese ettirir. Böylece amacına ulaşır.

*

Wellek ve Warren'in *Edebiyat Teorisi* isimli kitabında, "çok değerlilik taşıyan yüksek edebî eserler"ın nelere sâhip oldukları belirtilir: "En sıradan bir seyirci (bizim makalemize göre okuyucu) için bir olay örgüsü, düşünmeye daha yatkın kişiler için karakterler ve karakterler arası çatışma, edebiyâta daha yatkın olanlar için kelimeler ve ifâde, müzik duyarlılığına sâhip kimseler için ritim, anlama kâbiliyeti ve duyarlılığı gelişmiş kimseler için kendini gitgide açan bir anlam vardır." İşte Nihad Sâmî Banarlı, edebiyat kitaplarındaki örnekleri bu değerlilik katmanlarıyla işle-miştir. Öğretmen ve öğrenciler hayatlarının sonraki dönemlerinde kâbiliyetleri ölçüsünde bu katmanları kendilerine mal ettiler. Banar-lı'nın kitaplarıyla liseyi bitiren birkaç nesil; farklı meslek, ilgi alanı, hatta farklı dünya görüşüne yönelse de Türk dili ve edebiyatı hak-kında ortak bilgiye, kısmen de ortak zevke sâhip oldu. Yâni ortak kültür mirasımızdan payını aldı. Bugün maalesef böyle bir kültür-edebiyat birikimine sâhip nesiller görülüyor.

Türkçenin ebedî âşığı

İsa Kocakaplan

Hâlit Ziya Uşaklıgil 1932 yılında toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'nda yaptığı konuşmaya şu cümle ile başlar:

“Ben Türkçenin ezeli bir âşığıyım.” Daha sonra Türkçe'nin muh-telif devirlerde ve muhtelif tabakalarda konuşulan şekillerini elbise ve güzel sembolleri ile ifâde ederek, bütünüyle bu dilin hayranı ol-duğunu belirten cümleler söyler. Bu konuşma, dil şuuru olan büyük bir romancının, büyük bir sanatkârın anlayışını yansıtmaya bakımdan-mühimdir. Sanatkâr, elindeki malzemeyle nasıl daha iyi bir eser ortaya koyacağını düşünür. O malzemeyi nasıl fakirleştireceğini, azaltacağını değil.

Merhum Nihad Sâmi Banarlı da üstün sanatkârlara has dil şuuru taşıyan ve bu şuuru kitlelere yaymaya çalışan nâdir aydınlar-dandı. Ve onun dil şuuru, sâdece Türk dilinin başlangıcından kendi yaşadığı devreye kadar olan zamânı değil, Türk milletinin ebediyete kadar sürecek olan hayâtında, dilini konuşacağı ve zenginleştireceği süreci de kapsıyordu. Bu bakımdan o, ezeli âşıktan çok, Türkçenin ebedî âşığı olarak nitelendirilebilir.

Kâşgarlı Mahmud'un “Türk dilini öğreniniz! Çünkü Türklerin uzun sürecek saltanatları olacaktır!” şeklindeki cümlesini, değeri hiçbir zaman solmayacak bir hakikat olarak kabul eden ve yaşadığı devrede bu anlayışı sonsuza doğru götüren bir dil eri olarak gördü-ğümüz Banarlı, bu veciz sözü sayfalara ve zihinlere şu şekilde hâk-kedecektir:

“Türk dilini seviniz! Çünkü Türklerin en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacak ve bu gelecek, o geçmişe dayanacaktır.”¹

Bu cümlede her şeyden önce bir târih ve millet şuuru vardır. Mensup olduğumuz medeniyetin ve yaşadığımız kültürün hiçbir unsuru, bir anda ve bir devrede meydana gelmemiştir. Tedricî ola-rak, başlangıçtan bugüne çoğalarak, işlenerek, âhenk kazanarak, zenginleşerek, büyüyerek ve yayılarak tekevvün etmiştir. Bu anla-yış, devamlılık fikrine dayanır. Tanpınar'ın “Değişerek devam etmek, devam ederek değişmek” şeklinde formüle ettiği devamlılık fikri, maalesef pek çok aydınımızın anlayamadığı ve karşı durduğu bir fikirdir. Batılılaşma hareketleri başladığından beri, aydınımızın ekseriyet-i azimesi devamlılık fikrinin karşısında olmuş,

¹ *Türkçe'nin Sırları*, Nihad Sâmi Banarlı, 3. b., İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1977.

eskinin tâ-rihe gömülmesi gerektiği fikrini savunmuştur.

Tanpınar'a 1940'lı yıllarda erişilmez eseri Beş Şehir'in önsözün-de: "Beş Şehir'in asıl konusu hayatımızda kaybolan şeylerin ardından du-yulan üzüntü ile yeniye karşı beslenen iştiyaktır. İlk bakışta birbiri ile çatı-sır görünen bu iki duyguyu sevgi kelimesinde birleştirebiliriz." Cümlele-rini yazdıran, işte bu inkâra ve târihe gömmeye karşı çıkan millî ay-dın tavrıdır.

Medeniyet değişmesi veya Batılılaşma adını verdiğimiz ve hâli-hazırda bu serüvenin neresinde olduğumuzu bir türlü tâyin edeme-diğimiz süreç, hayli uzayacağı benziyor. Yol uzadıkça, biz en azın-dan ne kadar yol aldığımızı öğrenmek için mâziye bakmak gereğini duyuyoruz. Bu bakış, bakanın ruh kimliğine göre bâzen müspet ve-ya çok defa menfi oluyor. Tanpınar bu vaziyeti bir dram olarak de-ğerlendirir:

"Tenkidin, bir yığın inkârın, tekrar kabul ve reddin, ümit ve hülyânın ve zaman zaman da gerçek hesâbın ikliminde yaşadığımız bu mâcerâ, daha uzun zaman, yani her mânâsında verimli bir çalışmanın hayâtımızı yeni-den şekillendireceği güne kadar Türk cemiyetinin hakiki dramı olacaktır."²

Bu dramın ağırlığını, devamlılık fikrine sarılarak, târihimizi ve kültürümüzü bir bütün olarak gördüğümüz ölçüde hafifletebiliriz. Elbette devamlılık fikrinin öne çıkaracağı en önemli kültür ögesi de milleti bütün özellikleri ile geçmişten bugüne taşıyan ve geleceğe de götürecektir olan dildir.

O hâlde Nihad Sâmi Banarlı'nın dil üzerinde niçin bu kadar çok durduğunu, gençlere dil şuuru kazandırmak için niçin bu kadar çok didindiğini, konuştuğunu ve yazdığını anlamak kolaylaşıyor. Başka bir açıdan bakarsak, dili özleştirme bahânesi ile nesiller arasındaki anlaşmayı ortadan kaldırmaya çalışanların, "öztürkçe" adına mille-tin bu devamlılığını nasıl ve ne için koparmaya çalıştıklarını anla-mak da kolaylaşıyor. Daha doğrusu, Nihad Sâmi Banarlı'nın ilk baskısı 1972 yılında çıkan ve bugün 23. baskısına ulaşan Türkçenin Sırları isimli kitabından sonra, dil meselesinde tarafların güttükleri amaçların anlaşılması kolaylaştı.

Banarlı bu kitabında önce "arı dil" görüşüne karşı çıktı. İçine kapalı küçük kabîle dillerinden başka hiçbir dilin saf kalamayacağı-nı söyledi. Hele Türkler gibi imparatorluklar kurmuş bir milletin dilinin, başka dillerden kelime alması ve o dillere kelime vermesinin son derece normal olduğunu belirtti. Latince, Arapça, İngilizce, Fransızca gibi büyük diller, nasıl başka dillerden kelime almışlarsa ve bu durum o diller için zenginlik olarak kabul ediliyorsa, aynı tu-tumun Türkçe için de geçerli olduğunu ısrarla yazdı. Cümle yapısı değişmedikten sonra, yabancı dillerden gelen ve Türk telaffuzuna uydurulan kelimelerin, artık bizim dilimizin malı sayılmaları gerek-tiği fikrini savundu. Dilden yabancı kaynaklı diye kelime atmanın, o kelime ile meydana getirilmiş onlarca deyim, mecazlı söyleyişi de nisyâna gömmek olduğunu örnekleriyle anlattı. Dil bir günde mey-dana

² *Beş Şehir*, Ahmet Hamdi Tanpınar, 6. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.

gelmediği gibi, bir günde onun kelime ve deyimlerini atmak da mümkün değildir. Bunun arkasında “kötü niyet” vardır, görüşü-nü her yerde dile getirdi. Nihad Sâmi, kitabının “Gizli Maksatlar” başlıklı bölümünde bu kötü niyetleri şöyle değerlendirir:

“Aynı harekette (öztürkçecilik) gizli maksadı olanların ise gâyesi açıktır: Türkçeyi fakir bırakmak, milletimizin dile karşı hassâsiyetinden istifâde etmek; milletimizin dil vâsıtasıyla terakkisini kösteklemek, çocuklarımızı atalarının, hatta babalarının dilini anlamaz, bu dili sevmez bir hâle getirmek, bu kadar anlaşılmaz, âdeta yabancı bir dil kullanmış ata ve babalara karşı çocuklarımızın bütün îtimâdını sarsmak, yok etmek; böylelikle çocuklarımızı, dünyâda yaşayan bütün milletlerin üstünde, şerefli, devamlı, bü-yük bir mâzî temelinden koparmak.”³

Türkiye’de “öztürkçecilerin” uyguladığı dili arılaştırma meto-dunun benzeri, Lenin’in ölümünden sonra (1924) Sovyetlerin başına geçen Stalin devrinde, oradaki Türk toplulukları üzerinde uygulanmıştır. Her mahallî ağız yazı dili hâline konularak, ortak yazı dili ortadan kaldırılmış ve bu topluluklar birbirleri ile anlaşamaz duruma getirilmişlerdir. Yetmiş yıllık bu süreç sonunda bazı Türk toplulukları ana dillerini unutmuşlar, unutmayanlar da ortak kültür dili Rusça ile anlaşır duruma gelmişlerdir. Gidişe bakılırsa, bizdeki ortak kültür dili de bir süre sonra İngilizce olacaktır. Allah’tan insanımızın işi gevşek tutması, bâzı zaman işe yarıyor. Aksi halde yabancı dille eğitimin bu kadar yaygınlaştığı bir ülkede -Ana okullarına bile yabancı dil dersi konuldu- ortak dilin çoktan İngilizce olması gerekiyordu.

Batı ile aramızdaki kültür mücadelesi daha uzun zaman sürecektir. Medya, eğitim, eğlence, moda vb. sektörler Türkçeyi sokak dili durumuna getirmek için çabalarını gün geçtikçe artıracaklardır. Bu kültür emperyalizminin genç beyinlerde yarattığı karanlıklar Yahyâ Kemal, Tanpınar, Nihad Sâmi, Ahmet Kabaklı, Necmettin Hacıeminoğlu, Mehmet Kaplan, İbrâhim Kafesoğlu, Osman Turan, Sâmiha Ayverdi, Erol Güngör ve adını burada saymadığımız Türk ilim ve fikir adamlarının eserlerinden yayılan ışıklarla aydınlanacak ve bu aydınlık yeni atılımların güç kaynağı olacaktır.

Nihad Sâmi’nin ölmez eseri Türkçenin Sırları, millî aydınlanma sürecinde gençliğimizin elinde, kendi diline ve kültürüne güven duygusunun mihenk taşı olma özelliğini daima koruyacaktır.

Banarlı’nın bu eseri kültür hayatımıza bilincin, yıkıma karşı duruşun bir nişânesi olarak gelmiştir. Milletın değerlerinin dibacesi olan diline saldıranlara, yüzyılların emeği olarak kurduğu Türkçe sarayını yağmalayanlara, beynimizdeki kültür kodlarını bir daha düzelmeyecek şekilde silmek isteyenlere, onun hayırhah bir evladı-nın: “Zamîrinizi biliyorum, millete kötülük ediyorsunuz!” diye hay-kırışıdır Türkçenin Sırları...

Bu haykırış bilgiye ve sevgiye dayanmaktadır. Bu haykırışta bi-lim dili ile gönül dili bir aradadır... onun için bu derece etkili ol-muştur. Gönül dili ile söylendiği için, samimiyetinden başka hiçbir art düşüncesi olmadığı için ve dil sevgisini bilginin verdiği şuurla işlediği için, bu eser yazarının vefâtından sonra da baskı üstüne bas-kı yaptı. İlk yazılışından beri kaç nesil bu eserden feyz aldı. Türkçe-nin feyizli derinliklerinde dolaştı, bu anne sütü gibi tatlı dilinin keli-melerini telâffuz etmek lezzetini tattı... Türkçe yaşadığı müddetçe bu eser okunacak ve gönüllere dil sevgisini, zihinlere milliyet şuu-runu doldurmaya devam edecek... Tıpkı Yûnus gibi...

Yüzüncü doğum yılında dilimizin ve kültürümüzün ebedî âşığı Nihad Sâmi Banarlı'ya binlerce rahmet, şükran, minnet ve saygı...

Nihad Sâmi Banarlı'da inşâ

Muhterem Yüceyılmaz

Nihad Sâmi Banarlı bir inşâ adamıdır. Denilebilir ki, edebiyat vâdisinde hoca ve fikir işçisi olmamış olsaydı, bugün kendisini pekâlâ mîmar olarak anıyor olabilirdik.

Yazarımızın düşünce ufkunun temelinde güçlü inşâ duygusu, millî heyecanlar, târihine sâhip çıkma şuuru ve edebiyat hocalığının sorumluluğu üçgeninde ona geniş, sürekli bir hizmet alanı sunmuş-tur. Ortaya koyduğu eserlere, sayısız makâlelerine baktığımızda han-gi meseleye eğilirse eğilsin dâima sözü îmâra getirmesindeki hikmeti, yine onun kendi satır aralarında bulmaktayız. Mîmârîyi kendine dert edinmiş bir Türk aydını Nihad Sâmi Banarlı. Yazdıklarında bugün-den yarına doğru kurulmuş sağlam köprüler bulanlar, onun asıl der-dinin, yeni bir medeniyet inşâsı olduğunu teslim edeceklerdir.

Yeni bir medeniyet inşâ etme lüzûmu, Banarlı'nın çeşitli makâlelerinde çirkin yapılaşma, kalabalıklar hâlinde yozlaşma gibi şehir-lere özgü meselelerde , târihî konumumuza ve millî hasletlerimize uygun düşmeyen bir yaşayışa karşı duruş olarak kendini gösterir. Ona göre medeniyetlerin inşâsı, mîmârîden geçmektedir. “Minâre-siz Câmiler” makâlesinde bunu manâra ve minâre kelimeleriyle ne kadar zarif biçimde anlatır:

“Sâhillerde gemilerin kazâya uğramaması için dikilen beyaz ku-lelere manâr ve kum çöllerinde kervanlara yol göstermek için yük-seltilen kulelere de manâra denirdi.”⁴

Makâleleri arasında, târih şuuruyla coşarak dile getirdiği yakın-maları, “yazları yaylada, kışları kışlakta geçirmeye alışmış, -altın pencere-li, ipek sayvanlı büyük evlerde- yaşamaya alışmış milletimi-zin bugünkü iskân şartlarına nasıl olup da tahammül edebildiğine şaşıtım ve bu dertle son derece dikkate değer paragraflar kurdu-ğuna şahit oluruz. Medeniyet kavramını mîmârîden asla ayrı düşün-meyen Nihad Sâmi Banarlı, “Beton Yığınları” başlıklı yazısında bizi meselenin can alıcı noktasına getirip düşündürüyor:

“O zevkli, o engin ruhlu, heyecanlı milletin çocukları şimdi bu girinti çıkıntı yoksulu, bu dümdüz, bu sabun kalıbı binâlar, bu lahid örneği odalar

içerisine nasıl sığdırıldı?”⁵

Bir yazarı gereği gibi okuyup anlayabilmenin yegâne yolu, onu bütün yazdıklarıyla değerlendirmektir hiç kuşkusuz. Nihad Sâmî'nin eserlerine bakıldığında onun tefekkür dünyasının tamâmen tâ-rih ve medeniyet üzerine yoğunlaştığını görmekteyiz. Biri olmadan diğerinin olamayacağına inancını defâlarca dile getiren yazılarında târihimizin geçmiş güzel rüyâsını canlı tutmak için, Mehmed Âkîf'-den, Yahya Kemal'den, Fuzûlî'den, Nedim'den, şiiirlere yer vermiş-tir. Edebiyatımızın en seçkin mısralarından yola çıkarak kaleme al-dığı yazılarında geçmişe öykünmek diyemeyeceğimiz, ama “onları da, o büyük âbideleri inşâ edenler de bizdik” diyen bir sesi duyuyo-ruz. Gelecek nesillerin duymaya en fazla ihtiyâcı olan cümleyi, işte o yazılardan birinde kurmuş Banarlı:

“Fakat biz bilhassa mîmârîde Kubbe-i Hadrâ'dan Süleymâniye'ye kadar, vatanımızı süsleyen âbidelerle başka sanatlara denk ve belki, başka mîmârîlerden üstünüz.”⁶

Mîmârînin, bir milletin rûhunu yansıtan en önemli göstergeler-den biri olduğuna şüphe yok.

Fakat bizim târihimiz boyunca ortaya koymuş olduğumuz ya-pılaşma zihniyetinin, beşerî yönünü, ihtiyâca göre yapılaşma anlayı-şını, sokak düzeni, meydanların tanzimi, bahçeler, sofalar, çarşı ve mezarlıkların birbirine olan yakınlıklarını günümüz mîmârîsiyle kı-yaşlanamaz üstünlüğünü anlatmak kolaylığıyla yetinmek şöyle dur-sun, Nihad Sâmî Banarlı, âdeta, şehirleşmenin medeniyet yaratma-daki rolünü dile getirmek üzere doğmuş bir isimdir. Yazar, İstan-bul'a Dâir'de önemli hatırlatmasıyla belleklerde yer eden bir söz söylüyor, diyor ki: “Biz, taklid milleti değil, ibdâ milletiyiz.”

Makâleler arasında dolaşırken Nihad Sâmî Banarlı'nın, ecdad yâdigârı âbidelere karşı duyduğu hayranlığın bizi târihin, açılmayı bekleyen tozlu sayfalarına götürdüğüne şâhit olmakla birlikte, as-lında onun zihnindeki Türk mîmârîsinin ip uçlarını da yakalıyoruz. Yazılarının birinde, sürekli meşgul olduğu soruyu soruyor ve yine kendi cümleleriyle kendi üslûbu içinde cevaplıyor. Fakat kullandığı kelimeler ne kadar canlı bir târih suurunun eseridir.

“Bizim mîmârîmiz nedir?Asırlardan beri durmaksızın semâya taşan âbideleriyle âdeta gök kubbeye sığmayan bu mîmârîyi bir küçük makaleye sığdırmak elbette mümkün değildir.”⁷

“Semâya taşan“, gök kubbeye sığmayan âbidelerimizin, birer Elif'i andıran zarif minârelerimizin Banarlı'daki karşılığı, yükselmek-te olan bir mîmârî ve yaşayış ihtiyâcıdır. O, bu ihtiyâcı hepimiz adına hissederek kaleme almış gibidir yazılarını. “Bir Cihangir Hâtrası” baş-lıklı yazısında yine semâya taşan bir yapıdan, Kânûnî Sultan Süley-man'ın, şehzâdesi Cihangir'in

⁵ *İstanbul'a Dâir*, s.83

⁶ a.g.e, s. 113

⁷ *İstanbul'a Dâir*, N.S.Banarlı, s.113

vefâtı üzerine yaptırdığı Cihangir Câmîi’nden söz eder. Bir cihan hâkimiyeti medeniyeti nasıl inşâ edilir bağla-mında, târihte yaşanan üzüntülerin bile olsa anısına bir yapı, bir mâ-bed inşâ etmekten bahseder. Yahya Kemal’in ünlü mısralarına yer ver-diği bu metin aslında aynı “ulu rüyâyı görenlerin” semtini anlatmak-tadır ve şehrin hâkim tepelerine kurulacak zirve âbidelerle târihimizin devamlılık kazanacağına getirir sözü ve bugünlere atıfta bulunmayı da ihmal etmez. 1962 yılının Temmuz ayında Hürriyet’te yayınlanan bu yazı, yazıldığı târihten çok daha fazlasını tam da bugünü ışıklandırır:

“...Ev ve âile hâyatı için sarsıcı bir müessese olan şu iç içe apartman-lar ve üst üste apartman hayatları, görülüyor ki, insanları dünyânın en güzel yerinde bile rahat ettiremiyor. Dünya körükörtüne giriştiği bu mahre-miyetsiz mîmâriden ne zaman bıkkacak, bıcarsa ne yapacak, bilemiyorum. Ancak biz, Cihangir’de Boğaz sâhillerinde ve mîmârî âbidelerimizin çevre-lerinde olsun kendi ufuk perdelemeyen mîmârimize, kendi temiz âile hayâ-tımıza yeni bir hamle verebilmeliyiz.”⁸

Bir edebiyat adamı olarak Nihad Sâmi Banarlı’yı eskiyle yeni arasında geçişi mümkün kılan bir köprü, bir medeniyet köprüsü di-ye tanımlamak, onun edebiyâtımıza, Yahya Kemal’i, Mehmet Âkif’i, Fârûk Nafiz’i ve değindiği diğer tüm isimleri hak ettikleri yerlere oturtmasıyla bilfiil yürürlüktedir. Millî sanatlarımızı birbirinden ay-rı düşünmemesiyle, mîmâriye olduğu kadar edebiyata, edebiyata olduğu kadar mûsikîmize dikkatleri çekmesi, bizi biz yapan uğraş-ları hep bir arada, birbiriyle ilintili görmek istemesi, hayâlindeki medeniyet inşâsının nişânesidir. Nasıl ki Cihangir semti mîmârîsini anlatırken Yahya Kemal’siz düşünemezse, Çanakkale’ye yapılacak olan şehitler âbidesi hakkında yazarken de Mehmet Âkif’siz olamaz. Millî direncimizi, îman bütünlüğümüzü temsil edecek olan bu bü-yük girişimden çok heyecanlanır ve “Güzel Bir Dilek” başlıklı yazı-sında düşüncelerini tertemiz dile getirir.

“Çanakkale Şehitleri manzûmesi, yurdun diğer şâirleri, o muazzam hâdiseyi henüz öylesine kuvvetle duyamamışken, söyleyememişken haykı-rılmıştır. Söz destâna, destan kendisini terennüm eden mısralara âdeta ke-netlenmiş gibidir. Bana öyle gelir ki bu muazzam şiiri sâde Âkif yazmadı. Kâğıda heyecânını dökenle toprağa kanını dökenler birleşerek yazdılar. Vak’a oldu, destanı söylendi. Bugün Çanakkale şâhikasını hiçbir târih, hiç-bir gerçek, o şiirdeki dil, fikir, hayal ve heyecan kadar kuvvetle ifâde edemez.

Bu yüzdendir ki Çanakkale Şehitleri şiirinden mahrum bir Çanakkale Âbidesi zâten “bütün” bir eser sayılmaz. Bir yeri noksan kalır, bir yarası kanar gibi görünür.”⁹

Târihine sınımsız bağlarla bağlı bu düşünce adamını değerlendi-rirken dünya çapında büyük eserlere sâhip oluşumuzla yetinmeyip yenilerinin yapılması için duyduğu heyecânını, şevkini, ısrârını ve bu uğurda

⁸ *İstanbul’a Dâir*, s.34

⁹ *Kültür Köprüsü*, Nihad Sâmi Banarlı, s. 315

yazdıklarını, meydana getirdiği eserlerini sanat târihimiz açısından çok önemli bulmakla beraber, bütün yazılarının, gerçekte bir medeniyet inşâsı hareketi olarak anlamalıyız. Yalnızca büyük yapılar inşâsından söz etmiyor Banarlı. Aynı zamanda bu yapıların, memleket insanı üzerinde uyandırdığı, uyandıracağı bedîî gelişme-nin yollarına da işâret ediyor. Onun en kuvvetli makâlelerinden biri olan “Moğolova Kemerî”, sözün tam da burasında anılmaya değer. İki noktadan değer. Biri, Kemberburgaz yanındaki Moğolova Keme-ri’nin, Bozdoğan Kemerîyle karşılaştırılması, ikincisiyse, Mîmar Si-nan eseri olan Moğolova’nın estetik erişilmezliğini anlatırken kul-landığı ışıklı Türkçe. Aşağıya almadan edemediğimiz parça, halk arasında Molova denen Moğolova kemerî başlıklı makâledendir ve gerçekten de Banarlı’nın düşünce dünyâsına bizleri alır, götürür:

“...Molova Kemerî belki de eski Bizans kemerlerine ve daha başka eski kemerlere nazîredir. Fakat bu kemerdeki nazîre,bütün klâsik sanatlarda gö-rülen , ilkinden ve eskisinden daha güzelini, daha mükemmeliyi yapmak anlayışı içindedir.

Âdeta “Su kemerî öyle yapılmaz, böyle yapılır.“ diyen bütünleyici bir sanat anlayışı bu kemere hayat vermiştir. Şu şartla ki, bir başka mîmar çı-kıp da bunun daha güzeli, daha mükemmeli yapıla-bilir diyemeyecek ve ya-pamayacak hissini veren bir tekâmülün ve bir sanat şahlanışının son ham-leleri, bu kemerde mevcuttur.

Bir an, İstanbul’da Bozdoğan Kemerî yerine bu kemer konulmuş ol-saydı, diye düşündüm. Büyük zafer ve merâsim günlerinde gürbüz Türk çocuklarının birer levend alayı hâlinde ve nârin Türk kızlarının birer peri kâfilesi hâlinde bu kemerin altından geçtiklerini tahayyül ettim. Gece ge-çen halk kâfilelerinin bu kemerin aydınlatılmış, nurdan çizgiler hâline ge-tirilmiş güzelliği altından geçişlerini görür gibi oldum.

İstanbul, bu kemer eğer sende olsaydı, kim bilir daha ne kadar güzelle-şecektin! diyesim geldi.”¹⁰

Onun yazıları, nesiller arası kültür kopukluğunu doldurmaya, bitişirmeye yarayan bir harç kıvâmındadır. Harcında Sâmîha Ay-verdi’den, Ekrem Ayverdi’den, Yahya Kemal’den, Fuad Köprülü’-den, edebiyâtımızın, kültürümüzün belli başlı kıymetlerinden par-çalar, izler, sedefler taşır.

Şimdi, makâlelerden alıntıladığımız bu görüş ve fikirler ışığın-da Nihad Sâmî’nin neyi hedeflediği, bütün çalışma ve inceleme yıl-ları boyunca ortaya koyduğu her paragrafta neyin hayâlini kurup neyi dert edindiğini göz önüne alacak olursak karşımıza acısı tatlı-sıyla, târihini bütün şânı şerefiyle yüklenmiş bir kültür adamı, bir medeniyet âşığı, kökleri geçmişte olan istikbâlin habercisi, millî zevklerimiz, hassâsiyetlerimizin bekçisi durmaktadır. Banarlı’nın Yahya Kemal kitabına başlık olarak Bir Dağdan Bir Dağa, ismi veril-mesindeki hikmet de kısmen bu olsa gerektir. Hudutlarda hisar burçlarında neferlerin birbirlerine

¹⁰ Târih ve Tasavvuf Sohbetleri, Nihad Sâmî Banarlı, s.118-122

ünlemeleri misâli, Nihad Sâmi yazıları da bir dağdan bir dağa ulaşan bilgilerdir. Öyle görünüyor ki hayâtını temellendiren esas gâye, yirminci yüzyıl başlarından îti-bâren şedid bir hızla dağılmağa yüz tutan millî kimliğimizin kırılan dallarını onarmak, meyvelendirmek yolunda dallarla ana kök ara-sındaki târihî can suyunu diri tutmaktı. Bu sebeple Fuad Köprülü ve Yahya Kemal Beyatlı isimlerinde millî benliğin müşahhas örnek-leriyle karşılaşmış ve onların düşünce, hissiyat iklimlerinden derleyip devşirebildiklerini yazıya dökerek, medeniyet köprüsü inşâsın-da önemli bir merhale oluşturmuştur. Edebiyat ve kültürümüzün en güzel, en kudretli eserlerini dikkatlere sunmuş, pek çok millî me-selemizi anlaşılabilir hâle getirmiştir. Bu uğurda yapılmış büyük ve-yâ en küçük bir hizmeti, bir çalışmayı dâima dile getirerek değer-lendirmiştir. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nca hazır-lanan külliyyâtının yedinci kitabı Kitaplar ve Portreler'de Yeşilay Dergi-si kapak süslemesi için İnci Birol Hanım'dan övgüyle sözedişi kendi kadirşinaslık ve İstanbul Beyefendisi sıfatlarının ötesinde (ki bu sı-fatlara hakkında çıkmış yazılarda defâlarca rastladık) büyük bir mil-lî sorumluluk şuurunun sonucudur. Şükür ki, bir zamanlar "başka sanatların kopyası gibi gösterilen Türk Süsleme sanatı" bugün artık kendi vâdisinde birbirinden eşsiz eserler verme yolunda ilerlemek-tedir. Kezâ mîmârîmiz de, beton sefer tasları kalıbından artık yorul-muş, bezmiş ve kendine has arayışlarını sürdürmede hız almış du-rumdadır. Bütün bu değişim süreci, durup dururken olmamış, Ni-had Sâmi Banarlı gibi şahsiyetlerin gayretleri sonucunda kendini göstermiştir. Onun ilgi alanının derinliğini anlamak için hem ken-dinden önceki edebiyat verilerine, mîmâri şâheserlerimize muhab-betle yaklaşmasına, yapılar, eserlerle târihî çerçevenin sentezine, hem de kendi çağının meselelerine vukûfuna da bakmamız lâzım-dır. Geçmişle bugünü birbirine meczedecek nirengi noktalarını ya-kalamak buradan yola çıkarak da yarınların sanat anlayışını inşâ etmek apayrı bir yetkinlik mevzuudur. Bu bakımdan Nihad Sâmi Banarlı, doğumundan yüz yıl sonrasında hatırlanıyor, seviliyor.

Banarlı'nın yorulmaz dikkati sâyesinde diğer milletlerin kültüründen tamâmen farklı olan millî zevkimizin, hissiyâtımızın çeşitli yönlerini kâh yazılarında portre anlatımları şeklinde, kâh geçmiş zamanlardan yakalanılmış târihî vesika düşünceleri veyâ içinde bizzat yaşadığı çağa dâir kültür hareketini çeşitli gazetelerde, yayınlamış olması kültür ve sanat târihimiz açısından büyük tâlih-tir. Bu kıymetli verileri dergilerden toparlayarak bugün edebiyâtı-mıza, şiirimize, mîmârîmize dâir pek çok hâtrayı kitaplaştırmak , sanatımızın hizmetine sunmak da o derece önemli bir hamledir. Hizmete hizmetle karşılık vermeyi ve millî duyularımızı yayınlarıyla canlı tutmayı şiar edinmiş Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sa-nat Vakfı'na teşekkürlerimizi sunarız.

Kemerli yapıları ayakta tutan kilittaşı misâli, her cepheden ağır-lıklara karşı birleştirici bir unsur olarak Nihad Sâmi Banarlı gelecek kuşaklara sağlam bir başlangıç isimdir, bir anahtardır. Doğumunun yüzüncü

yıldönümü münâsebetiyle Nihad Sâmi Banarlı'yı rahmetle anıyoruz. Bu hayırlı meş'alenin elden ele, nesilden nesile devâmı, onun ruhûnu şâd edecektir.

Gazel

Baki Bilgin

(Nihad Sâmi Banarlı'nın aziz hâtırasına...)

Cânân geliyor lutf u keremdir a gönül
Yüzler sürelim kutlu kademdir a gönül
Âlemde gül endâmı nümâyân olalı
Çepçevre cihan bâğ-ı iremdir a gönül
Baş üzre gezer kûşe-i destâra şeref
Gül goncası cânâna alemdir a gönül
Gül vasfına bir nev-gazel inşâd edelim
Hakk'ın bize ihsânı kalemdir a gönül
Bâkî varalım gülşene gül sohbetine
Her lâhzası bir sâgar-ı Cem'dir a gönül

Banarlı'nın İstanbul aşkı

A. Vahap Akbaş

Nihad Sâmî Banarlı, İstanbul'da doğmuş, kendi ifâdesiyle “yaşamayı ve saadeti onda öğrenmiş”, hayâtının onda hitâma ermesini yürekten dilemiş bir İstanbul tutkunudur.

1930'lu yıllarda yazdığı bir yazıdaki şu ifâdeler, onun daha ilk gençlik yıllarında İstanbul'a nasıl heyecanlı ve samîmi bir aşkla bağ-landığını göstermektedir:

“Benim İstanbul'u sevdiğim kadar, dünyânın hiçbir çılgın vatanper-veri vatanını sevmemi... Çünkü hiç kimse, onun inceliğini, nârin hassas güzelliğini ve lâle sabahlarını benim kadar yakından tatmadı.”

Ona göre, İstanbulsuz geçen hayat yaşanmış sayılmaz. İstan-bul'u, bunu diyebilecek ve tâ içinden haykıracak kadar çok sevdiği-ni yine o söylemektedir.

Bu ifâdelerden tabiatıyla, “hassas bir romantizm içinde başla-yan” aşk hükmü çıkarılır. Ancak Yahyâ Kemal kaynağından da çok-ça beslenen Banarlı'nın bu aşkı, çok geçmeden genişlik ve derinlik kazanır. İstanbul, artık yalnızca mücerret bir sevgili değildir onun için. Târih içinde gelişmiş, bâdireler atlatmış, ince zevkli ataların tezgâhından geçerek neşvünemâ bulmuş, şimdilerde de bozulmaya, yozlaşmaya karşı direnen olgun ve mûcizevî bir sevgilidir. Bir me-deniyet çekirdeğidir İstanbul.

Yahyâ Kemal'in bütün bir vatani İstanbul'da görmesi, Banarlı Hoca'nın İstanbul'a bakışında belirleyici olur. İstanbul, vatanın bir özeti gibidir. Orada bütün bir imparatorluk vardır. Bunu şöyle ifâde eder Banarlı: “İstanbul, en az İstanbul Türkçesi kadar, bütün asırlar-dan ve uzak yakın vatanlardan derlenmiş zengin bir terkip, eşsiz bir muhassaladır.” Allah'ın hiçbir güzelliği esirgemediği bu coğrafya, târih içinde İmparatorluğun muhtelif unsurlarının eliyle âdeta ilmik ilmik örülmüştür. Bu bakımdan, İstanbul'u sevmek, aslında bütün bir vatani sevmek demektir. İstanbul üzerine düşünmek, onu anla-maya çalışmak büyük bir medeniyetin ufuklarına açılmak demektir.

Bu idrak, İstanbul'u Banarlı Hoca'nın düşünce dünyâsında önemli bir yere oturtur ister istemez. Mîmârîdeki bozulmayı, şehir-ciliği, estetik kaygıları, edebiyâtı, sosyal hayâtı, medeniyet meselele-rini ve daha birçok konuyu çoğunlukla İstanbul perspektifi içinde ele alır. Onun için, İstanbul muhtevâlî yazıları, Banarlı Hoca'nın bü-tün yazıları içinde oldukça fazla yer tutar. 1950'li yıllarda Hürriyet gazetesinde, 1960'lı yıllarda Meydan

mecmûasında, 1970'li yıllarda vefâtına yakın bir zamâna kadar yine Meydan ve Kubbealtı mecmûa-larında İstanbul'a dâir altmıştan fazla yazısı neşredilmiştir. Bu yazı-ların 41'i İstanbul'a Dâir adıyla kitaplaştırılmış (Kubbealtı Neşriyatı, 1986). Diğer kitaplara da İstanbul ve Fetih konulu yirmiden fazla yazı alınmıştır. Başka yazılardaki değinmeler ve kitaplara girmemiş yazılar da hesâba katılırsa Hoca'nın, İstanbul'a dâir müktesebâtının boyutları daha iyi anlaşılır.

Banarlı Hoca, kendisi gibi bu şehre sevdâlanmış başka bâzı yazarlardan / şâirlerden farklı olarak, İstanbul'a yalnızca hülyâlı, ma-salımsı bir geçmişin penceresinden bakmaz. İstanbul, onun fikrine üç zamanlı olarak girer: Geçmişle, aktüel zamâniyle ve gelece-ğiyle.

Şehrin geçmişine zaman zaman ayna tutar, adım adım tekâmü-lünü, kimlik kazanışını, yalnızca bir "tabiat şâheseri" iken "hem tabiat hem de medeniyet şâheseri" hâline gelişini, Kostantiniyye'-den İstanbul'a dönüşümünü hâfizalara nakşetmeye çalışır. Bu niyet ve cehdle Fetih yıldönümlerinde fethin mânâsını ve önemini bıkip usanmadan yazar. İstanbul'un fethinin ülke genelinde büyük bir bayram olarak kutlanmasını ısrarla teklif eder. Millî ve medenî netî-celeri de olan böyle eşsiz bir zaferin "İstanbul'da mevziî bir hâdise imiş gibi" kutlanmasına bir anlam veremez. Çünkü İstanbul'un fet-hi yalnızca askerî bir başarı değildir, aynı zamanda "medenî ve in-sanî" bir zaferdir. Dünya coğrafyasında eski aydınlığıyla yeniden parlayabilmemiz için, "fetih ordularına sonsuz kuvvet veren zafer asırları"nın bilinmesi gerekir. Fetih yıldönümleri yalnızca "bir şeref gösterisi, bir zafer hâtırası değil, aynı zamanda bir derstir." Bu der-sin aziz hocası ise Fâtih Sultan Mehmed'dir.

Aslında yalnız "zafer asırları"nın değil, ataların bize has bir zevkin imbiğinden geçirerek oluşturdukları büyük eserlerin hepsi-nin yeni nesillerin fikrî ve moral gelişmelerinde tesirli olacağına inanıyor Banarlı. Aşağılık duygusundan kurtulmanın ve yeniden özgüven kazanmanın en önemli yollarından biridir çünkü bu. "Hi-sarlar" başlıklı yazısının ilk cümleleri bu hususa dikkat çeker:

"Rumelihisârı gibi mûcize-âbidelerin, öyle isterim ki, yalnız kıymeti bilinmekle kalmasın. Bu aziz duvarlar, aynı zamanda, yeni yurt nesilleri için 'nefse güvenme' kaynağı olsun. Çocuklarımıza, her sâhada, öyle büyük işler yapabilmenin sırlarını öğretsin..."

İstanbul, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "İstanbul Mucizesi" adlı konferansında belirttiği gibi "oluşundan, doğuşundan güzeldir." Yu-muşak bükülüşlerle yükselen tepeleri, düzlükleri, vâdileri, koruları, denizi, Boğaz'ı ona bu güzelliği sağlamaktadır. Bu Tanrı vergisidir. Ancak Nihad Sâmi Banarlı, bu Tanrı vergisi güzelliğin Türk zevkiyle birleşerek "târihî ve ilâhî bir kompozisyon" oluşturduğunu düşü-nür ki ona göre "İstanbul mûcizesi" budur.

Banarlı yazılarında sık sık bu mûcizevî terkibi, bu terkibin in-celiklerini güzel Türkçesi ile sunar bize. "Isıtılan Tuğlalar" (İstan-bul'a Dâir, 1986) yazısında olduğu gibi bir zamanların İstanbul'un-dan müstesnâ tablolar çizer. Büyük dinî eserleriyle, mütevâzı ahşap evleriyle eski

İstanbul millî çizgiler, millî güzellikler meşheridir. Ancak bu geçmiş zaman detaylarından, çok geçmeden, mutlaka yaşanılan zamâna, zamâne İstanbul'una dönülür. Geçmişle hal kar-şılaştırılır ve yitirilmişlikler, bozulmuşluklar sergilenir. Kâh yeni îmar hamleleri ile umutlanır, heyecanlanır; kâh "dalâlete" sapmış, zevksiz, nobran insanların elinde aslî özelliklerinden uzaklaştırılan İstanbul için kaygılanır Hoca. Beri taraftan öz eserlerini hor görerek şehri "Bizans Müzesi"ne dönüştürme gayreti içinde olanlara kızar. "Büyük zevkleri ve anlayışlarıyla taşları ve tabiatı mağlup eden ecdâdımızla bizim aramızda yarattığımız uçurumlara" bakıp üzülür. Çünkü o, geniş bir mîmârî bilgiye, derin târih şuuruna ve ayırın-tıları gözden kaçırmayan ince bir zevke sâhiptir. Ayrıca bir vatanın onun üzerini bir güzel sanatlar galerisi hâline getiren ataların eserle-rine gösterilen saygı ve anlayış ölçüsünde vatan olduğunu düşün-mektedir.

Bütün olumsuz gelişmelere rağmen İstanbul'un geleceği üzeri-ne düşünmekten; yazarak, yetkililerle görüşerek meselelere çözüm-ler teklif etmekten kaçınmaz. Şehrin peyzajını bozacak bâzı yapılaş-malara karşı mücâdele eder. "İstanbul Kanunu" başlıklı bir yazısın-da şehrin güzelleşmesi için ciddî tekliflerde bulunur. Yazı, devrin başbakanı tarafından da okunup beğenilir. Başbakan Menderes bu vesîleyle kendisine teşekkürlerini yollar. Bu yazının özetini onun başka bir yazısından (Isıtılan Tuğlalar) aktaralım:

"Buna göre, İstanbul sâhilleri, eski eserler hâriç, binâ inhisarlarından kurtulacak, deniz herkesin olacaktı. Boğaz yamaçlarında binâlar, mutlaka yeşillikler ortasında, aralıklı ve ağaçlıklı yapılacaktı. Boğaz'da denize mü-vâzî korniş caddeler açılacaktı. Bugün, Boğaz sırtlarında, kimin, ne hakla, nasıl da bu şehre acımadan izin verdiğini bilmediğimiz, tepelerin o güzel çizgilerini mahveden, gökdelen bozuntusu binâlar yapılmayacaktı. Fabrika-lar şehirden uzaklaştırılacak, İstanbul her türlü maddîlikten temizlenecek-ti..."

Bugünün İstanbul'una bakanlar, maalesef Banarlı Hoca'nın tasavvur ettiği şehirden izler bulamazlar. Meseleler katlanarak bü-yümüş, târihî, mîmârî hassasiyet büsbütün yok olmuş, İstanbul'un mûcizevî güzelliğine kasteden eller iyice hoyratlaşmıştır. Gösterilen bâzı gayretler ne yazık ki yetersiz kalmaktadır.

"İstanbul'a" başlıklı şiir tadındaki yazısında şöyle diyor Banarlı Hoca:

"(Atalarımız) Bağrında kubbeler yüceltip yurdun dumanlı dağlarını sende topladılar. Sinende minâreler yükseltip seni bize veren Tanrıya daha yakından seslenmeğe çalıştılar. Kıyılarına yalılar, tepelerine köşkler, ovalarına bahçeler yaptılar ki hayalleri bugün peri masallarında kaldı."

Aynı yazıdan bir başka cümle: "Senin topraklarında bir sevgili okşar gibi gezinmek; senin havanı onun saçlarını koklar gibi teneffüs etmek yakışırdı." Atalar öyle yapmıştı. Ya biz? Heyhat, "Banarlı Hoca ve onun şakirtleri bizler, bir peri kızını mı sevdik?" diye sormaktan alamıyorum kendimi.

N. S. B.’nin İman ve Yaşama Üslûbu’nda “millî” kelimesi

Dr. Ayhan Gültaş

Nihad Sâmi Banarlı denince, aklımıza önce Resimli Türk Edebiyatı Târihi ile Türkçe’nin Sırları adlarındaki unutulmaz eserleri gelir. Elli-altmış yaşın üzerin-de olup lise eğitimi görenler de, onun, Türk kültürüne ve edebî zevkine güzel bir örnek teşkil eden edebiyat ders kitaplarını hemen hatırlayıverirler. Ne var ki daha çok edebiyat târihçisi olarak ün yapmış Banarlı’nın mütefekkir tarafını bilen pek azdır. Üzerinde dura-cağımız İman ve Yaşama Üslûbu¹ adlı kitapta Hocanın zikrettiğimiz yönü bütün açıklığı ve ayrıntılarıyla görülür. Biz bu araştırmamız-da, kitaptaki düşüncelerin “millî” özelliklere dâir kısımlarına temas edeceğiz.

Nihad Sâmi Banarlı’nın değişik gazete ve dergilerde yayımlanan makâle, deneme ve fıkra türündeki yazıları sonradan derlenip toplanarak başka isimler altında kitaplaştırılmıştır. Bunlardan İman ve Yaşama Üslûbu adlı kitap 1948-1974 yılları arasındaki yetmiş altı adet yazıyı ihtiva eder.

Konuya girmeden önce, Banarlı’nın, milliyetçiliği her zaman temel ilke olarak benimsediğini belirtelim. O, birçok meseleyi ve un-suru, milliyetçilik açısından bakıp değerlendirmiştir. Sözüünü ettiği-miz eserin çok sayıdaki konusunda “millî” kelimesini kullanmış; isimlerin başına getirdiği bu sıfatla kavramlara ve değerlerimize dikkat çekmiş; âdetâ hayâtımızın her safhasında kendi benliğimize sâhip çıkmamızı istemiştir. “Millî”nin hangi kelimelerle birlikte kullanıldığını şu birkaç örnekte gösterebiliriz: Millî kıyâfet (s.54), millî iffet (s.54), millî problem (s.74), millî lisan (s.86), millî dehâ (s.88), millî tolerans (s.88), millî medeniyet (s.106), millî felsefe (s.108), millî-İslâmî edebiyat (s.108), millî renk (s.108), millî mûsikî (s.119), millî mizaç (s.120), millî İslâm reformu (s.135), millî şekil (s.139), millî üs-lûp (s.139), millî heyecan (s.141), millî unsur (s.141), millî kültür (s.142), millî iftihar (s.142), millî zevk (s.79, 94, 139, 142) millî tefek-kür (s.142), millî ses (s.233), millî zafer (s.233); millî iman (s. 141, 142, 169, 255, 381), millî ahlâk (s.255), millî terbiye (s.352), millî vatan (s.378), millî târih (s.107, 380), millî karakter (s. 391), millî güven (s.391), millî huzur (s.403, 408), millî üstünlük (s.403), millî temel (s.404), millî aşk (s.404), millî bünye (s.406), millî hayat (s.406).

“Millî” kelimesinin bu kadar değişik ismin başına bir sıfat olarak getirilmesi başka bir deyişle bir kelimenin ısrarla çok kullanılması bir

¹ Nihad Sâmi Banarlı; İman ve Yaşama Üslûbu, Kubbealtı Neşriyatı. İst. 1986

rastlandı değildir. Her yazarın edebî şahsiyetini ortaya çı-karacak, her edebî eserin veya yazının özünü, ana fikrini açıklığa kavuşturacak bir, belki birkaç anahtar kelimenin varlığından söz etmek mümkündür. Dolayısıyla İman ve Yaşama Üslûbu adlı kitabın incelenmesine yardımcı olacak anahtar kelimelerden biri “millî” ke-limesidir.

İslâm’ın en son ve en mükemmel din olduğu inancını her za-man tekrarlayan Nihad Sâmi Banarlı, müslümanlık hususunda Yah-ya Kemâl Beyatlı’nın “Türk Müslümanlığı” görüşünü benimsemiş-tir. Ona göre Türkler, mûsikî, mîmârî, mevlid törenleri, türbe ziyâ-retleri, İslâmî edebiyat, tekkelerde Allah’a varma yollarını arama gibi “nice hususlarda İslâm’a millî bir renk vermiş, onu kendi üs-lûpları ve kendi tahayyülleriyle birleştirip, yüce bir îman hayâtı yaşamışlardır.” (s.108)

Banarlı, Türklerin İslâm’a büyük hizmetlerde bulunduğunu, Türklük ile Müslümanlığın mükemmel derecede kaynaştığını birçok yazısında zikretmiştir. İslâm âleminde îmânın “disiplinsiz, câhil ve riyâkâr ellerde” yavaş yavaş zayıflamaya başladığına dikkat çekmiş, bu dînin bir reforma ihtiyacı olduğunu söylemiştir: “İslâmlığın na-maz, oruç gibi ibâdetlerinin ve zamanla kolayca değışe gelmiş olan İslâm hukûkunun birer şekil ve ihtiyaç dâvâsı olduğunu düşünerek; hakikî Müslümanlığın insanlık, medeniyet ve hele temizlik-güzellik-iyilik anlayışını kuvvetle diriltecek bir reform, bizim millî medeni-yetimizi yüceltecek ve vicdan dünyâmızı yeniden kuracaktır.” (s.105, 106) Bundan da anlaşılacaktır ki mütefekkirimiz “millî medeniyetimizin yükselmesini” dinde, temel esaslar değıştirilme-den, yapılacak bir takım yeniliklere bağlamaktadır.

Banarlı, Türk Müslümanlığı üzerinde ısrarla dururken, İslâm dîninin millî bir tarzda nasıl yaşanması gerektiğini değışik ve ilgi çekici örneklerle anlatır. “Millî ve dîni îman”dan sıkça bahseder; hatta bâzı “millî ahlâk ve an’anelerimizi günün medenî îcaplarıyla birleştirerek ihya etmemiz” (s.255) gerektiğine vurguda bulunur. Taassuba karşı gelirken, millî iffetlerini koruyan kadınlarımızın ör-tünme ve çıplaklıkta aşırıya gitmemelerini, “millî ve târihî kıyâfetle-rin modernize edilmelerini” (s.54) ister.

İslâm’ın temelindeki ve Türk’ün millî hasletindeki hoşgörüyü göz ardı ederek halka sâdece cehennem ateşinden söz açan bâzı vâiz ve hocaları eleştirir; ezanın güzel sesle, millî mûsikîyle okunması lüzûmuna işâret eder ve “İslâmları ibâdete dâvet eden ezanın beste-lenerek, yâni mûsikî ile birleştirilerek terennüm edilmesi, Türk Müs-lümanlığının eseridir.” (s.103) der. Bütün bu dîni konulara, teması-na dayanarak Banarlı’nın, dindarların iyi bir aydın, aydınların da iyi bir dindar olmaları, dolayısıyla ilim ve îmânî berâber yürütmeleri gereğine dikkat çektiğini söyleyebiliriz.

Hocaların hocası, din dışı konularda, sosyal meselelerde de mil-lî vasıflarımızın ön planda tutulmasını arzular; nasihat, teşhis ve hükümlerinde çok sâmi ve gerçekçi olduğunu hissettirir: Futbol maçlarında küfür ve hakâret edilmemesi (s.272, 290), küçüklerin, büyüklerinin yanında sigara içmemesi (s.296, 297), yılbaşı sebebiyle çamların kesilmemesi (s.301), sadakanın, yardıma muhtaçlara veril-mesi,

dilencilere verilmemesi (s.277, 281), mâzimizin küçük düşü-rülmemesi (s.377), karı, kocanın iyi geçinmesi ve berâberliği (s.358), hocalığa itibar edilmesi (s.376), uydurma dile değil, yaşayan dile önem verilmesi (s.387), eski şiirimizin sevdirmesi (s.268), akade-mik hayâtın öneminin kavranması (s.413) gibi hususlar zarif ve akıcı bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Îman ve Yaşama Üslûbu'nda bugün de geçerliliğini ve değerini muhafaza eden fikirler mevcuttur. Hocanın mütefekkir tarafını orta-ya koyan bu fikirler, ayrı bir araştırma konusudur. Biz bu yazımız-da Banarlı'nın adı geçen kitabını "millî" kelimesinden hareketle in-celedik. Şuna şahit olduk ki kıymetli edebiyat târihçimiz ve müte-fekkirimiz "millî dehâ" gibi ilgi çekici, az kullanılan veya kendisine has olan sözlere yer vermiş; nice değer ve unsurların millîlik vasfını kuvvetlendirmiştir. Türk kültür ve medeniyetine hayranlığını diğer eserlerinde olduğu gibi bu yazılarında da özellikle "millî" kelimesi-ni sıkça kullanarak dile getirmiş; milliyetçilik duygularını dâima canlı tutmanın gayreti içinde bulunmuştur. Türk milletini ebediyete kadar uyanık, çalışkan, hem muhafazakâr, hem ileri görüşlü kılmak için çabasını esirgemeyen aydınlar ve mütefekkirler arasında önemli bir yeri olan Nihad Sâmî Banarlı her zaman rahmetle anılacaktır.

Kültür Köprüsü

Kemâl Y. Aren

“G”İDEMEDIĞİN YER SENİN DEĞİLDİR”

Şu sıralar televizyon kanallarının birinde “KÖPRÜ” adlı bir dizi film gösteri-liyor; çok güzel, muhtevâlî bir film.

Orada sık kullanılan bir söz: “Gidemediğin yer senin değildir.”

Erzincan yakınlarında, Karasu Nehri üzerine yapılması iste-nen köprü bu gerekçeye bağlanıyor:” Gidemediğin yer senin değil-dir”

“Yer” kavramını genişletip, ‘giremediğin zihin, ulaşamadığın insan da senin değildir.’ diye düşünüyorum.

İnsana, insanın zihnine, idrâkine ulaşmanın yolu da muhak-kak ki kültürle olur. Kültürün, uzunlu-kısalı pek çok târifi yapılmış, ama en kestirmesi, gâliba, ‘bilgi birikimi’ olsa gerek!

Bu birikimin insandan insana, nesilden nesile aktarımı millet bünyesinde devamlılığı sağlar. Devamlılık, milletler için şarttır. Dün sâhip olduğu değerleri bugüne taşıyamayan milletler KÖKSÜZLÜK illetine yakalanmışlardır. Yahyâ Kemâl:

“Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;

Derler: İnsanda derin yaradır köksüzlük

Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.”

dedikten sonra, tarifsiz bir acıdan söz ediyor:

“Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,

Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.

Rûh arar başka tesellî her esen rüzgârda.

Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda!..”

Kökü toprakta kalıp, kendi kesilmiş ağaç olmak!.. Ondan sonra esen her rüzgârda tesellî aramak ve artık o topraklarda doğmadığı-mız için hayıflanmak!.. Ne acı!..

Peki, çâre?..

Çâre, asırlar boyunca milletin beyninde oluşmuş bilgi, görgü ve becerileri yaşanan zamâna taşıyacak bir vâsıtaya sâhip olmaktır. Bu da Kültür Köprüsü’dür.

Kültür Köprüsü

Bu ifâde, 1985 yılında, merhum Nihad Sâmi Banarlı’nın elli do-kuz makalesinin toplandığı kitaba ad olarak kullanılmıştı. Seçilen yazılar,

günümüz Türk insanının geçmişi ile kurabileceği gerçek kültür köprüsü mâhiyetinde idi. Kitabın takdim yazısında rahmetli Nermin Suner Pekin hanım, Banarlı'yı: "Gerek hocalığı, gerek ders ki-tapları ve edebiyat târihçiliği ile Türk kültürünün gençlere tanıtılmasında büyük vazîfe görmüş îmanlı ve vefakâr bir vatan evlâdı idi." cümlesi ile tanıtır. Nihad Sâmî Hoca'yı böyle yâdetmek bir kadirşinaslıktır. Bu, her iki güzel insana Rabbimden rahmet niyâz ederim.

Efendim, 1950-1980 arasında lise tahsili yapanların hemen ta-mâmı edebiyatı Banarlı'nın ders kitaplarından öğrenmişlerdir. Bu kitapların emsallerinden çok açık bir üstünlüğü vardı. Bu yüzden okulların edebiyat grubu öğretmenleri- eğer ideolojik bir saplantıya yakalanmamışlarsa- mutlaka bu kitapları ders aracı olarak seçerler-di.

Ne idi bu üstünlük denilecek olursa:

- 1- Seçilen metinlerdeki Türkçenin güzelliği,
- 2- Türk rûhunu ve düşüncesini işlemesi,
- 3- Metin işleme sorularında ve verilen ödevlerde, milletimizin dün-bugün-yarın tefekkürünün vurgulanması, v.b. diyebilirim.

Bu ders kitapları üzerinde ağırlıklı olarak duruşumun sebebi, o kitaplar lise müfredâtından kaldırıldıktan sonradır ki gençler ara-sında ideolojik kamplaşmalar, köksüzlük ve en önemlisi dil zevk-sizliği had safhaya vardı.

Oysa ki Banarlı'nın edebiyat hocası olarak en mühim özelliği, ele aldığı şahsiyetlerin menfî taraflarını değil, olumlu yanlarını öne çıkarmasıdır. Düşünebiliyor musunuz, Mehmed Âkif'e büyük sevgi ve hayranlık besleyen bu insan, Fikret'in şairliğini övdüğü gibi oğlu Haluk'u da çocukluğu ile babasına zengin ilhamlar verdiği için se-vimli bulur ve "Haluk'un Hizmeti" (Kültür Köprüsü, 2. Baskı. S.287) diye makâle yazar. Bunu zikretmekten maksadım Hoca'nın milleti kamplara bölen değil, millî bütünlüğü sağlayan bir tefekkür adamı olduğunu göstermektir.

O, Türkçenin Sırları yazarı olarak bütün hayâtı boyunca doğru ve güzel Türkçeyi, beyaz Türkçeyi, Yahyâ Kemâl'in 'ağzımda ana-mın sütü gibi' dediği Türkçeyi öğretmeğe çalıştı. Bu emelinin ger-çekleşmesinde en mühim saha okullardaki ders kitaplarıydı. Ne ya-zık ki 80'li yılların başında bu güzelim kitaplar müfredattan çekildi. Bunun üzerine Kubbealtı Akademisi onun açtığı yolun devam et-mesi için Hoca'nın yazılarını, konferanslarını Nihad Sâmî Banarlı Külliyyâtı olarak çeşitli başlıklar altında kitaplaştırma yoluna gitti. Sebep olanlardan Allah râzı olsun.

Kültür Köprüsü'nün ikinci baskısı:

Ne var ki 1985'te ilk baskısı yapılan Kültür Köprüsü -ve diğerle-ri-zaman içinde yeni değerlendirmelere ve yeni tertiplerle topluma sunulmaya ihtiyaç gösterdi. Malûm, 'Hak ve hakikati zamânın id-râkine göre söyleyemezseniz gerekli kültür köprüsünü kuramaz, yeni nesilleri milletinize kazandıramazsınız.

İşte bu sebeple Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Ba-narlı Külliyyatı-2007'yi merhum Hoca'mızın 100. Doğum Yılı münâ-sebetiyle

yeni bir tertiple Türk irfan hayatına kazandırdı.

Bu çalışma içinde Kültür Köprüsü'nün 2. baskısını da Prof. Dr. Kâzım Yetiş beyefendi hazırlamış. Eserin ciddi bir emek mahsûlü olduğu ilk bakışta anlaşılıyor. Kitabı elime aldığım zaman “ama bu yeni bir kitap” dediğimi hatırlıyorum. Gerçekten de Kültür Köprü-sü'nün bu ikinci baskısı birinciden çok farklı. Bir defa Prof. Yetiş'in baş tarafta elli sayfaya yakın bir takdim yazısı var ki fevkalâde mü-him. Kitaba alınan yazıların tam bir değerlendirmesi mâhiyetinde. Araştırmacılara yeni bakış açıları kazandıracak, yeni ufuklar açacak nitelikte. Özellikle bu baskıda kitaba öncesinde bulunmayan yazılar alınırken konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmış.

Kafalardaki Anarşi

Söylenecek daha pek çok husus olmasına rağmen sözü kısa kes-mek için, yazımı Yetiş Hoca'nın takdiminin son iki paragrafı ile ve oradaki temennîye can ü gönülden katıldığımı belirterek bitirmek istiyorum:

“Kültür Köprüsü, bize sâdece geçmişte yaşamış, geçmişin sisleri arasında kalmış kişileri, edebî şahsiyetleri, olayları değil; o şahsiyetleri, onların eserlerini günümüze taşıyan; geçmiş yıllarda kalmış güzellikleri, bizim olan, bize âit, bizi anlatan değerleri bir hazîne arayıcısı titizliği ile bulup çıkararak, mânâlandırarak; günümüze taşıyıp yaşadığımız sıkıntıları, buhranları onlarla gidermeğe çalışan, millî geçmişi zamanın şartlarına göre izdivaç ettiren bir köprüdür. Herşeyin alt üst, karmakarışık, allak bullak olduğu bir dönemde umalım ki Kültür Köprüsü en azından zihinlerimiz-de her şeyi yerli yerine oturtsun.

Kafalardaki anarşiyi gidersin.”

“Türkçenin Sırları”nı düşündüren adam

Doç. Dr. M. Mehdi Ergüzel

“Şimdi sen mâdem ki bu târihin çocuğusun, eski zafer ve şeref asırlarının bugünkü evlâdısın; atalarının sana mîras bıraktığı her güzel şeyi seveceksin! Ataların bize mîras bıraktığı en güzel iki şeyden biri bugünkü Türk vatani ise ikincisi Türkçe'dir..”

Nihad Sâmî BANARLI

Tanpınar'ın Haşim için söylediğini ben Nihad Sâmî Bey için söylemeliyim; “Bizim nesil edebiyat dünyâsına Banarlı'nın yıldızı altında girdi.”

Lisede onun edebiyat kitaplarını okumuş ve sevmiştik. Metinler güzeldi, sorular düzgün ve düşündürücüydü. Belki hepsinden önemlisi; Türklük duygusunu “Türk'ü sevmeyi öğreten bir üslup” kullanmasıydı. Ama bu üslup, bağırıp çağırmayan, nutuk atmayan zarif ve millî bir üsluptu.

1907 doğumlu Nihad Sâmî Bey'in edebî bilgilerle ilgili kitapları daha 35 yaşlarında iken bütün ülke sathında yayılmaya başlamış ve okunur olmuştur. Destanlar çağından son devirlere kadar Türk mil-letinin Türkçe ile ne hârikalar meydana getirdiği ve bu eserlerin edebî özelliklerini anlatıp sevdirdiği bu kitaplar yarım asra yakın bir süre iki üç neslin edebiyat zevkini beslemiş, Türklük duygusunu zenginleştirmiştir.

Çeşitli vesilelerle dile getirmekten zevk aldığı Türkçenin “Ana-dolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde” asırlarca işlene işlene kemâle eren ve İstanbul'da zirveleşen güzelliğini ondan dinlemek şansını da bul-duk. 1968 Kasım'ı Yahyâ Kemal'in vefâtının 10. yılıydı ve Banarlı Hoca Çapa Yüksek Öğretmen Okulundan yeni emekli olmuştu, fa-kat konuşma davetlerine icâbet ediyordu. Kendisini ilk defa orada dinlemiştim. Neredeyse 40 yıl olmuş. Lise son sınıftaydık, üniversi-teye hazırlanıyorduk. Anadolu'nun 70 değişik öğretmen okulundan seçilerek gelmiş gençler kitaplarını okudukları adamı kürsüde görü-yor ve dinliyordu.

Tâne tâne konuşuyor ders anlatır gibi sâkin, sâde kendisine has bir âhenkle Yahyâ Kemal'i tanıtıyordu. O, Yahyâ Kemal'in en yakın arkadaşlarından biriydi. Onun eserleri hakkında, asıl kaynağından en sahih bilgilere sâhip olmanın imtiyâzını taşıyordu. Üstâdı Yahyâ Kemal'e, Banarlı kadar sâdik ikinci bir edebiyatçı, araştırmacı var mıdır? Banarlı, Yahyâ Kemal'in sağlığında kitap hâlinde görmediği bütün eserlerini gün ışığına çıkaran, titiz bir dikkatle hepsini edebi-yat âlemine sunan çalışkan bir adamdır. Yahyâ Kemal Enstitüsü'nü kuran, yaşatan sonrakilere emanet

eden odur.

Banarlı Hocayı, Enstitünün de bulunduğu Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı çatısı altında muhtelif vesîlelerle dinledik, is-tifâde ettik. Türkçe zevkimizi geliştirmeye çalıştık.

Banarlı, Yahyâ Kemal'e vefâsı ve onu Türk milletine bütün eserleriyle tanıtmasının yanı sıra kendi edebiyat târihçiliği ve yazarlığı ile de müstesna bir şahsiyettir. Yazılarının başlığı bile hâfizalardan silinmeyecek kuvvettedir: Millî Romantizmin İdrâki, Millî Karakter Terbiyesi, Sürü Psikolojisi, Çalışma İnkılabı, Kelimelerin Tadı, Keli-melerin İzdivacı, Fethedilmiş Topraklar Gibi, Türkçenin Gül Bahçe-leri...

Sayısı 500'ün üzerinde olan, vefâtından sonra on kitap halinde yayınlanan makâle ve denemeleri, kültür ve edebiyâtımızın, cemi-yet hayâtımızın neredeyse bütün konularına yönelmiş gibidir. Yah-yâ Kemal'den sonra, en çok Mehmed Âkif ve İstiklal Marşı üzerinde yazıları olan Banarlı'nın edebiyat târihçiliği, zâten başlangıçtan yir-minci asra kadar bütün dönemleri, yazar ve şâirleri incelemektedir.

Ama onu günümüz çocuklarına kadar asıl tanıtan ve sevdiren eseri Türkçenin Sırları'dır. Bu kitap Türkçe adına endişelerin dile ge-tirildiği bir millî hassasiyetler yumağıdır.

Yazar, hayâtını adadığı güzelim Türkçenin düşürülmek istendi-ği duruma isyan etmekte ve bütün aydınları "Samimî bir Türkçe sevgisi" etrafında meseleye sâhip çıkmaya çağırılmaktadır.

Türkçenin Sırları "Türk dilinin nice güzelliklerini, üstünlüklerini, inceliklerini ahengini, ne kadar asıl ve büyük bir milletin dili oluşundaki göğüs kabartan yücelikleri sayfalarında toplayan", son elli yılın gençleri ve okumuşları üzerinde derin tesirler bırakmış, âdetâ klasikleşmiş bir kitaptır.

Hâlit Ziyâ'nın 1. Türk Dili Kurultayı'ndaki konuşmasına başlar-ken söylediği "Ben Türkçenin ezeli bir âşıkıyım, hepimiz öyle değil mi-yiz?" sorusuna en güzel cevaplardan biri bu eser sayılmalıdır.

Banarlı, Türkçenin buhranlı mâcerâsına, yanlış ve metotsuz, ilim dışı dil tutumlarına dikkat çekerken "milletimizin ve milliyeti-mizin dayandığı her mukaddesi yıkmak isteyenleri" de teşhir et-mekte, kalem ve fikir erbabını uyarmakta, doğrularda birleşmeye dâvet etmektedir.

Türkçenin Sırları'nı düşünen ve düşündüren Nihad Sâmî Bey, dilimizin imparatorluk dili olmanın şeref ve gururu ile fethedilmiş kelimeler kazandığı asırlar içinde zenginleştiğini anlatır ve şöyle der:

"Kelimeler üzerinde oynamaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Çünkü; kelimeler milletindir... Şu fâni dünya saâdetleri içinde hiçbir şey aziz Türk çocuklarına Türk dilini öğretmek kadar güzel bir hizmet değildir... Çünkü diller milletlerin en aziz, en tılsımlı, en kıymetli servetleridir..."

Banarlı bu eserinde "...çağların emeği ile böylesine güzel ses ve mânâ kazanmış kelimelerin neden şu veya bu hoyratlıklar içinde ziyan edilmeme-si lâzım geldiğini " anlatır. Türkçe'nin "şiiri yalnız sazla değil dilin ken-di mîmârîsi içinde mûsikî ile söyleyen bir milletin lisânı olduğunu" belir-tir.

Ona göre "...bir târih boyunca işlene yontula güzelleşmiş, halk şiiri-

ne, âile harimine, millî vicdâna yerleşmiş kelimeleri sevmemiz, anlamamız ve korumamız tabiidir. Öyle kelimeler, dillerde efsanenin nisan yağmurundan düşen damlaları sedef içinde saklayıp işledikten sonra iri ve parlak inciler hâline koymasına gibi zamanla ve sabırla işlenmişlerdir. Bu hâlis incileri bir takım incik boncukla değiştirmek en azından incideki kıymeti anlamamaktır..”

Nihad Sâmî Banarlı, 20. asır Türkiye’inde yetişen vatan evlatlarına Türkçe’nin zevkini tattıran, onları edebiyat târihimizin zirve eserlerine yönlendiren, millî gurûru okşayan yorumlarıyla güven duygularımızı geliştiren mümtaz bir şahsiyettir, seviyeli düşünen bir fikir adamıdır.

Nihad Sâmî Bey’i doğumundan 100. yıl sonra vefâtının 33. yılın-da rahmetle anarken, bugünün gençlerine “Bir dil nasıl sevilir ve yüceltilir ?” sorusunun güzel bir cevabı olan aşağıdaki satırları yeni-den düşünmeye ve onu diğer eserleriyle birlikte sürekli gündemde tutmaya dâvet ediyorum:

“Türk Dili bugünkü Türkiye topraklarına eski Asya ülkelerimizin hür ufuklarla çevrili bozkırlarından kopan hür ve erkek sesli bir mûsikî ile gelmiştir. Bu sebeptendir ki Türkiye Türkçesinde eski bozkır sesleri ve İdil ırmağının akışından yükselen sesler vardır.

Fakat onda bu kadim sesler yanında Nil nehrinin taşkınlığı da seslenir, Dicle’nin, Fırat’ın Tuna’nın, Meriç’in ve Anadolu ırmaklarının akışları da...

Türkiye Türkçesinde Karadeniz kıyılarının poyraz rüzgârı kadar canlı, çevik ve çabuk sesleri de vardır, Adalar denizi sâhillerinin lodosu, zeybek mûsikîsi ve efe raksı gibi heybetli ağır ve ufukları doldurucu sadâları da...

Aynı dil, Tanrıdaki rüzgârlarının uğuldayan seslerinden ne kadar hâ-tıra saklıyorsa, Macaristan ovalarında dünyâya Türk gücünü tanıtmak isteyen Sultan Süleyman ordusunun hür davullarından da o kadar heybet ve hâtrayla yüklüdür..”

“Kültür Köprüsü” üzerine

M. Nihat Malkoç

Köprü, maddî anlamda iki karşı kıyıyı birbirine bağlayan bir râbitadır. Köprüler kopuk yakaları birbiriyle birleştirirler. Bu şekilde insanlar rahat bir biçimde gidiş gelişlerini gerçekleştirirler. Böylelikle dostlar birbirle-riyle kavuşurlar. Güçler bir ve berâber oldukça emniyet hâsıl olur. Mâlum olduğu üzere, ayrılık hayra alâmet değil hiçbir zaman... Bu hususta “Birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır” ilâhi hakikatini göz ardı etmemeliyiz.

Köprüler ayrılıklara ‘dur’ diyen, kavuşmaları sağlayan maddî vâsitalardır. Köprü olmayan yerlerde birlik ve berâberlik sağlanamaz. Parçalanmış güçler güç kaybını da berâberinde getirir. İşte öy-le de mânevî ayrılıkları izâle eden köprüler de vardır hayatta. Bun-lar gönülleri birbirine bağlayan ve tek yürek olmayı sağlayan vâsita-lardır. Milletlerin geçmişle olan bağlarını berk tutan bu mânevî köp-rüler, maddî köprülerden daha lüzumludur.

Son yüzyılda milletler büyük bir değişimin ve dönüşümün ari-fesindedir. Dünle bugün birbirinden hayli uzaklaştırılmıştır. Bu ‘de-deyle torunu birbirini anlamaz, tanımaz ve kabul etmez’ hâle getir-menin planlı bir sonucudur. Türk milleti üzerinde oyun oynayan ve çıkar siyâseti güdenler, kültürel değerlerimizi unutturup mânevî bağları tek tek koparmanın çirkef mücâdelesini vermektedirler. Ne yazık ki bunda da bir hayli yol almışlardır. Türk milleti târihinden ve kültüründen koparılmış, sünî bir târih ve kültür oluşturulmuş-tur. Binlerce yıllık medeniyet, popüler kültüre kurban edilmiştir. Milletimizin hâfızası, genlerimizle uyuşmayan, yeni ve gayri millî bir kalıba koyularak hilkat garîbesi bir kombinezon oluşturulmuştur.

Nihad Sâmi Banarlı, bence gelmiş geçmiş en iyi edebiyat târihçi-lerinden ve kültür adamlarındandır. Bu değerli şahsın kaleminden çıkan Resimli Türk Edebiyatı Târihi isimli eserin emsâli yoktur. Ya Türkçenin Sırları’na ne dersiniz? Ben Banarlı’nın her eserini büyük bir güvenle ve beğeniyle okumuşumdur. Okurken ‘acaba’ sözü aklı-ma gelmemiştir hiçbir zaman. Çünkü mâziye dâir kültür coğrafyası-nı onun gözüyle temâşâ etmek sağlıklı netîcelere varmamı sağlamış-tır hep... Banarlı, beni yanıltmamıştır. Beni, ceddimin onlarca asırlık katıksız değerlerine götürmüştür. O, her zaman kültür emperyaliz-minin karşısında olmuştur.

Kıymetli edebiyat târihçisi ve kültür adamı Nihad Sâmi Banar-lı’nın

yıllar evvel okuduğum Kültür Köprüsü adlı kıymetli eseri, mâ-nevî köprüleri atılmış bir neslin geçmişiyle yüzleşmesini ve bin yıl-lık kültürel değerleriyle buluşmasını sağlıyor. Kitapla ilgili olarak ifade edilen şu tanıtım sözleri bunu teyit eder niteliktedir: “Süley-man Çelebi’den Nef’i ve Şeyhi’ye; bütün yönleriyle fetih hâdisesi, Fâtih ve fethin mânevî mîmârlarına; Fuzûlî’den Bâkî ve Nedim’e; şâir/sanatçı kim-liklerinin yanı sıra pek bilinmeyen insânî taraflarıyla Erzurumlu Emrah’-tan Ziyâ Paşa, Abdülhak Hâmid, Nâmık Kemal ve Tevfik Fikret’e; Yahyâ Kemal’den Süleyman Nazif ve müstesna bir yer ayırdığı Mehmed Âkif’e; Türk dostu şarkiyatçıların portrelerinden Gandhi’ye kadar uzanan kuşatıcı bir bakışla Nihad Sâmî Banarlı; asırlar evvelinden günümüze uzanan bir ‘Kültür Köprüsü’ inşa ediyor.”

Kültür Köprüsü’nden geçenler, yâni bu kıymetli eseri dikkatle okuyanlar, bugünle dün arasında sağlıklı mukâyese yapma imkânı-na kavuşacaklardır. Zîra bu eserde ifade edilenler, milletimizin nasıl bir kültürel zenginlikten geldiğini açıkça göstermektedir. Şuurlu okuyucular bunu rahatlıkla görecektir. Aynı zamanda damarla-rımızda zehir misâli dolaşan bugünkü kozmopolit kültürün ne ka-dar zayıf ve bizden uzak olduğunun farkına varacaklardır.

Bu eser kültür ve medeniyetimizin bir çeşit hakikat pazarı hük-mündedir. Bu pazardan alışveriş yapanların bozuk ve hileli mal alma ihtimalleri yoktur. Onlar pazardan eve dönünce ağır sözlerle söylenmeyeceklerdir. Aksine gerçeğe sahteyi ayırt edip bugüne ka-dar kandırılmış, uyutulmuş olmalarının farkına varacaklardır. Geç de olsa basîret gözleri açıldığı için Banarlı’ya duâ edeceklerdir. Aynı zamanda cedleriyle bir kez daha gurur duyacaklardır. Göçebe diye yutturulan ve aşağılanan milletimizin aslında çok büyük bir kültür harmanı ve dağarcığı oluşturdukları gerçeğini bizzat örneklerle gö-receklerdir.

Banarlı’nın bütün yazıları zengin bir içeriğe sâhiptir. Çünkü o, çok zengin bir entelektüel birikimi olan ender aydınlardan biriydi. Kültür Köprüsü Banarlı’nın vaktiyle değişik dergi ve gazetelerde ya-yınlanan yazılarından oluşturulmuştur. Bu yönüyle bir çeşit derle-medir. Mevlâna Celâleddin Rumî, Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Bâkî, Nedim, Nâilî, Emrah, Ziya Paşa, Namık Kemal, Muallim Nâci, Re-câizâde Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Yahyâ Ke-mal, Mehmed Âkif Ersoy, Abdülhak Şinâsi Hisar, Reşat Nuri Gün-tekın, Orhan Seyfi Orhon, Fâruk Nâfiz Çamlıbel gibi onlarca isim bu eserde bir kuyumcu titizliğiyle işlenmektedir. Onların millî kültürü-müze katkıları örneklerle sıralanmaktadır. Bunlarla Osmanlı’nın ve onun devâmı olan Türkiye’nin kültür ve medeniyet haritası çizil-mektedir.

Bu kıymetli eserle, ana sütü gibi ak ve bizden olan kültür mîrâ-sımız, içinden çıktığı topraklara, yani evine döndürülerek öz evlat-larıyla buluşturulmaktadır. İlk baskısı 1985 senesinde yapılan ve zaman içerisinde değişik yayınevleri tarafından yayınlanan bu kıy-metli eseri son olarak Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı yeni bir anlayışla, Kâzım Yetiş’in uzun ve tafsilatlı takdimiyle 560 sayfaya çıkararak ikinci kez

neşredip, gençlerin ve kendini aydın sayanların, bu yolda yürüyen çilekeşlerin hizmetine sunmuştur. Bu Kùltür Köprüsü'nden her aydın mutlaka geçmelidir. Bu eserin ol-madığı kütüphâne kanımca eksiktir.

Banarlı'nın edebiyat sohbetleri

N. Hilâl Ünlü

Kader, Türk Milleti'ne başka milletlerde kolay kolay bir arada bulunmayacak bir-çok iyi nitelikler vermiş. Dünyâda birçok millet var.

Fakat, medeni-yet seviyesine ermiş kaçını sayabiliriz? Bir Türk olmak sebebiyle bu cümleleri kurmuyorum. Herhangi bir millettten olabilirdik. Bunu biz seçmedik. Lâkin, âit olduğum milletin hâiz olduğu vasıfları düşün-düğümde içimi bir coşku kaplıyor.

Târihin en eski çağlarından bu yana var olan ve büyük bir me-deniyet kurmuş olan Türk Milleti, kurmuş olduğu büyük medeni-yetle birçok üstün niteliği de üzerinde taşımıştır.

Millet olma özelliğinin en vazgeçilmez şartı olan dil, büyük mede-niyetler kuran milletler için büyük önem taşır. Böyle milletlerin dili, bir imparatorluk dili vasfına kavuşur. Böyle dil, büyük eserlerin dili olur, büyük ve sağlam edebiyatlar kurar, büyük sanatkârlar yetiştirir.

Bir medeniyetin dili, kilometrelerce yayılır, zenginleşir, beslenir, kıymeti artar, milyonların ortak anlaşma vâsıtası olur.

Türk Milleti işte böyle büyük bir şansa sâhip bir millettir. Türk-çe, bir medeniyet dilidir. Bu dille kurulan edebiyat, medeniyetin edebiyâtıdır. Eserleri klasikleşmiştir. Sanatı, zirveye çıkmıştır.

Her Türk bütün bu mezîyetlerin farkında olmalıdır. İmparator-luk oluşumuz geride kalsa bile hâlâ büyük bir mîrâsın sâhipleriyiz. Bunu bilmemiz gerekmektedir.

Fakat hazin olan bir durum vardır ki, kendi içimizde kendimize yabancı oluşumuz... Özellikle de aydınlarımız açısından durum böyledir. Türk münevveri, kendi milletinin sâhip olduğu hazînenin farkında olmamakla birlikte kendi milletinin her şeyine uzaktır. Gerçekten içler acısı olan bu durumun elbette birçok sebebi vardır. Kendi diline, edebiyâtına, sanatına, kültürüne yabancı duran mü-nevver bir millet için ne acı bir durumdur. Bu konu kanayan yara-mızdır. Köklerinden, temelinden koparılmış, Türk Milleti'nin karak-teriyle, özüyle bağdaşmayan birtakım fikirlerin, zihinlerini kapladığı aydınlarımız, gerçekleri görememekte ve kendi milletine dışarı-daki düşmandan daha çok zarar vermektedir. Bu zararları telâfi et-mek ne derece mümkün olur bilinmez, ama yaradana şükretmek gerekir ki milletini anlayan, onunla ters düşmeyen münevverlerimi-zi de tâlih yetiştirmiştir.

Nihad Sâmi Banarlı, bu insanlardan biridir. Onu okudukça bir Türk

münevverinin nasıl olması gerektiğini görüyoruz. Kendi kül-türünü, dilini ve sanatını gâyet iyi bilen, anlayan, bunların her yö-nüyle araştırmasını yapan, milletini tatmin eden tam bir aydın.

Onun birçok eseri var. Benim üzerinde duracağım eseri, farklı yerlerde yayımlanmış yazılarının toplandığı Edebiyat Sohbetleri'dir.¹¹

Okurken kalınca bir kitap olmasına rağmen okudukça Nihad Sâmî Banarlı ile bir kır kahvesinde çay içip sohbet edermişçesine lezzet aldım.

Bir edebiyatçı olmama rağmen bilmediğim, düşünmediğim, düşünüp de bulamadığım ne çok şey olduğunu anladım. Bakış açım genişledi; kültürümü seviyordum, milletimi seviyordum; bu sefer onları gerçek mânâsıyla anladım, hazmettim. Sanırım aydının en büyük vazifesi de bu olsa gerek.

Banarlı, yazılarında yıllardan beri kanayan yaramıza parmak basıyor, Türk târihini kendi tabî büyüklüğü içinde, yalansız ve yanlışsız tanıtmamız gerektiğini söylüyor.

Günümüzde edebiyatçı ve târihçi olup da kültürümüzü kasten gençlere yanlış öğreten, karalayan insanların var olduğunu görüyor ve biliyorum. Banarlı'nın yazıları beni hüznlendirdi. Zira bir mil-letin kendi evlâdının kendisine bu denli yabancı düşmesini, kendi edebiyâtını ve târihini karalamasını zihnim anlamıyor, vicdânım kabul etmiyordu.

Banarlı da bunların farkında ve şu soruyu soruyor: "Her Türk çocuğu tarafından bilinmesi lâzım gelen bir kültür şimdi nasıl târihin ve cehâletin nisyan uçurumunda bırakılabilir?" (s.43)

Çünkü bizim bu kendimize cephe alışımız dünya târihinde tektir.

Banarlı, yazılarında özellikle dil mevzusu üzerinde duruyor. Bu-nun sebebi bir medeniyet dili olan Türkçe'nin , korunması, yaşatılması ve ona karşı yapılan bilinçli saldırıların durdurulması gereğidir.

"Diller ve edebiyatlar, önce mektepler vâsıtasıyla, sonra bütün hayat boyunca, bir milletin yeni nesillerinde sâdece bir dil ve sanat kültürü uyan-dırmakla kalmaz. Aynı zamanda büyük bir millî terbiye, bir millî gurur, hatta bir millî güven ve karakter yaratır." (s.91)

"Yeryüzünde durmaksızın dil ve edebiyat değiştiren millet, derin esefle söyleyelim ki, yalnız Türk milletidir. Bu garip alinyazısı ise millî tâlihlerin en kötüsü olmuştur." (s.91)

Büyük bir zevkin ürünü olan Türk Edebiyatı da ne yazık ki karalanmaya, yok farzedilmeye millî değilmiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda Banarlı, tatmin edici açıklamalar sunuyor. Özellikle on iki asırlık bir devrede sevilmiş, beğenilmiş, yazılmış, büyük ustalarını çıkarmış Divan Edebiyatı, millî edebiyat değilmiş, gereksizmiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

"Divan şiiri gibi münevver Türk ataları tarafından tam yedi asır sevilmiş, beğenilmiş, üzerinde heyecan duyulup yaşanmış ve yaşatılmış olan bir edebiyat bir milletin hiç olmazsa, mekteplerinde küçük düşürülmemeli-

¹¹ Banarlı, Nihad Sâmî; Edebiyat Sohbetleri, Kubbealtı Neşriyatı no:2/1, 3.bas. İst., 2005 3.bas.

dir.” (s.83)

“Millî dil, dar ve mahdud bir kelime taasubu değil, bir millî söyleyiş hâdisesidir.” (s.4)

Bugün en az 12 asırlık yazılı Türk edebiyâtı eserlerine harcanan Türk emeğini, Türk zevkini, Türk duygu ve düşüncesini hiçe saymaya hakkımız yoktur. Yeni Türk Edebiyatı, Halk edebiyatı ve Divan Edebiyatı olarak kendi klasiklerini, kendi târihî-içtimâî devirleri ve şartları içinde, kendi estetiği ve kendi değerleriyle tanımaya mecburdur.” (s.5)

Banarlı, Divan Edebiyatını karalayanlara gereken cevâbı vere-rek, bir aydın olarak kültürüne en büyük hizmeti görüyor.

Şiire güzellik veren vezinlerin en güzeli olan aruzu küçümse-yenlere ise şunları söylüyor:

“Aruz vezni, Türk Edebiyatında, daha birçok edebiyatlarda olduğu gibi alelâde bir ölçü gibi kalmamış, şiirimizin en büyük şâirleri tarafından büyük zevkle işlenerek Türk şiirinin ve daha mühimi Türkçenin notası olmuştur.”

“Şiirde vezin, hecelerın sayılarına göre değil de seslerine göre ayarlandığı ölçüde vezindir. Yâni ancak o zaman bir mûsikîdir. Ve ancak o zaman, kulaklarda hatta gönüllerde yer eden ebedî mısralar söylenebilir. Çünkü gerçek şiir mısra’ı, hakikatte, mısralaşmış bir melodi’dir.”

“Aruz, hakikatte bir Arap veya Acem vezni olmak mânâsını çoktan kaybetmiştir. Aruz, hakikatte şiirlerini dillerindeki hecelerın ses ölçülerine göre terennüm eden mütekâmil lisanların veznidir. Lisanımızın ahenk sınırları arasında aruz anlayışının ihmal kabul etmez bir ehemmiyeti vardır. Çün-kü ses güzelliği davası, Türkiye Türkçesi’nin en sevgili meselesidir.” (S.71)

“Türk aruzu diyoruz. Bu vezin, Türkiye Türkçesi’ndeki karakteristik hecelerın sayılarına göre değil, seslerine göre ayarlanmış ve bugünkü üstün kıvamına tam 1000 yılda ulaşmış, tamâmiyle millî bir vezindir.” (s.73)

Tamâmiyle millî bir vezin olan aruz, Türk şâirlerinin kendi hislerini terennüm ederken, ilk başvurdukları vezin olmuştur. Aruz, âdeta şiiri besteleyerek, yazmaktır. Banarlı, Atatürk’ün ölümünden sonra yazılan ağıt, mersiye türü şiirlerin güzellerinin aruzla yazıldı-đını hatırlatıyor.

“Atatürk’ü kaybettiğimiz anlardaki mühim bir kısmı Türk şiirinin, aruz vezniyle seslenmiş olmasıdır. Onun için yazılan en kuvvetli mâtem şiirleri, aruzun saziyle ağladı. Hatta bir zamanlar, millî bir heyecanla aru-za veda ederek şiiri yalnız hece ile seslendirmeyi ülkü edinen ve millî edebiyat cereyanımızda adları “Hececi” ye çıkmış şâirlerimiz bile bu büyük mâtem gününde kendilerini aruzun kollarına, feryatlarını aruzun tellerine bıraktılar, elemlerini bu “eski dost” la birlikte söylediler.” (s.68)

Ne yazık ki günümüz gençleri aruzu bilmemektedir. Sâdece gençler değil, edebiyat mezunları ve edebiyat öğretmenleri de dâhil olmak üzere konuyu iyi bilmesi gerekenler bile bu vezne yabancı ve bâzıları bu vezne düşman gözüyle bakmaktadırlar. Bütün bunlar dildeki kopukluktan kaynaklanmaktadır. Aruzun zevkinden uzak nesiller ne yazık ki, kendi sanatını tanımamaktadır.

“Klasik şiir, şiir olmaktan başka, vezinli, kâfiyeli, şekilli oluş gibi

sese, mûsikîye âit birtakım imkânlarla, birtakım yardımcı ve bütünleyici ses un-surlarına sâhiptir. (S.63)

Herhangi sağlam bir dil ve sanat kültüründen uzak bırakılan bugünkü nesil için eski şiiri okumak gerçekten müşküldür. Aruz bilmeyen, lisânımızdaki uzun heceli kelimelerin hemen hepsini yanlış okuma ihmâline uğramış vezinsiz, şekilsiz, notasız bir nesil yetiştirdik. Asil Türk çocuğu buna rağmen milliyetimizin şiirdeki zafer sayfalarına özleyiş duyuyor.”

Gençlere millî sanatlarımızı öğretmek zorundayız. Çünkü sanat, bir milletin terennümüdür. Kendi eserinin yanında kılı kıpırdama-yan milletin feryâdına, sevincine, özlemine kulak tıkar, onu anla-maz ve boş gözlerle bakar. Hâlbuki, millî sanat eserleri gençlerin sırtını millete dayandıracaktır. Yıllarca kökü kurutulmaya çalışılmış, hayâtını, fikriyâtını, muhayyilesini yabana atan; yürüdüğü, ya-şadığı toprağın ve âit olduğu milletin kıymetini bilmeyen insanları-mız, gençlerimizi yanlış yönlendirdiler. Onları, millî olandan uzak-laştırmayı mârifet bildiler. Bu davranış hiçbir vicdana sığmaz, hiçbir anlayış bunu hazmedemez.

Oysa gençleri, geçmişlerinden koparmak, onları kültürlerine ya-bancı kılmak vatan hâinliğinden başka bir şey olamaz. Ne yazık ki Türk Milleti'nin dışardan çok içerde düşmanları var ve en büyük düş-manlar elbette ki millî olanla savaşanlar ve millî olanı yıkanlardır.

“Yıllardan beri Türk çocuklarını kelimesiz, lisânsız, edebiyâtsiz ve mâzîsiz bırakmak için elimizden gelen her şeyi yapan biz değil miyiz?

Bugün bir kısım Türk diplomatları bir gazete makâlesini yüzünden okuyup anlayamayacak duruma düşürülmüşse bunun kabahati onlarda mıdır?” (s.73)

“Şimdi birçok gençlerimiz, milletimizin bir târih boyunca yetiştirdiği edebî iftiharlarımızı, ancak bir akşam vuzuhsuzluğu ile, hayal meyal tanıyorlar. Yeni nesiller sistemli, muhâkemeli ve mukâyeseli bir edebiyat târihi kültüründen hemen tamâmiyle mahrumdur.” (s.40)

“Bir milletin mâzide çarpan kalbini, düşünen dimağını ve yaratan zekâsını tanımamak için bizim ölçümüzde ısrarlı bir küçümseme ve unutmaya hayâtına daldığı ise dünya târihinde görülmüş hâdiselerden değildir.” (s.40)

Bir milletin ilerlemesi için gençlerine kuvvetli bir şuur vermesi gerekir. Gençlik, geçmişinden aldığı yüksek şuur ile kendine güvenini kazanacaktır. İlerlemek, geçmişini yok farz ederek mümkün olmayacaktır. Banarlı'nın bahsettiği bu sıkıntı, günümüz için de geçerlidir. Ülkenin kalkınması ve ilerlemesi vatanını seven, onun değerlerini özümseyen, geçmişine düşman olmayan gençlik ile müm-kün olabilir.

“İçimizde, milletimizin mevcut âbidelerini yıkmak için değil, onların yanında yeni âbideler yüceltmek için kullanmalıyız.” (s.90)

“Biz yeni dünya atmosferi içinde, millî kültür nedir ve milletler nasıl bir dil ve kültür devamlılığı içinde yükselirler? Anlayışına olanca gücümüzle sarılıp vatanda gerçek kültüre dayanan bir hamiyet rûhunu hâkim kılmazsak, belimizi doğrultamayız.” (s.92)

“Bizim bir zamanlar dünyâya hâkim bir devlet ve medeniyet kurmuş büyük ve heybetli millet olduğumuzu çocuklarımız unutmamalıdır.” (s.408)

Banarlı, dil, edebiyat ve kültür gibi mefhumların millet için önemine değinirken, edebiyat üzerinde kuvvetle durur. Türk Ede-biyatının zenginliğini anlatmak için misaller sunar.

Kâfiye ve redifin dünya edebiyâtında eski Türk şiirinde parladığını, hiçbir edebiyâtın şark edebiyâtı kadar tabiatı dile getirme-diğini söyler.

Nitekim bahar şiirlerine, gül şiirlerine ve kar şiirlerine edebiyâ-tımızda çok sık rastlamak mümkündür. Yazılarında bu şiirlerden güzel örnekler sunuyor:

Erdî bahâr sen yine şâd olmadın gönül
Güllerle lâlelerle küşâd olmadın gönül”

Şeyhülislam Yahya;

Bülbüllerin ister seni ey gonce dehen gel
Gül gittiğini anmıyalım gülşene sen gel
Pâmâl-i şitâ olmadan iklim-i çemen gel
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

Nedîm;

Türk Milleti'nin şiirlerinde doğa güzellikleri ve sevgiliye dâir güzelliklerle ilgili anlattıklarını misaller vererek gösterir.

Banarlı, milletine inanmış bir insandır. Onun târihini de yürek-ten sevmiş ve hürmet etmiştir. Türk'ün târihinde yaptığı seferlerin her zaman istiklâl için yaptığını ve asla istilâ olmadığını vurgular. Özellikle günümüzde de devam eden tarih düşmanlığı, onun bu sözlerini doğrular derecededir. Çünkü milletimizin içinde, kendi târihine düşman gözüyle bakma hastalığına yakalananlar var. O, târihini iyi anlamış, ona batılı gözüyle değil, bir Türk gibi bakmış ve atalarının fetih anlayışını olması gereken yere oturtmuştur.

Banarlı, Divan Edebiyâtı'nı halkın anlamadığını söyleyerek, suçlayanlara şöyle cevap veriyor:

“Dünkü halk Türkçesi, aydınların dilinden tamâmıyla ayrı bir dil değildi. Hatta bu dil, öz dil olmak şöyle dursun, sâde lisan bile sayılamazdı. Okumuşların bildiği ve kullandığı nice kelime, terim ve deyim, halk Türkçesinde canlı ve yaygındı. Halk, kendi millî üstünlüğü altında bir imparatorluk devri yaşadığımızın farkında idi.” (s.268)

“Bugünün nice münevverlerine, bâzen, hiçbir şey söylemeyen bu mısralar, o çağların halkı için söyleniyor ve Türk halkı bunları anlıyordu.” (s.274)

Eskiden bugüne çok şey değişmiştir. Türk toplumu sâhip olduğu değerleri yitirdikçe, karakteristik özellikleri kaybolmuştur. Bugünün Türk'ü ne yazık ki geçmişimizi utandıracak durumdadır. Türk'ün sâ-hip olduğu iyi hasletler îmanından ileri geliyordu. Bu, yok olduğu için sanatta şâheserler yapamıyoruz. Nitekim Banarlı, konuyla ilgili şunları söylüyor: “Allahsız ve maddeci hilekârlığın dünyâyı sarmaya başla-dığı günlerden beri sanatta bir kabalık cereyânı var. Lisanda küfrü sanat; mûsikîde gürültüyü sanat, raksta hayvânî hareketleri sanat; resimde çirkinli-ği, acayıplığı ve boyacılığı sanat; hayatta bilgisizliği sanat ve her türlü eşya ve hareketlerde yontulmamışlığı sanat zannedenler oluyor”. (s.304)

“Zamânımızın bu çeşitten bütün sanatları, îman ışığından mahrum-dur. Sanatkâr, Allah’la zit gitmeye başladığı günden beri sâdece zebânî yapabiliyor.” (s.304)

Sanat da îman gibidir. Bir atalar mîrâsıdır. Doğuşunda Allah ve îman varsa, devamında da Allah ve îman bulunabildiği ölçüde sanattır.” (s.304)

Oysa dünyâda Müslümanlığı en güzel ve en doğru yaşayan biz-dik. Aslında hâlâ öyleyiz. Müslümanlığa dâir nice şeyleri millileştiren bir milletiz. Meselâ ezan ve minâreler.

“Ezânın kelime ve cümleleri Müslüman dünyâsındır ama... kendisi Türk’tür. Türk için ezan bir söz değil, bir sestir. Gök kubbesine doğru nârin minâreler yücelterek ezan davetlerini bir mûsikî ziyafeti hâline koyanlar, Türklerdir.” (s.298)

“İslâm dünyâsında hiçbir millet, hiçbir yerde ezânı, Türkler kadar anlamamış, ona lâayık olduğu güzel sesi Türkler kadar hiç kimse verememiştir.” (s.309)

“Bugün bile geçirdiği ve geçirmekte olduğu türlü sarsıntılara rağmen hakikî Müslümanlar en çok Türkiye’de yaşıyor.” (s.409)

Bu yoldan çıkarak “millileştirmek” bahsinde durur: “Bence en az millî olmak kadar güzel bir şey vardır: millileştirmek... Türk, yeni vatanın-da yalnız kelimeleri değil, şehirleri, taşları, toprakları Türk yapmıştır. Onun en büyük sanatı budur.” (s.326)

Din ve milliyet kavramlarına da değinen Nihad Sâmî Banarlı, bu iki mefhumu birbirinden ayrı görmüyor. Özellikle de Türk Milleti için bunlardan hangisi önemlidir diye soramazsınız. Zira Türk Milleti asırlar içinde dini ve milliyeti yoğurarak, hayâtının içine sin-dirmiştir. Artık o, tek bir renktir.

“Bizim milliyetimizi, dînimizden ve dînimizi milletimizden ayrı düşünmek yanlışır. Bilhassa Anadolu’nun fethi târihinden bu yana, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi’nde yaşanan gazâ, zafer ve yerleşme asırları Türklükle Müslümanlığı öylesine kaynaştırmış, bizim millet mîmârîmizi o kadar Müslümanlık harcıyla yoğurmuştur ki bu yapı, Türk taşıyla İslâm harcından yapılmış bir mâbed gibi yekpâreleşmiştir.” (s.314)

Geniş bir kültüre sâhip olan Banarlı, Türk’ü, Türk Milleti’ni en iyi anlayanlardan biridir. Özellikle bu milletin üç önemli ordusunu sıralaması bunu doğrular: “Bizim birinci vasfımız budur: Yeryüzüne huzuru, emniyeti, îman nûrunu, insanlık şefkat ve âdâletini, hem de ordu vasıtasıyla yaymak; târihin her devrinde bağrından böyle kuvvetler çıkarır bir ordumillet olmak...Çünkü bu ordu, Fâtih Sultan Mehmed’in ordusu gibi, bir gâziler ve fâtipler ordusu olduğu halde, fethettiği ülkelere zulüm ve ölüm yerine, şefkat ve adâlet götürmesiyle tanınmış, tek dünya ordusudur.

İkinci ordumuz, maârif, yâni, irfan ordusudur. Türk Milleti, târihte ne zaman irfan ordusuna tam kıymet vermiş, onun hocalarını muhterem, hatta mukaddes bilmiş, onun çocuklarını vatanın ve insanlığın istikbâli bilerek iyi, faziletli, bilgili ve çalışkan yetiştirmişse, o zaman daha büyük olmuştur.

Bizim bir üçüncü ordumuz vardır ki târihimizin her ânında, her müşkülünde, semâlarımızda uçuşarak, bize yardımcı olmuştur. Bu ordu, maddî

değil, mânevîdir. Bu ordu, asırlarca bu vatana almak ve vatanda ebedî kalmak için şehîd olmuş ecdâdımızın ruh ordusudur.” S.312

Banarlı, yazılarında Türk’ün İslâmiyet’e verdiği değere de yer verir. Çocuklarının adını Ahmet, Mehmet, Ayşe, Hatice koyan bir millet Peygamber’in doğumunu anlatan mevlidi dâima okuyan, oku-tan bir milletin dînine olan saygısını dile getirir. Bu da Türk’e hastır.

“Peygamberlerinin adını yeryüzünde bir millî sembol hâline koyan tek millet, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi’nin îmanlı halkı olmuştur.” S.306

“XV. asırda mevlid, Anadolu’da bir dîni edebiyat çığırını açmış, bir mûsıkî hareketine mevzû olmuştur. Esasen mevlid gecelerini büyük neşveyle kutlayıp, dîni törenler ve şenlikler içinde geçirmek de yine ve en çok Müslüman Türk geleneğidir.” S.369

Edebiyat Sohbetleri, yazarın engin bilgisini, düşünme gücünü, yorumlamadaki başarısını gösteriyor. Yazar, kitabın tamâmında benzer şeyleri vurgulasa da bunlara toplumumuzun her zaman ih-tiyâcı var. Kitaptaki bütün yazılar birbirini tamamlıyor. Adı Edebiyat Sohbetleri olsa da edebiyâtı; dinden, târihten, dilden ve coğrafyadan ayırmak mümkün değildir. Kendimizi tanımak, eksiklerimizi görmek ve Türk’ü gerçek mânâsıyla anlamış bir aydının yorumunu okumak bizi fikirle dolduracaktır.

Banarlı’nın Türk diline, kültürüne ettiği hizmetler çok büyük ve çok önemlidir. Kendisine Allah’tan rahmet dileyerek, yazılarıyla bu millete ufuk açtığı için yürekten duâlarımızı gönderiyoruz.

Hoca ile hasbihal

Ayşe Gökürk Tunceroğlu

- O gül-endâm yerine konulan cadı-

Aziz hocam!

Biz lisede üç yıl sizin edebiyat kitabınızı okuduk, siz gerçekten hocamızsınız. Hatta... Edebiyat dersiyle ilk tanıştığım da (mâlum, ortaokuldaki adı Türkçe idi), sıranın üze-rinde sizin yazdığınız kitap, kürsüde Nusret Bey isimli bir hocamız vardı da; ben o çok sevdiğim, o muhterem edebiyat hocasını siz, sizi o varsaydım. O zamana kadar hiç fotoğrafınızı görmemiştim, sizi Nusret Bey'in şekli ü şemâlinde canlandırdım, Nusret Bey'i de elim-de sevgiyle, saygıyla tuttuğum kitabın yazarı yaptım. Benim henüz on beş bahar yaşamış zihnimde ikiniz aynı kişi oldunuz. Yıllar son-ra fotoğrafınızı gördüm; ya gerçekten benziyordunuz, ya tâ o za-man zihnimde gerçekleşen aynileştirme, bana, benzediğinizi düşün-dürüyordu.

Türkçenin Sırları yirmi üç sene önce dili benzemez diyâra gider-ken heybeme attığım üç beş kitaptan biriydi. Türkçeyi duymadan aylar geçmeye başladığında sığınak oldu, beni Türkçe'nin Gül Bah-çeleri'nde sakladı.

Dili benzemez diyârın hiçbir şeyi benzemiyordu aslında. Dîni, âdetleri, yemekleri, evleri, sokakları, çarşıları... Fakat bu benzemez-ler arasında insanın yüreğini en fazla yakan dilin benzemezliği idi. Dili sizin dilinize benzemeyen bir diyârda insan kendini yalnız his-seder. Bir gün bir yerde Türkçe konuşan biriyle karşılaşırverdiğinde boynuna sarılma ihtiyâcı bundandır. Önce kuşlarla, sincaplarla dost olması bundandır. Onlarla anlaşmak için dil gerekmez çünkü.

Sonra bir gün “yoğurt”la karşılaşırınız markette. Bir kutunun üstünde. Ne kadar sevinirsiniz?! Kalabalıklar arasında bir tanıdık yüz görmüş, bir dost, hemşehri bulmuş gibi. İşte yoğurt yazıyor! O kutunun içinde sanki yoğurt değil, bütün bir vatan vardır. Raftaki bütün yoğurt kutularını kucaklayıp götürmek istersiniz. Sonra bir Amerikalının “yoğurt” dediğini duyarsınız. O da ne? Bu bizim yo-ğurt değildir! İngilizce bu kelimeyi almış, daha doğrusu almak istemiş de alamamıştır. Meğer bizim yoğurt deyişimiz ne hoşmuş?! Yumuşak, kaygan, pürüzsüz, serin yoğurdun kokusunu, tadını du-yuran hârika bir telâffuz. Kutunun üzerindeki “yoğurt” kelimesinde “ğ” olmadığını o zaman fark edersiniz. Burada güzelim yoğurt keli-mesi, o'su uzatılıp, alfabelerinde olmayan ğ'nin yerine g'nin sertliği konarak, ikinci hecenin u'su ne sebeptendir bilinmez, ı'ya döndürü-lerek, “yôgirt” şeklinde takırtılı, sert, kaba bir kelime hâline getiril-miş.

Halbuki biz Türkiye Türkçesi'nde, "manâra"yı "minâre", "na'na"yı "nâne", "sahlap"ı "sâleb", "gul"u "göl", "Salanikos"u "Selânik", "Cebe Ali"yi "Cibâli", "köngül"ü "gönül" yapmıştık, değil mi hocam? Bi-zim güzelim yağurdumuzu da başkaları "yôgirt" yapmışlar!

İnsan Türkçenin mûsikîsini, zerâfetini, inceliğini, derinliğini on-dan uzak kaldığı zaman daha iyi anlıyor.

Sonra bir gün bir kız çocuğunu, bir Türk çocuğunu annesinin koluna asılırken duyarsınız:

"Okey mi anne, okey mi?"

Peşinden sökün eder benzerleri. Burada yaşayan genç yaşlı bü-tün Türklerin diline İngilizce kıl gibi dolaşmaktadır. Şaşarsınız, üzülürsünüz, kızarsınız, İngilizce'ye kin bağlarsınız.

Derken, hocam... Memlekete gittim, Türkçesiz geçen üç uzun yıldan sonra ilk defa. O da ne? Küçük bir kız çocuğu orada da an-nesinin koluna asılmaktaydı:

"Okey mi anne? Okey mi?"

Kulaklarıma inanmadım. Nerdeydin ben?

Ben giderken böyle değildi. Memleketimde de İngilizce kıl gibi dillere dolaşmış! Amerika'daki soydaşlarımı mâzur görmeye çalışıyordum. Onların yılları İngilizce'nin orta yerinde geçiyordu. Ama resmî dilin, ana dilin Türkçe olduğu bir ülkede hangi mâzereti bula-bilirdim?

Ondan sonra dünya hızla küçüldü. Dünya "global bir köy" ol-du. Uçaklar bizi bir o tarafa bir bu tarafa taşıdı durdu. Amerika'da artık Türkçe hasreti çekmiyoruz. Gazeteler, internet, televizyon... Lâkin, Türkçe önüne, sonuna, ortasına takılı takılıveren İngilizce eklerle, İngilizcevârî söyleyişlerle, yazılışlarla, İngilizce'den lüzum-suz yere alınmış kelimelerle her gün biraz daha fazla hırpalanmak-ta. Uydurmacılık yerini hilkat garîbesi terkiplere bıraktı. "Okey mi anne?" doğrusu pek mâsum kaldı. Şu cümleye bakınız: "Dün bana gönderdiğin mailleri forwardladığım adamın sörvürü crash etmiş."

Önemli olan İngilizce bilgisi oldu, Türkçe kimsenin umurunda değil! İngilizce biliyor musunuz? Âlâ! Türkçeyi bilseniz de olur, bilmeseniz de! İngilizceyle yatıp kalkmaktan Türkçeyi öğrenmeye vakit kalmadığından olsa gerek, aydınlarımız bile, spikerlerimiz bile Türkçe kelimeleri yazamaz, telâffuz edemez oldu. Spikerler ki, eski-den güzel konuşan insanlara "spiker gibi konuşuyor" denirdi. Bıra-kınız, Dîvan kelimesini, Revnâkî, Câber, izâbe kelimelerini doğru söylemeyi hocam, artık "makâle" kelimesini bile yanlış söylüyorlar, kulaklarıma inanamıyorum. Makâle'nin ikinci ve üçüncü hecesi "kale" telâffuzuyla söyleniyor. Pamukkale'nin kale'si... Kulaklarıma "bir mil gibi" batıyor. Hâlit, Âbidin, Cibâli, Hâcettepe, âkıbet... Bun-ları doğru söyleyen neredeyse kalmadı. Bütün bu kelimelerde uzun a'lar kısa okunuyor. Uzun hece unutuldu. Edebiyat sohbeti yapma-ya çıkan "bâzı edebiyat mütehassıslarımız" bile "edebiyâtımız" der-ken a'yı kısa telâffuz ediyor. Hele bir de "Dîvan Edebiyâtı" derler-ken duysanız! "Uzun ünlülü kapalı hecelerle biten kelimeler ünlü-le başlayan ek aldıklarında açık duruma dönüşen hecenin

ünlüsün-deki uzunluk, çoğunlukla yeniden ortaya çıkar.” kâidesini bilen kaç kişi kaldı? Öte yandan kısa olması gereken bâzı kelimeler de uzun okunuyor. Hâlid Ziya’da, Hâlîde Edip’te a’yı kısa okuyup bir ucûbe isim oluşturanlar, ne hikmetse, Süleyman Nazif’te Nazif’in a’sını, “hakem”in a’sını uzatıyor. Hasan Âli Yücel’in adı Ali Ekber Çiçek’-in Ali’si oldu. En sık duyduğumuz kelimelerden biri “laik”tir, ama anlî şanlı, namlı, unvanlı insanlarımız bu kelimeyi “lâyık” ile karış-tırıyor. Nice şöhretli isimler “muhâtab” yerine “muhattab” yazıp söylüyor. Yarışma programına çıkmış, ülkemizin en namlı üniversi-telerinden birinin mezunu genç sorudaki “muhtevâ” kelimesi üze-rine düşünüp düşünüp “hiç duymadım.” diyor.

Kelimelerin vurgusu da öğrenilmez, umursanmaz oldu. Tele-vizyonda yine bir spikerin mersin balığından bahsettiğini duydum; balığın ismini “Mersin” şehrimiz gibi vurguluyordu.

Bunlar dil cehâletinin sesi değil de nedir?

Anadilinin imlâsından ve telâffuzundan bu kadar bîhaber olan-lar bir de anadiline İngilizce yamalar yapıştırdınca, “Türkiye’de Türkçe’yi bulmakta güçlük çeker” olduk. Eskidji, oliv yeşili, oranj elbise, light ürün, cool takılmak, çok cool’sun, bu yazın trendy me-kânları, in’ler, out’lar, cherry domates, cash para, standupçı... Ki her birinin çok güzel Türkçe karşılıkları vardır. Öyle olmasa zâten ağzı-mı asla açmayacağım. Naylon, plâstik, radyo, teyp, televizyon, heli-kopter gibi yeni “şey”lerin adları dilimize Türkçeleşerek elbet gir-miştir, girecektir. Fakat Türk alfabesinin harflerini bile –En Ti Vi gi-bi- İngilizce okumanın mantıklı bir açıklaması var mıdır?

Bir sabah, yoğurda da “yôgırt” dediklerini duyvereceğim diye korkuyorum.

Elimde *Türkçe’nin Sırları*. Yirmi üç yıldır... Kubbealtı Neşriyat, 1975 baskısı. Kırmızı kapak. Arkada sizin –lise edebiyat hocam Nus-ret Bey’e benzettiğim- siluetiniz... 312 sayfalık kitabın 312 sayfası da istiklâlini ilân etmiş! Her bir yaprak hür! Kitap şîrâzesinden çıkmış!

Kitapların şîrâzesinden çıkması hayra alâmettir.

Ne yazık ki, Türkçe

Siz umut ışığını hiç

“Türk milletinin der

sesine, mîmârisine, her kemmede nana nei necede saygı ve sevgi gösterecek bir dil anlayışı, Türkçe’yi kurtaracaktır.”

Resimli Türk Edebiyatı Târihi üzerine

Mehmet Nuri Yardım

Bir çalışma için, yazar M. Kemal Altınkaya'nın biyografisi gerekiyordu. Hangi tarafa baktıysam, nereye el attıysam bilgi bulamadım, yok, yok. Ya-zar sözlüklerinde, ansiklopedilerde, edebiyat târihlerinde bu ro-mancımızın esâmisi okunmuyor. Ediplere şâirlere soruyorum, yazık ki, hiç kimse tanımıyor, bilmiyor, kitaplarını görmemiş. “Olsa olsa Kim Kimdir?de olabilir” diyerek bir hevesle koca cildin sayfalarını karıştırıyorum. Hayır, ne yazık ki orda da mevcut değil.

Cumhuriyet Türkiye'sinde yaşamış romancı M. Kemal Altınka-ya'yı bulmam lâzım. Anlaşıldı, Beyazıt Devlet Kütüphânesi'ne git-mekten başka çârem yok. Üşenmeyip kütüphâneye uzanıyorum. Bu güzel binânın içine giriyorum. Eski yapılar hoşuma gider. Beyazıt Devlet Kütüphânesi binâsında da tam îzah edemediğim bir güzel-lik, bir efsun ve câzibe var. Yukarı katlara çıkan geniş merdivenleri, yüksek tavanları ve esrarlı havası ile bir mâbet kadar huzur verici, bir saray gibi muhteşem. Arife günüydü. Kütüphâne tenha. Koca binâda benden başka ziyaretçi de yok. Bir kaç memur dolaşüyor, o kadar. Kü-tüphanenin değerli müdürü Şerâfettin Bey'e çıkıyorum, romancının ismini soruyorum. Tanımıyor, hiç duymamış. Hatta yaşayan 'ayaklı kütüphane'lerden Dursun Gürlek bile bu yazardan haberdâr değil.

Çâresiz aşağıya inip kartotekleri inceliyorum. A harfinde “Al-tınkaya M. Kemal” ismini görünce nasıl heyecanlandım, anlata-mam. “Tamam” dedim kendi kendime. “Başardım. Nihâyet sürdü-ğüm izin sonunda yazarı buldum.” Derhâl kitapların numaralarını bir kâğıda yazdım, memura muzaffer bir edâ ile verdim. Az sonra ciltlenmiş dört eser geldi. Heyecanla aldım, kucakladım, sehpanın yanındaki bekleme koltuğuna oturdum. Kitaplara îtinayla bakıyo-rum. Bizim Mahalle İstanbul'da Ahmet Halit Kitabevi tarafından 1943'te basılmış. Romanın güzel bir kapağı var. *Adam Sen de* ikinci roman. Aynı yayınevi aynı yıl okuyucuya ulaştırmış. Üçüncü kitap Ha Gayret Hasip Efendi millî hikâyelerden oluşuyor. Yine aynı yayı-nevi aynı senede neşretmiş. Demek ki yazarımız iyi bir hazırlıktan sonra üç kitap yazmış. Dördüncüsü roman ve Dalga Geçen Adam adı-nı taşıyor. Yüksel Yayınevi iki yıl aradan sonra 1945'te basmış. Kapak-ların üstünde “Millî Romanlar Serisi” yazılı. Romanların önüne, ardı-na bakıyorum. Aradığım malumat yok. Yazarın hayâtına dâir en ufak bilgi kırıntısına rastlayamıyorum. Oldu mu ya? Ey yayıncılar, matba-acılar, hâlden anlayıp kitapların baş taraflarına, olmadı sonlarına veya en azından arka kapağına yazar hakkında iki üç satır ekleyemez misiniz?

Yorgun argın eve döndüm. Ümitlerim tükenmişti. Kütüphâne-min raflarına isteksiz biraz da küskün bakarken bir anda aklıma Ni-had Sâmi Banarlı geldi. Büyük edebiyat târihçimiz, dev eserine ismi az bilinen bir çok şair ve yazarı da almıştı. M. Kemal Altınkaya da olabilirdi belki. Kalktım, kütüphanemin baş tarafına yürüdüm. Raf-tan Resimli Türk Edebiyatı Târihi'nin ikinci cildini kaptım, sayfalarını çevirmeye başladım. Heyecanım son raddede. Burda da bulamaz-sam büyük bir hüsrana ve ye'se kapılacaktım. Son dönem romancı-lara gelirken gözlerim irileşti.

Siyah gözlüklü bir adamın resmini ve ismini gördüm: “M. Kemal Altinkaya”. Sevencim hudutsuz. Allah, Nihad Sâmi Hoca’dan râzı olsun. Herkesin ihmal ettiği, unuttuğu, kitabına almadığı yazarı, vefâli edebiyat tarihçimiz kayda geçmişti. Ayrıntılı biyografi yoktu ama, en azından yazarın bahsi geçiyordu ve eserlerinden söz ediliyordu.

Edebiyat târihleri arasındaki yeri

Aslında Nihad Sâmi Banarlı’nın kaleme aldığı Resimli Türk Edebiyatı Târihi’nden önce ve sonra yazılmış bir çok edebiyat târihi var-dır. Bunlar üzerinde etraflıca durmak ayrı bir yazı konusu. Ama en azından isimlerinden ve müelliflerinden bahsetmemiz gerekiyor.

Bizde, Resimli Türk Edebiyatı Târihi’ne gelinceye kadar bir çok edebiyat târihi yayımlanmıştır. Bu sahadaki ilk kitap olarak Abdül-halim Memduh’un 1888’de yazdığı Târih-i Edebiyatı Osmaniyye zik-redilir. Bu 134 sayfalık küçük bir eserdir. Aynı isimdeki eserin mü-ellifi ise Şehabeddin Süleyman’dır. Bu kitap da 1912’de okuyucuya ulaşır. Üçüncüsü Fâik Reşad imzasını taşır. Her üçü de muhtasar bilgilere sâhiptir ve daha çok ders kitabı özelliği taşır. Asıl bu vâdi-de Mehmed Fuad Köprülü’nün 1914’te neşredilen Türk Târih-i Ede-biyâtı Dersleri isimli eseri kayda değerdir. Kendine has bir ilmî disip-lin meydana getiren ve eserlerinde bu disiplini uygulayan Köprülü, bizde edebiyat târihçiliğinin ilk gerçek temsilcisidir diyebiliriz. Bu arada Ali Ekrem Bolayır’ın Türk Edebiyat Târihi, İbrahim Necmi Dil-men’in Târih-i Edebiyat Dersleri, İsmail Habib Sevük’ün Türk Teced-düt Edebiyatı Târihi, Âgâh Sırrı Levend’in Edebiyat Târihi Dersleri, İs-mail Hikmet Ertaylan’ın Türk Edebiyatı Târihi, Sadettin Nüzhet Er-gun’un Tanzimat’a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Târihi ve Numûne-leri, Mustafa Nihat Özön’ün Metinlerle Muâsır Türk Edebiyatı Târihi, Hıfzı Tevfik Gönensay’ın Türk Edebiyatı Târihi, Ahmet Hamdi Tan-pınar’ın 19. Asır Türk Edebiyatı Târihi ve Vasfi Mahir Kocatürk’ün Büyük Türk Edebiyatı Târihi, Kenan Akyüz’ün Modern Türk Edebiyatı’nın Ana Çizgileri ile Ahmet Kabaklı’nın Türk Edebiyatı farklı edebiyat târihleridir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından editörlere hazırla-tılan, bir çok yazarın makâlesinden meydana gelen Türk Edebiyatı Tâ-rihi ise kendine özgü tarzı olan bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Ali Cânîp gibi yazarların liseler için hazırladıkları edebiyat târihleri de vardır. Seyit Kemal Karaalioğlu’nun Türk Edebiyatı Târihi’ni de bu lis-teye eklememiz lâzımdır. Tabîî, ismi “edebiyat târihi” olmasa da bu sâhaya dâhil edilebilecek başka eserlerden de söz etmek mümkündür.

Peki bunca edebiyat târihi içinde Nihad Sâmi Banarlı’nın Re-simli Türk Edebiyatı Târihi nerede duruyor? Hangi özellikleri ile em-sâlinin üstünde yer alıyor? Bunu bu sâhanın uzmanı olan hocalara sormamız gerekiyor.

Ömer Faruk Akün hoca ne diyor?

1985 yılında hocam Prof. Dr. Ömer Faruk Akün ile ‘edebiyat târihi’ üzerine geniş bir mülâkat yapmıştım. Sorularımdan biri de Nihad Sâmi

Banarlı'ya ve en mühim eseri Resimli Türk Edebiyatı Tâ-rihi'ne dâirdi. Hoca bu husustaki soruma, şu cevâbı vermişti:

“Nihad Sâmi Banarlı mevcut bilgileri geniş bir Türk okuyucu kitlesine sağlam bir şekilde nakledip yaymak, her şeyden önce Türk edebiyâtını, mâzisi ile sevdirmek gâyesini gütmüş bir müellifimiz-dir. Önce lise ders kitaplarıyla bu işe başlamış, daha sonra zaman içinde, çok daha genişletilmiş ve yeni bir şekil verilmiş olarak Re-simli Türk Edebiyatı Târihi'ni ortaya koymuştur. Bu kitap Türk mü-nevverine edebiyatımızın yakın zamanlara kadar gelen geçmişi üze-rinde özlü bilgiler veren, bütünüyle edebiyâtımızı sevimli kılan, takdire değer bir çalışmadır.

Nihad Sâmi Banarlı merhum, en son baskısıyla da ömrünün tecrübesini ve çalışmasını bu esere koymuştur. Eserin akademik ol-mak gibi bir gâyesi ve iddiası yoktur. Buna mukâbil ona gelinceye kadar hiç bir eser, Türk edebiyâtı târihi üzerinde onun derecesinde toplu ve güzel dikkatlerin süzgecinden geçmiş, her sınıf münevvere hitap edebilme kâbiliyetine sâhip bir örnek verememiştir. Türk oku-yucusu bu eserde, her şeyden önce edebî mazimize sempati ile ba-kan, onu sevgi ile değerlendirmeye çalışan bir tavırla karşılaşmak-tadır. Eserin her baskısının çok kısa bir zaman içinde tükenivermesi, gördüğü rağbetin derecesini kesin bir şekilde ifade eder.”¹²

Üç sene önceydi. Nihad Sâmi Banarlı'nın vefâtının 30. yıldönü-mü münasebetiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ter-tip edilen toplantıda Prof. Akün de bir konuşma yapmış ve Banar-lı'nın vefâtından 30 yıl sonra mezun olduğu ve feyz aldığı fakültede yâd edilmesinin ehemmiyetine temas etmişti. Konuşmasında Nihad Sâmi'nin 1939'dan 1958'e kadar devamlı bir yükseliş çizgisi içinde olduğunu ifâde eden Akün, Hoca'nın eserlerinin çok takdir gördü-ğünü zikrettikten sonra edebiyat târihimizdeki yerini şu sözlerle tespit etmişti:

“Banarlı Türk edebiyâtının mâzisi üzerine devamlı çalışmış ve bu büyük birikimi öğrenciye nasıl verebileceğini düşünmüştür. Ne-siller, Nihad Sâmi Bey'in eserleriyle beslendiler. Çok kuvvetli bir akademik bilgiye sâhipti. Ama aynı zamanda pedagojik formasyo-nu da çok güçlüydü. Ondan önce edebiyat antolojileri ve edebiyat târihleri kuru bilgilerle dolu iken, Nihad Sâmi Bey horlanan ve dış-lanan eski edebiyâtımızı Resimli Türk Edebiyatı Târihi ile sevdirdi.”¹³

¹² Dersimiz Edebiyat, Mehmet Nuri Yardım, Nesil Yayınları, İstanbul 2006, sayfa 294

¹³ Aşına Çehreler, Mehmet Nuri Yardım, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

Müstesnâ bir eser

Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, yıllardan beri edebiyat meraklıları-nın elinin altında bulunan çok ciddî bir kaynak ve ilmî bir eserdir. Türk edebiyâtının bir bütün olarak görüldüğü ve Destanlar Devri'n-den başlayarak 1950'li yıllara kadar getirildiği eser, rahat üslûbu ve sevimli mizanpajıyla figür, resim ve iktibaslarla edebiyâtı hakikaten sevdiren güleryüzlü bir müracaat kitabı olmuştur. Öncü eserlerden olan ve 1948'de Yedigün müessesesi tarafından önce fasiküller halinde yayımlanan, daha sonra iki büyük cilt hâlinde 1971'de Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında neşredilen Resimli Türk Edebiyatı Târîhi'nin son bölümleri, hocanın vefâtı üzerine vefâlî talebesi Ner-min Suner Pekin Hanımefendi tarafından Banarlı'nın notlarına da-yanılarak tamamlanmıştır. Toplam 1369 sayfadan müteşekkil olan eseri, Namık Kemal, Abdülhak Hâmit Tarhan, Recâizâde Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif, Yahyâ Kemal, Fuad Köprülü, Faruk Nâfiz, Ahmet Muhip Dıranas gibi pek çok meşhur edebiyatçı-nın tam sayfa güzel fotoğrafları süslemektedir.

Banarlı'nın Edebiyat Sohbetleri isimli eserine çok geniş ve fikrî derinliği olan bir takdim kaleme alan Prof. Dr. Birol Emil, burada Hoca'nın edebiyat tarihi çalışmalarından bahsederken Resimli Türk Edebiyatı Târîhi'ni "Türk Edebiyatı araştırmalarının âbide eserlerin-den biri olarak" zikreder.¹⁴ 3

Banarlı'nın talebelerinden Prof. Dr. Necmettin Hacıminoğlu da Hocanın ömrünün yarısını vererek ortaya koyduğu Resimli Türk Edebiyatı Târîhi için şu önemli notu düşer:

"Hocamız bu âbidevî eserinde, Türk edebiyatını tâ destanlar devrinden başlayarak bir bütün hâlinde ele alır. Türklerin kullandıkları alfabelerden, inandıkları dinlere, tercih ettikleri edebî nevilerden vezinlere, şekillere kadar hiçbir unsuru atlamadan ve ihmal etmeden önümüze serer. Her nokta-yı bir çini ustasının titizliği ile, bir hat üstâdının dikkat ve mahâreti ile inceler ve işler. En katı hakikatleri ve en kuru mevzuları dahi güzel bir Türkçe ile, sanatkârca bir üslûp içinde vermek, Banarlı Hocamızın karakteriydi. Çünkü zarif, zevk sâhibi ve titiz bir İstanbul efendisiydi. Mütevâ-zıydı, gösterişten hoşlanmazdı. Fikir ve inançlarından asla fedakârlık et-mez, tâviz vermezdi."¹⁵

¹⁴ Edebiyat Sohbetleri, Nihad Sâmi Banarlı, 2. baskı, Kubbealtı, İstanbul 2004, s.V.

¹⁵ Kubbealtı Akademi Mecmuası, yıl 3, nr. 4 Ekim 1974, s. 29-30.

Edebiyat târihleri üzerine “Türk Edebiyatı Târihi Çalışmalarına Genel Bir Bakış” adıyla bir makâle yazan ve daha sonra bunu kitabına alan Prof. Dr. Fâtih Andı ise, Banarlı’nın târihi hakkında şöyle demektedir:

“Edebiyat târihi çalışmalarına önce H. Tevfik Gönensay’la birlikte başlamış olan Nihad Sâmi Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı Târihi de, Türk milletinin edebiyat varlığına, akademik ölçülerin mesâfeli ve renk vermeyen tutumları yerine millî romantizmin sıcak ve sevecen yaklaşımı ile bakmaya çalışan, belki de bu yüzden edebiyat târihi kitaplarımız içinde, yazıldığı günden bugüne kadar sevilmiş, genel bir kabul görmüş bir eser olarak belirir. Bu çalışma, Türk edebiyatını destanlar devrinden îtibâren kucaklar ve yakın zamanlara kadar getirir.”¹⁶

Köprülü’den sonraki en değerli müellif

Resimli Türk Edebiyatı Târihi, edebiyat otoritelerinden büyük takdirler almış müstesnâ bir eserdir. Bu mükemmel eserden övgüyle bahseden ilim adamlarından birisi de Türkçe’ye olan vukufiyetle birlikte Türk edebiyatına dâir kaleme aldığı makâlelerle de tanı-nan rahmetli hocam Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’tı. Timurtaş, Ni-had Sâmi Banarlı’nın vefâtından sonra yazdığı yazıda, Hocanın ha-yâtından, fikirlerinden ve edebiyat çalışmalarından söz ettikten son-ra konuyu *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*’ne getirir ve şöyle der:

“Nihad Sâmi Banarlı, ders kitapları dışında edebiyat târihi yazmak husûsunda da büyük başarı göstermiş ve haklı bir şöhret kazanmıştır. Türk edebiyatı târihini başlangıçtan günümüze kadar bütün lehçeler ve devreleri içine almak sûretiyle ilk defâ tek cilt hâlinde yazmağa o muvaffak olmuştur. Banarlı, Türk Edebiyatı târihinin Prof. Fuad Köprülü’den sonra en değerli araştırmacısı ve müellifidir. O, hocası Köprülü’nün araştırmalarına yenilerini katarak bu konuda bütün bilinenleri bir araya getirmiş, bunları yerli yerinde tasniflerle, isâbetli tahlillerle ve güzel bir dille okuyuculara vermekte ustalık göstermiştir.”¹⁷ 6

Yukarıda isimleri zikredildiği gibi, bu esere gelinceye kadar pek çok edebiyat târihi hazırlanmıştır. Ama *Resimli Türk Edebiyatı Tâ-rihi*’nin bu kitaplardan en bariz farkı, müellifin hem Türk edebiyatı-nı bir bütün olarak

¹⁶ Hayâta Edebiyatla Bakmak, M. Fatih Andı, 3 F Yayınları, 2. baskı, İst. 2006, s. 66-67.

¹⁷ Nihad Sâmi Banarlı’nın Ardından, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Ortadoğu, 22 Ağustos 1974.

görmesi, hem de muhtasar bir eserde en geniş çerçeveye ve küçümsenmeyecek derinliğe ulaşabilmesidir. Âdeta bir gölde bir deryânın hudutsuz enginliğine ulaşabilmiş ve bulup çıkardığı incileri okuyucularına takdim etmiştir. Banarlı, eserin giri-şinde, “Bu kitap Türk Edebiyatı Târihi’nin, Türk aydınlarınca bilinmesi gereken mâcerâsını; bütün çağları, vatanları, büyük isimleri ve eserleriyle; bir bütün hâlinde hikâye etmek ihtiyâciyle yazıldı.” der.¹⁸

Banarlı bu önsözde eserin yazılış mâcerâsı hakkında uzun uza-dıya bilgi verdikten sonra bu çalışmanın “40 yılı aşan bir zaman içinde bütünlendiğini” belirtir. Önsözde, Resimli Türk Edebiyatı Târi-hi’nin yazılış sırasında uyulan metodlardan bahseden Banarlı, işle-nen mevzuları ise özetle şöyle belirtmektedir:

“Türk Edebiyatı’nın sanat ve kültür devirlerini; sanat ve kültür geleneklerini vücûda getiren târihi, içtimâî, fikrî, bedîî ve coğrâfî hâdiselerle, bu hâdiselerin doğurduğu sanat ve edebiyat hareketleri, kitabımızın, mümkün olan her kaynağa başvurarak, bir arada incelediği mevzûlardır.”¹⁹

Her devirde güvenilir kaynak

Netice îtibâriyle Nihad Sâmi Banarlı’nın *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, 1948’de yapılan muhtasar ilk baskısını da hesâba katacak olursak 59 yıldan beri ülkemizde beğenilerek okunan mühim bir kaynaktır. Neşrinden sonra bu sâhada kaleme alınan diğer hiçbir edebiyat târihi onu kenara itememiş, arka plâna atamamış, aksine her yeni çalışma bu müstesna eserle mukâyese edilerek aradaki farklar bilhassa belirtilmiştir. Daha açıkçası Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı Târihi onca yeni bilgilere, araştırmalara, incelemelere ve teknolojik imkânlarla rağmen henüz aşılabilmiş değildir. Bu işin sırrı bana göre, Nihad Sâmi Banarlı’nın Türk edebiyâtına aşk derecesin-de olan bağlılığı ve bu esere sâdece ilmini, birikimini ve mükteseba-tını koymakla yetinmeyerek gönlünü, rûhunu ve yüreğini eklemiş olmasıdır. Resimli Türk Edebiyatı Târihi’nin kütüphânelerin en mûte-nâ köşelerinde her zaman bulundurulması ve edebiyat ilmiyle meş-gul olanların bu çok kıymetli esere sık sık başvurmalarının başka izâhı da zâten olamaz.

¹⁸ Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Nihad Sâmi Banarlı, Milli Eğitim Bakanlığı, 1971, s.I

¹⁹ a.g.e., s. I

Banarlı mektebi

Meryem Aybike Sinan

E trâfi iri iğde ağaçlarıyla çevrili o büyük kayısı bahçesindeki beyaz badanalı evin, henüz televizyon kanallarıyla tanışmadığı demlerdi. Bahârın geli-şiyle fısıltılı bir güzellik bütün haşmetiyle çıkıp geliyordu müphem diyarlardan. Kırkikindi yağmurlarının serinlettiği toprak kokusu iliklerimize kadar işliyor, ihtiyar gök gürlemeleri içimizi titretiyordu.

İnsan hayâtının en güzel yılları idi.

İğde kokulu baharların güzelliği sinmişti rûhumuza.

İşte o iğde kokulu baharların birinde tanıdım Nihad Sâmi Ba-narlı'yı. Evin kütüphânesinde tesâdüfen rastlaştığım ansiklopediyi karıştırırken aynı zamanda gelecekteki mesleğimin de ilk kıvılcım-ları tutuşturmuştu rûhumu.. Çok meraklı olduğum yazarların hayâ-tını şimdi ayrıntılı bir şekilde öğreniyordum.

Banarlı Mektebine girişim böyle oldu.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Banarlı Mektebine devam ediyoruz.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Her gurup vakti akşam serinliğinin ağaç gölgelerine indiği va-kitlerde çalışma odasının yolunu tutardım. O saatler rahmetli anne-min çay saatleri idi. Şimdi düşünüyorum da... Bahçedeki büyük ka-yısı ağacının altındaki sedirde çayını yudumlayan babamın bana seslenişini, kitaptan kafamı kaldırmadan bu sesi bile duymazdan gelişimi, Resimli Türk Edebiyatı Târihi'nin sayfaları arasındaki yol-culuğumu ısrarla sürdürdüğümü unutmam imkânsız.

Bu yolculukta edebiyâtın efsunlu büyüyle kendimden geçtim.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Banarlı Mektebine devam ediyoruz.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Hayat salıncağı insanı nereden nereye götürür bilinmez ama edebiyâtın denizaşırı ülkelerine giden hayal salıncağına ben o yıl-larda binmişim. Bu hayal ülkesinde keşfettim güzelliklerle bezeli dünyâyı. Yalnız kaldığım demlerde, üzüntüye ve umutsuzluğa ka-pıldığım zamanlarda hep yanımdaydı Banarlı Hoca.

Güzeldi. O yıllar çok güzeldi. Bir nisan yağmuru tâzeliğinde idi kitaplar. Lise yıllarında hiç çalışmadan geçtiğim edebiyat derslerin-deki başarımın bu edebiyat ziyâfetleri olduğunu biliyorum. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi ciltlerini tek tek karıştırıyor, ilk kez karşılaştığım edebiyat ulularını kalbimin en mûtenâ güvertelerine buyur edi-yordum. Bu okul başka bir okuldu.

Bu okul Nihad Sâmi Banarlı okuluydu.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Banarlı Mektebine devam ediyoruz.

Biz Banarlı mektebinde yetiştik.

Onun okulunda başladı edebiyat sevdamız.

Lise yıllarında sözlendiğimiz edebiyat perisiyle izdivâcımız üni-versite sıralarında gerçekleşti. Biz onun üslûbuyla yazar olduk. Onun ışığıyla yol bulduk kendimize. O yolda yürüdük, yürüdük. Türkçenin Sırları'nı bulduk. Sır içinde sır varmış dedik sonra. Güzel Türkçenin güzelliğini onun cümleleri taçlandırdı. Güller arasında güller bulduk edebiyat bahçesinde gezinirken. Sözün taraçalarında hep onun ayak izleri vardı. Onun sözleri vardı.

Biz Banarlı mektebinde yetiştik.

Banarlı Mektebine devam ediyoruz.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Onun sel sebil olmuş pınarlarından içtik kana kana. Büyüdük. Söz söyledik edepten, irfandan yana. Aşkı büyüttük kalbimizde. Unutmadık mânâ erlerini. Söze ruh veren zirvelerin eteklerinden ayrılmadık. Ölüm görününce düz insana hayat dümdüz olurmuş. Ama Nihad Sâmi Banarlı gibi söz ve mânâ erleri hep canlıdır. Onlar ölümsüzdür aslında. Onlar kalbimizdedirler her dâim. Satır araları-na serpilmiş en güzel sözcüklerdir onlar. Söz onlarla bulur âhengini.

Biz unutmadık. Unutmayacağız.

Biz Banarlı Mektebinde yetiştik.

Banarlı Mektebine devam ediyoruz.